
SOCIJALNO PREDUZETNIŠTVO

: {MODELI,
KOMPARATIVNA
PRAKSA I
PRAVNI OKVIR
SOCIJALNOG
PREDUZETNIŠTVA
U SRBIJI}.

**SOCIJALNO
PREDUZETNIŠTVO
: {MODELI,
KOMPARATIVNA
PRAKSA I
PRAVNI OKVIR
SOCIJALNOG
PREDUZETNIŠTVA
U SRBIJI}.**

Autori:

Poglavlja 1-3
Bojan Velev

Poglavlje 4
Prof. Dragan Golubović
Miroslava Jelačić

Poglavlje 5
Nikola Tomašević

Poglavlje 6
Prof. Slobodan Cvejić
Bojan Velev
Miroslava Jelačić
Gordan Velev

Urednik:
Gordan Velev

Lektura i korektura:
Vesna Čolaković

Izdavač:

Grupa 484

Pukovnika Bacića 3,
11000 Beograd

Za izdavača:
Vladimir Petronijević

Grafički dizajn:
Jovan Mikonjić

Prelom:
Radoš Vujaklija

Štampa:
Rubikon

Tiraž:
500

ISBN 978-86-86001-28-3

Godina izdanja:
2011.

---

*Ova publikacija je urađena uz pomoć Unikredit fondacije.
Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost autora i izdavača
i ni na koji način ne predstavlja stanovišta Unikredit fondacije.*

Ova publikacija je nastala uz ogromnu pomoć i razumevanje naših prijatelja iz Unikredit fondacije iz Milana. Njihovo poznavanje ove teme je i nama pomoglo da oblikujemo svoj rad na razvoju koncepta socijalnog preduzetništva u Srbiji. Na tome smo im veoma zahvalni.

009	UVOD
013	TERMINOLOŠKO I TIPOLOŠKO ODREĐENJE SOCIJALNIH PREDUZEĆA
015	TIPOLOGIJA SOCIJALNIH PREDUZEĆA
016	TIPOLOGIJA SOCIJALNIH PREDUZEĆA PO EMES-U
021	TIPOLOGIJA SOCIJALNIH PREDUZEĆA PO KIM ALTER
022	Hibridni spektar socijalnih preduzeća i stvaranje dvostruke vrednosti
026	Klasifikacija socijalnih preduzeća
029	Operativni modeli socijalnih preduzeća
042	Kombinovani modeli
045	KONCEPT SOCIJALNIH PREDUZEĆA U ŠIREM KONTEKSTU
046	RAZNOVRNSNO PRAVNO OKRUŽENJE
048	VELIKA BRITANIJA
049	BELGIJA I NORDIJSKE ZEMLJE
050	ZEMLJE JUGA EVROPE
051	KONTEKST SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA U SAD
055	DRŽAVNE POLITIKE I MREŽE SOCIJALNIH PREDUZEĆA
061	PRAVNI STATUS SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA U SRBIJI
064	PRAVNI I PORESKI ASPEKT U KONTEKSTU ZAKONA O PROFESIONALNOJ REHABILITACIJI I ZAPOŠLJAVANJU OSI
067	PRAVNI, PORESKI I FINANSIJSKI STATUS OCD
067	PRAVNI STATUS UDRUŽENJA I USLOVI ZA OBAVLJANJE PRIVREDNE DELATNOSTI
072	PRAVNI STATUS ZADUŽBINA
073	PRAVNI STATUS FONDACIJA
074	USLOVI ZA OBAVLJANJE PRIVREDNE DELATNOSTI ZADUŽBINA I FONDACIJA
075	PORESKI TRETMAN PRIHODA ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA
082	PRAVNI STATUS PRIVREDNIH DRUŠTAVA
084	PORESKI STATUS PRIVREDNIH DRUŠTAVA

087	PRAVNI STATUS ZADRUGA
089	PORESKI STATUS ZADRUGA
090	NACRT ZAKONA O ZADRUGAMA
092	OSTALI PROPISI OD ZNAČAJA ZA SOCIJALNO PREDUZETNIŠTVO
092	ZAKON O SOCIJALNOJ ZAŠTITI I OBEZBEDIVANJU SOCIJALNE SIGURNOSTI GRADJANA
095	ZAKON O JAVNIM NABAVKAMA
098	ZAKON O VOLONTIRANJU
100	STRATEGIJA RAZVOJA KONKURENTNIH I INOVATIVNIH MSP-A
102	PRAVNI OKVIR SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA U EU
107	PRAVO OPROBANO U PRAKSI: VODIČ ZA ORGANIZOVANJE SOCIJALNIH PREDUZEĆA
107	POREDIMO: ZADRUGA / DOO / UDRUŽENJE
111	RADNI ODNOSI, OBAVEZA PLAĆANJA POREZA I DOPRINOSA IZ ZARADA
114	POJAM I ELEMENTI ZARADE
115	PRIMANJA ZAPOSLENIH I DRUGE NAKNADE KOJA SE SMATRAJU ZARADOM
117	NAKNADE TROŠKOVA I DRUGA PRIMANJA KOJA SE NE SMATRAJU ZARADOM
118	STOPE POREZA I DOPRINOSA NA ZARADE
119	OSLOBOĐENJA OD POREZA I DOPRINOSA
122	PODSTICAJI ZA OTVARANJE NOVIH RADNIH MESTA U OKVIRU MERA AKTIVNE POLITIKE ZAPOŠLJAVANJA U REPUBLICI SRBIJI
127	ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA U SRBIJI
127	ZAKLJUČCI
129	PREPORUKE
130	PREPORUKE ZA USPOSTAVLJANJE INSTITUCIONALNOG MEHANIZMA ZA RAZVOJ SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA
131	PREPORUKE ZA IZMENE I DOPUNE U ZAKONSKOM OKVIRU
135	PREPORUKE ZA POSTIZANJE EKONOMSKE ODRŽIVOSTI
137	LITERTURA

UVOD

Socijalno preduzetništvo u velikoj meri podstiče prepoznavanje i rešavanje socijalnih problema. U uslovima dinamičnih modernih društava, socijalno preduzetništvo se pojavljuje kao značajan pokretač socijalne inovacije i preoblikovanja različitih društvenih polja (zdravstva, životne sredine, obrazovanja, socijalne zaštite, razvoja preduzetništva). Socijalno preduzetništvo time preuzima i koristi prilike koje drugi propuštaju da unapredi sisteme, osmisli i rasprostrani nove pristupe i napredna održiva rešenja za stvaranje socijalnih vrednosti. Jedno od osnovnih osobenosti socijalnih vrednosti kreiranih ovim putem jeste socijalna i profesionalna integracija radnika u nepovoljnom položaju kao i ostalih ranjivih grupa.

U literaturi i praksi termin „socijalno preduzetništvo“ nije sasvim nov. Pojavljuje se krajem osamdesetih u Italiji, ali i u drugim evropskim zemljama. Njegova svrha je bila da označi široku raznovrsnost proizvodno-uslužnih poslovnih organizacija čije osnivanje, u godinama porasta krize teorije i prakse „države blagostanja“, nije bilo zasnovano isključivo na profitu, već prvenstveno na socijalnoj motivaciji.

Istovremeno, socijalno preduzetništvo je deo šireg konteksta „socijalne ekonomije (SE)“. Socijalna ekonomija je deo ekonomske stvarnosti u kojoj se uzajamno prepliću pitanja socijalne inkluzije, blagostanja, socijalnog staranja i socijalnog kapitala sa akcentom na jednu razvojnu perspektivu (Anheier, 2005; Defourny i Develtere, 1999.; Nicholls, 2006.). Ovo podrazumeva implementaciju principa socijalne odgovornosti, kombinujući ekonomsku održivost i socijalnu inkluziju ranjivih grupa građana.

Pojava ideje i prakse socijalnih preduzeća povezana je sa razvojem kapitalizma u 18-om i 19-om veku, kada su osnovane grupe za samopomoć i druga udruženja vođena principima filantropije i milosrđa. Radnička klasa počela je spontano da izražava potrebu za prevazilaženjem teških životnih uslova, kao i za pronalaženjem alternative za tržišnu ekonomiju koja bi bila zasnovana na principima solidarnosti. Sa drastičnim osiromašenjem, grupe iz radničke klase pokretale su različite inicijative za ublažavanje posledica siromaštva. Takve inicijative najbolje prepoznavamo u Francuskoj i Italiji, gde je proces industrijalizacije bio sporiji i gde su se ukorenile radničke proizvodne zadruge (Anheier, 2005.). One su uglavnom podrazumevale osnivanje bolnica za siromašne ili podržavanje

drugih aktivnosti koje nisu bile uključene u tadašnju socijalnu politiku (Kolin, Petrusic, 2008.). Razvoj situacije u ovom smeru doveo je, pre svega u Velikoj Britaniji krajem 18. i početkom 19. veka, do ustanovljavanja prvih funkcionalnih zadruga, forme koja će kasnije postati najrašireniji oblik socijalnih preduzeća.

Međutim, kada govorimo o modernom razdoblju, prva socijalna preduzeća osnovana su i uvedena u Italiji, 1991. godine, zakonom 381/1991., u pravnoj formi zadruge i nazvana su „socijalne zadruge“ (co-operative sociale). U skladu sa zadružnom filozofijom i sa principima socijalnih preduzeća, nove socijalne zadruge pokrivala su aktivnosti staranja (upravljanje socijalno-zdravstvenim staranjem, obrazovne usluge, kućno staranje i smeštaj ugroženih kategorija, čuvanje i briga o deci, kulturne aktivnosti i inicijative za zaštitu životne sredine), odnosno, aktivnosti obučavanja (uvođenje ljudi koji su u nepovoljnom položaju u društvu i koji ne mogu da se uključe u „normalne“ proizvodne krugove, u poslovne i aktivnosti zapošljavanja), (Thomas, 2004, str. 248). Od tada pa sve do 2003. godine, u Italiji je osnovano 6.500 – 7.000 socijalnih zadruga, koje zapošljavaju oko 200.000 radnika i od kojih koristi ima 1,5 milion ljudi (Borzaga, Galera, Nogales, 2008., str. 22). Vrlo brzo nakon ovih „inovacija“ mnoge druge zemlje počele su da prate italijanski primer. U Portugaliji su, na primer, osnovane „zadruge socijalne solidarnosti“ (cooperativas de solidariedade social). U Francuskoj su uvedena „zadružna društva kolektivnih interesa“ (societe cooperative d’interet collectif – SCIC), a 2005. godine u Engleskoj je stupila na snagu nova legalna forma – „community interest company“, koja obezbeđuje usluge uglavnom na lokalnom nivou, u oblastima kao što su prevoz u lokalnoj zajednici, socijalno stanovanje, obezbeđivanje usluga brige o deci itd. (Sienicka, Van den Bogaert, 2007.).

Uzimajući u obzir ovaj kontekstualni razvoj, tokom vremena, socijalna preduzeća počela su se dihotomo određivati kao neprofitni „poslovni poduhvati“, dizajnirani da ostvare kako socijalne i javne, tako i komercijalne ciljeve; iako poslovanje sa socijalnom svrhom teško može da se predstavi kao novi fenomen, rast i pravno definisanje socijalnih preduzeća bila je novina u razvijenim, ali i u zemljama u razvoju u poslednjih 20 godina 20. veka (Moizer, Tracey, 2010.; v. Hill, 1987.). Ovakvo opšte definisana, socijalna preduzeća se prilično lako mogu povezati sa lokalnim kontekstom, sa jasnim ciljem da koriste tim zajednicama. Na ovaj način, socijalna preduzeća imaju višestruki efekat: a) obezbeđuju radnu integraciju „teško zapošljivih“ kategorija; b) obezbeđuju socijalnu inkluziju ranjivih grupa; c) utiču na smanjenje izdataka iz nacionalnog budžeta za sistem socijalne zaštite.

U ovoj publikaciji, kroz 6 poglavlja, dajemo pregled osnovnih pojmova o socijalnom preduzetništvu, vršimo analizu zakonodavnog okvira u Srbiji sa osvrtom na mogućnosti za razvoj socijalnog preduzetništva i predstavljamo kraći praktični vodič kroz pravni i poreski sistem za socijalne preduzetnike koji se tek upuštaju u posao. Takođe, sastavni deo publikacije su i preporuke za unapređenje pravnog i ekonomskog sistema Srbije u cilju stvaranja boljeg okruženja za razvoj socijalnog preduzetništva.

Ključne reči: socijalno preduzeće, modeli socijalnih preduzeća, socijalna ekonomija, pravni i poreski okvir za socijalna preduzeća, socijalne zadruge, alternativna ekonomija, inkluzija, ugrožena populacija, unapređenje sistema podrške za socijalna preduzeća.

TERMINOLOŠKO I TIPOLOŠKO ODREĐENJE SOCIJALNIH PREDUZEĆA

Ideja **socijalne ekonomije** nastoji da obuhvati kako socijalne, tako i ekonomske elemente, koji su nerazdvojivi od onih organizacija koje naseljavaju prostor između tržišta i države (Noya, Clarence, 2007, str. 10.). U ovom slučaju, moderni koncept socijalne ekonomije je inspirisan vrednostima demokratskog udruživanja i principima uzajamnosti, solidarnosti i primatom pojedinaca i zajednice nad profitom. Međutim, definisanje socijalne ekonomije podrazumeva raznovrsne interpretacije koje se koriste u različitim delovima sveta. Tako su u literaturi u SAD, ideje i institucionalne forme socijalne ekonomije prepoznate u „neprofitnom sektoru“, dok u evropskoj literaturi socijalna ekonomija simbolizuje „treći sistem“ (Bornstein, 2007.). Ove interpretacije izrodile su tri teoretska pristupa – „neprofitni“ pristup, pristup „socijalne ekonomije“ i „treći sektor“ – koji su konstruisani za proučavanje institucionalnih formi i organizacionih dimenzija koje se pojavljuju u određenom kontekstu.

Od druge polovine 1970-ih godina, naročito u SAD, **neprofitni pristup** naglašava neraspodelu profita. Prema ovom pristupu, neprofitne organizacije ispunjavaju širok spektar društvenih i političkih zadataka, uključujući lobiranje i zastupanje interesa, a u nekim slučajevima, preraspodelu i obezbeđivanje usluga (Borzaga, Galera, Nogales, 2008, pg. 17). **Socijalna ekonomija**, sa organizacionim formama kao što su zadruge, udruženja i društva uzajamne pomoći, naglašava značaj misije određene organizacije i njen cilj je da pomogne svojim članovima i/ili široj zajednici, pre nego da ostvaruje profit za investitore (Ibid.). Štaviše, ovaj pristup ističe i princip demokratskog donošenja odluka u organizacijama. **Treći sektor** simbolizuje veoma tanku liniju razdvajanja između ovog i prethodna dva pristupa. U principu, veoma je teško razlikovati glavne karakteristike i funkcije tzv. trećeg sektora od suštinskih karakteristika neprofitnog sektora i socijalne ekonomije uopšte. Treći sektor je vođen vrednostima i njegove preovlađujuće aktivnosti nisu zasnovane samo na finansijskim, već i na socijalnim, kulturnim i ekološkim ciljevima.

Kada pak govorimo o zemljama centralne i istočne Evrope (CEE), moramo napomenuti da se institucionalizovane organizacije trećeg sektora zovu nevladine organizacije (NVO). Tako su nazvane zbog napora i nastojanja da naglase svoju nezavisnu prirodu, jer su one, kao i sve „socijalne organizacije“ za vreme prethodnih režima bile pod

strogom vladinom kontrolom (Borzaga, Galera, Nogales, 2008, str. 18). Kako god, upotreba termina „treći sektor“ u teoriji i praksi pomaže nam da prevaziđemo terminološku zbrku i konfuziju koja je evidentna u kontekstu brojnih različitih nacionalnih modela povezanih sa aktivnostima novih socijalnih preduzeća.

Radi daljeg terminološkog razjašnjavanja, moramo naglasiti činjenicu da su, u sve brojnijoj literaturi u ovoj oblasti, definicije *socijalnog preduzeća* donekle odvojene od definicija *socijalnog preduzetništva* i *socijalnog preduzetnika*. Međutim, analize definicionih i koncepcijskih razlika su izvan dosega publikacija ovog tipa, tako da ćemo ova tri koncepta posmatrati kao jedan kontinuum – a socijalno preduzetništvo kao proces kroz koji socijalni preduzetnici kreiraju socijalna preduzeća (Borzaga, Depedri, 2004.).

Ekonomija u Srbiji i bivšoj Jugoslaviji kao celini, bila je veoma različita u odnosu na druge socijalističke zemlje u Evropi. Iako se, u principu, radilo o komandnoj ekonomiji, socijalistička preduzeća su imala slobodan pristup unutrašnjem kvazi-tržištu i spoljašnjim tržištima; takođe, unutrašnja organizacija ovih preduzeća bila je zasnovana na principu samoupravljanja (Borzaga, Galera, Nogales, 2008, str. 104).

Kolektivno vlasništvo nad imovinom preduzeća, koje je bilo definisano kao „društveno vlasništvo“, kao i autonomija zaposlenih u procesima donošenja odluka vezanih za poslovanje, raspodelu profita i izbor uprave, učinilo je da celokupna ekonomija bivše Jugoslavije poprilično liči na današnji koncept „socijalne ekonomije“ (Borzaga, Galera, Nogales, 2008, str. 104). Međutim, realnost socijalističkih preduzeća bila je značajno drugačija – ona su imala neefikasnu unutrašnju organizaciju, nisku produktivnost i značajan nedostatak investiranja u nove, efikasnije tehnologije. Ova mešavina neefikasnosti i nekreativnosti prouzrokovala je ogromne gubitke i pokazala da je, kako bi se održala, socijalna ekonomija koja je funkcionisala po ovim principima, morala biti ozbiljno zaštićena od tržišnih rizika i značajno smanjena po svojoj veličini. Posledično, tokom 80-ih godina jugoslovenska, pa time i srpska ekonomija i politički sistem zapale su u duboku krizu.

TIPOLOGIJA SOCIJALNIH PREDUZEĆA

Iako su dve osnovne manifestacije preduzeća sa socijalnom misijom bile zabeležene još 70-ih godina 20. veka, one su formalno i normativno prepoznate, definisane i određene italijanskim *Zakonom o socijalnim kooperativama iz 1991*. Ovaj zakon i kasniji relevantni akti utvrdili su dva tipa zadruga (kooperativa): one koje isporučuju i pružaju socijalne, zdravstvene i obrazovne usluge, zvane „tip A socijalnih kooperativa“ (*cooperative sociali di tipo a*), i one koje obezbeđuju radnu integraciju ljudi u nepovoljnom položaju, nazvane „tip B socijalnih kooperativa“ (*cooperative sociali di tipo b*) (Defourny, Nyssens, 2009.). Uzimajući u obzir njihov više preduzetnički i proizvodni karakter, ali i ciljne grupe kojima se bavi, tip B socijalnih preduzeća, tzv. „socijalna preduzeća za radnu integraciju“ – nadalje SPRI (Work Integration Social Enterprises – WISE), postao je vidljiviji širom Evrope. Drugi, podjednako važan razlog za njihovu vidljivost na polju socijalne ekonomije EU, jeste dostupnost podataka usled obimnih istraživanja EMES mreže¹ u ovoj oblasti, koji su obuhvatili većinu zemalja EU (naročito prvih 12 članica). Ovi projekti su evropskoj akademskoj, istraživačkoj zajednici, kao i relevantnim institucijama EU, njihovim programima i bazama podataka², pružili prilično bogate klasifikacije i statistike o SPRI. Glavni cilj ovih preduzeća je da pomognu nedovoljno kvalifikovanim, nezaposlenim osobama, za koje postoji realan rizik da budu trajno isključene sa tržišta rada.

U mnogim zemljama, pored kreiranja novih pravnih formi i okvira, tokom 90-ih godina bio je prepoznat i razvoj posebnih javnih programa koji su ciljali na polje radne integracije. Ovo je čak u nekoliko slučajeva dovelo do sistematskog vezivanja socijalnih preduzeća za inicijative za otvaranje novih radnih mesta. Evropska komisija sprovela je studiju „Prakse i javne politike u sektoru socijalnih preduzeća u Evropi“³, koja je objavljena u junu, 2007. god. U njoj se opisuju ključne karakteristike

1. PERSE i ELEXIS projekat (2001-2005)

2. Komisija EU – Equal Programme (Zapošljavanje, Socijalni rad i Jednake šanse); detaljnije videti na: http://ec.europa.eu/employment_social/equal/practical-examples/entrep-07-factoria_en.cfm

3. Videti na: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/craft/social_economy/doc/report_study_kmu_social_entreprises_fin_en.pdf

sektora socijalnih preduzeća i identifikuju se relevantne mere podrške socijalnim preduzećima u trideset jednoj evropskoj državi, među kojima je odabrana grupa dobrih praksi za promociju socijalnih preduzeća. Na primer, finski Zakon o socijalnim preduzećima, donet 2003. godine, predviđa upotrebu ovog termina u kontekstu radne integracije – prema ovom zakonu, socijalno preduzeće, bez obzira na svoj pravni status, jeste *tržišno orijentisano preduzeće osnovano zarad zapošljavanja osoba sa invaliditetom ili dugoročno nezaposlenih* (Defournz, Nyssens, 2009.). Poljska je 2006. godine donela Zakon o socijalnim kooperativama, koji je takođe vrlo konkretno namenjen radnoj integraciji određenih ugroženih kategorija (kao što su bivši zatvorenici, dugoročno nezaposleni, osobe sa invaliditetom i bivši zavisnici od alkohola ili droga). Uopšteno govoreći, mnogi EMES-ovi istraživači tvrdili su da SPRI sve više predstavljaju instrument za sprovođenje aktivnih mera zapošljavanja (Ibid.). Iako su socijalna preduzeća aktivna u najraznovrsnijim poljima, uključujući lične i socijalne usluge, urbanu obnovu, ekološke usluge, kao i pružanje drugih javnih dobara i usluga, zbog navedenih razloga, SPRI su preuzela primat kako u akademskom, tako i u empirijskom istraživanju.

Kako god, glavni fokus i svrha ove publikacije nije samo da opiše i istraži SPRI, već da konstruiše jednu širu i šareniju sliku socijalnih preduzeća uopšte, njihove opširnije klasifikacije, njihove misije i programske određenosti, kao i identifikacije konkretnih tipova u praksi – kako u EU, tako i van nje. Akcenat se stavlja na novi, globalni fenomen u okviru socijalne ekonomije koji utiče podjednako na socijalnu i ekonomsku vrednost, rezultirajući stvaranjem sveukupne vrednosti, što socijalna preduzeća u principu i jesu.

Tipologija socijalnih preduzeća po EMES-u

Različita viđenja i interpretacije koncepta socijalnog preduzeća podstakli su široke akademske i empiričke napore da se locira konkretno mesto razvoja i funkcionisanja socijalnih preduzeća u okviru strukturalnog i pravnog konteksta. Uzimajući u obzir činjenicu da pravne forme socijalnih preduzeća primarno zavise od pravne prakse različitih nacionalnih legislativa, a kako bi se ponudila sveobuhvatna ali opšta definicija socijalnih preduzeća, različiti kriterijumi, kao konstitutivni definišući faktori, morali su da se izrade i ispituju. U tom smislu, akademski radnici i istraživači okupljeni oko istraživačke mreže EMES, definisali su osnovne kriterijume (četiri ekonomska i pet socijalnih) koji karakterišu socijalno preduzeće, uzimajući u obzir ekonomsku i socijalnu dimenziju ovih preduzeća.

EMES kriterijumi za klasifikaciju socijalnih preduzeća

Ekonomski kriterijumi

Kontinuirana aktivnost na proizvodnji robe i/ili pružanju usluga

Kontinuirana Glavni fokus je na razgraničavanju razlika između socijalnih preduzeća i tradicionalnih neprofitnih organizacija, reflektovanim u udaljavanju socijalnih preduzeća od aktivnosti zagovaranja ili redistribucije finansijskih tokova (fondacije za davanje grantova, na primer), što su ključne karakteristike neprofitnih organizacija. Socijalna preduzeća su orijentisana ka proizvodnji roba ili pružanju usluga na proizvodnji robe i/ili pružanju usluga.

Visoki nivo autonomije

Socijalna preduzeća su nezavisna od javnog sektora, kao i od javnih kompanija.

Značajan nivo ekonomskog rizika

Za razliku od mnogih javnih institucija i organizacija, članovi socijalnih preduzeća preuzimaju rizik svoje inicijative, jer finansijska održivost preduzeća u potpunosti zavisi od napora i sposobnosti svojih članova da obezbede odgovarajuća sredstva.

Minimalna količina plaćenog rada

Kao i tradicionalne neprofitne organizacije, socijalna preduzeća obavljaju svoje aktivnosti angažovanjem volonterskog i minimalne količine plaćenog rada.

Socijalni kriterijumi

Jasan cilj da zajednica ima koristi

Osnovne karakteristike i naponi socijalnih preduzeća odnose se na služenje i pomoć zajednici ili specifičnim ranjivim grupama, kao i na promociju osećaja socijalne odgovornosti na lokalnom nivou.

Inicijativa pokrenuta od strane grupe građana

Socijalna preduzeća su kreirana zahvaljujući kolektivnoj filozofiji oko koje su okupljeni ljudi iz iste zajednice, sa svojim zajedničkim vrednostima i verovanjima, sa dobro definisanim ciljem ili potrebom za određenim socijalnim preduzećem. Naravno, to ne znači da bi uloga lidera u ovom kontekstu trebalo da bude zanemarena.

Moć donošenja odluka nije zasnovana na vlasništvu kapitala

Ovaj kriterijum poprilično dobro objašnjava svoje određenje – svaki član, sve zainteresovane strane, moraju biti uključene u proces donošenja odluka.

Participativna priroda, što podrazumeva uključivanje različitih strana na koje aktivnost utiče

Svi prethodni kriterijumi su sublimirani u ovom – opšte učestvovanje, uticaj zainteresovanih strana na donošenje odluka, participativno upravljanje i jačanje demokratskih kapaciteta kroz ekonomske aktivnosti.

Ograničena raspodela profita

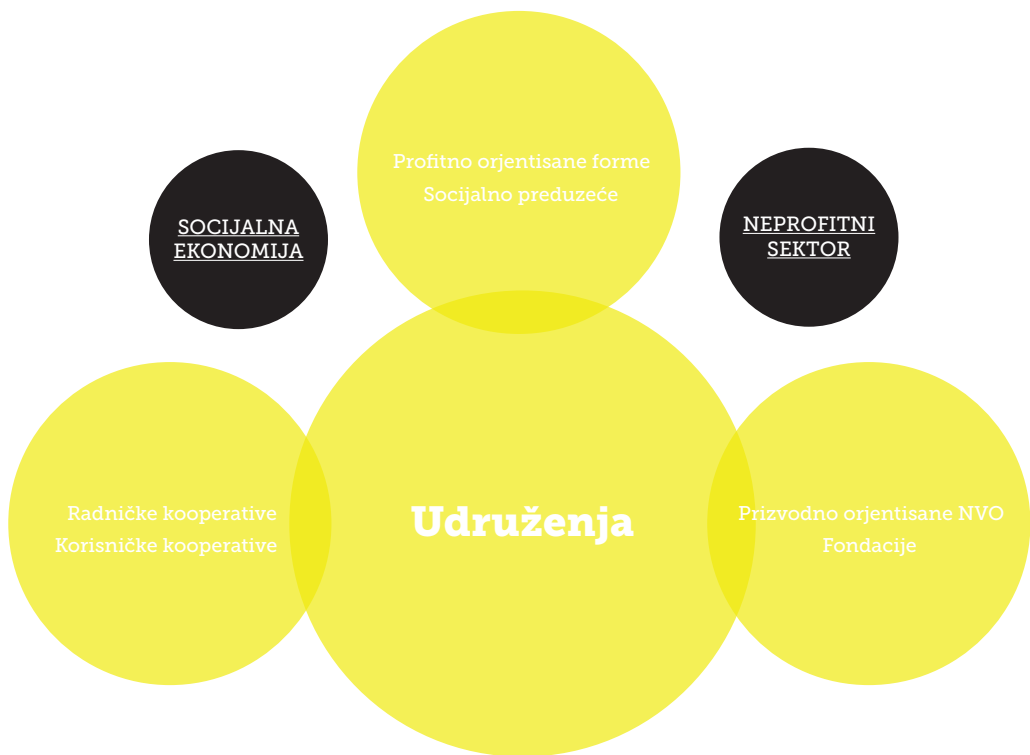
Socijalna preduzeća raspodeljuju profit do određene mere, što odražava njihove napore da izbegnu ponašanje koje vodi ka maksimiziranju profita.

Ovde se mora naglasiti da ekonomski i socijalni kriterijumi više opisuju jedan „idealni tip“ socijalnih preduzeća, nego što određuju preskriptivne kriterijume. Ovaj „idealni tip“ dozvoljava i omogućava istraživačima da pronađu pravac i orijentišu se u kompleksnoj galaksiji socijalnih preduzeća. *Bez neke normativne perspektive, oni konstituišu instrument, donekle sličan kompasu, koji može pomoći istraživačima da lociraju poziciju određenih subjekata, međusobno relevantnih, i koji može omogućiti istraživačima da uspostave granice skupom organizacija koje će smatrati socijalnim preduzećima* (Defourny, Nyssens, 2006.). Drugim rečima, činjenica da neke organizacije ispunjavaju kriterijume u manjem ili većem stepenu, ne govori nam do koje mere je ta organizacija socijalno preduzeće (manje ili veće). Kriterijumi mogu samo da nam pomognu kako bismo ih identifikovali u mnoštvu organizacionih i legalnih formi subjekata koji su bliski modelu socijalnih preduzeća.

Najprihvaćenija definicija socijalnih preduzeća je EMES-ova definicija iz članka Defourny and Nyssens (2008, str. 5), koji su razradili dugogodišnji istraživači u EMES-u:

“ Socijalna preduzeća su neprofitne privatne organizacije koje se bave proizvodnjom roba i pružanjem usluga, što je direktno povezano sa njihovim jasnim ciljem da zajednica ima koristi od njihovih aktivnosti. Ona se oslanjaju na kolektivnu dinamiku, uključujući različite tipove zainteresovanih strana u svoja upravljačka tela; ona visoko vrednuju svoju autonomnost i preuzimaju ekonomski rizik koji je povezan sa njihovim aktivnostima. ”

Sa datom definicijom i njenim konstitutivnim i suštinskim elementima koji se ogledaju u ekonomskim i socijalnim kriterijumima, mi smo istražili i objasnili, poprilično obuhvatno, funkcionalnu ulogu socijalnih preduzeća u spektru „trećeg sektora“, i odredili mesto koje ova preduzeća zauzimaju u, reklo bi se, složenom kontekstu neprofitnog i sektora socijalne ekonomije. Ilustrativnije objašnjenje je predstavljeno u dijagramu ispod:

Dijagram 1 - Socijalna preduzeća, na raskrsnici socijalne ekonomije i neprofitnog sektora

Izvor: Borzaga, Defoumy, 2001.

Imajući na umu da pravni okvir Republike Srbije delimično prepoznaje, i nedovoljno dobro definiše socijalna preduzeća kao organizacije, istraživanja u ovom sektoru u Srbiji bila su zasnovana na konceptualnom razvoju gore nabrojanih devet kriterijuma, i na prilagodavanju EMES-ove definicije socijalnih preduzeća. U studijama - *Role of Social Enterprises in Employment Generation in CEE and the CIS – National Study in Serbia, SeConS, UNDP, Belgrade, 2006*; i *Mapping Social Enterprises, UNDP, Belgrade, 2008*. – učinjen je pokušaj da se ovi kriterijumi prilagode uslovima društava koji postoje u centralnoj i istočnoj Evropi, i malo se razlikuju od originalnih kriterijuma definisanih od EMES-a za zemlje EU (SeConS, UNDP, 2006.). Ukratko, po autorima iz SeConsa, prilagođeni našim uslovima, EMES kriterijumi bi izgledali ovako:

- 1) Aktivnost na proizvodnji robe i/ili prodaji usluga;
- 2) Step en autonomnosti;
- 3) Orijentisanost ka neplaćenom radu;
- 4) Jasan cilj da postoji korist za zajednicu ili određenu grupu ljudi;
- 5) Moć donošenja odluka nije zasnovana na vlasništvu kapitala;
- 6) Isključivanje organizacija orijentisanih na maksimiziranje profita.

Koristeći ove prilagođene kriterijume, istraživači SeConS-a i UNDP-a prepoznali su sledeće organizacione forme u Srbiji koje skoro u potpunosti ili približno odgovaraju konceptu socijalnog preduzeća:

- Udruženja građana (u dva oblika: grupe za samopomoć i socijalno orijentisane organizacije);
- Zadruge;
- Socijalne zadruge;
- Stručna preduzeća za zapošljavanje lica sa invaliditetom,
- Zavisna spin-off preduzeća čiji su osnivači udruženja građana (najčešće u formi društava ograničene odgovornosti i akcionarskih društava),
- Poslovni inkubatori;
- Agencije za razvoj malih i srednjih preduzeća.

Međutim, mora se istaći da ove organizacije predstavljaju samo različite pravne forme i poslovna rešenja sa kojima se susrećemo u stvarnoj srpskoj preduzetničkoj areni i takozvanom trećem sektoru, koje povlače ili ne povlače za sobom postojanje socijalnog preduzetništva.

Da bismo dodatno rasvetlili ovaj fenomen, u narednom poglavlju dajemo klasifikacije još jedne autorke u oblasti socijalnog preduzetništva koja se mnogo više bazira ne na opisivanju postojećih modela, nego na pokušaju da definiše idealni tip.

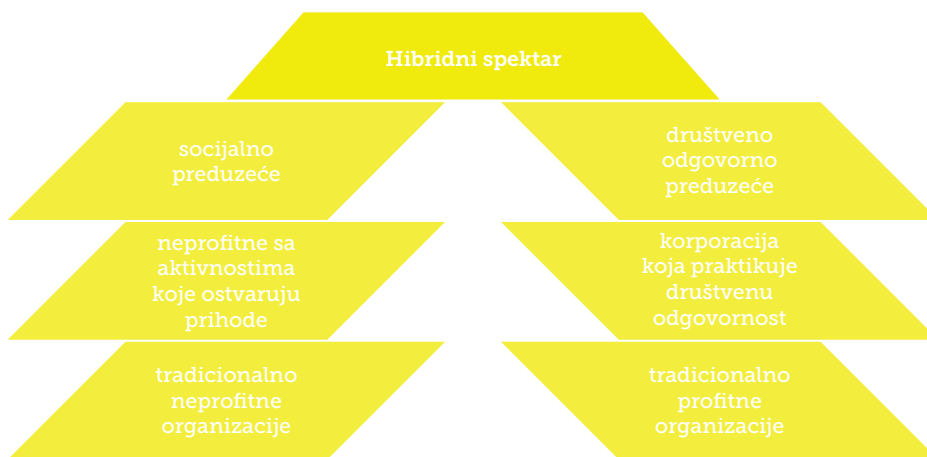

Tipologija socijalnih preduzeća po Kim Alter

Stručna literatura u oblasti socijalnog preduzetništva je u Srbiji dosta oskudna i uglavnom se oslanja na tipologiju i kriterijume razvijene u okviru EMES mreže. U ovom radu želimo da stavimo na uvid još jednu tipologiju socijalnih preduzeća koja je razvijena prvenstveno sa ciljem da socijalnim preduzetnicima pruži vredan instrument u njihovom radu. Upravo zbog toga, značajno mesto u ovoj publikaciji posvećujemo metodologiji koju je razvila Kim Alter, britanska autorka, koja je osim u akademskoj karijeri, veoma uspešna i kao socijalna preduzetnica.

Tipologija socijalnih preduzeća koja sledi, kao što smo pomenuli, pozajmljena je od Kim Alter, koja je razvila integrisaniju metodologiju socijalnih preduzeća. Ilustrativna tipologija klasifikuje različite modele socijalnih preduzeća, kako bi čitaoce vodila kroz trenutno jednostrani, nedovoljno definisani, raznovrsni i dinamični pejzaž ovog polja u nastajanju. Tipologija istražuje na koji način su različite organizacije kombinovale socijalne vrednosti i ciljeve sa komercijalnim poslovnim praksama, kakvi su vlasnički modeli u okviru njih, koje su im strategije ostvarivanja prihoda, kao i kakav je sistem upravljanja i pružanja usluga dizajniranih da bi maksimizirale socijalnu vrednost. Za buduće socijalne preduzetnike ova tipologija prilično je korisna, jer pomaže da se razradi i sagleda bogati mozaik raznovrsnih i kreativnih primera socijalnih preduzeća, i da čineći to, pruži inspiraciju za inovativne pristupe u stvaranju društvene vrednosti za ljude oko nas i za planetu uopšte (Alter, 2007.). Organizujući raznovrsne pristupe u polju socijalnog preduzetništva, ova tipologija će nam pružiti jedan opšti okvir. Naravno, moramo biti svesni da se različiti modeli socijalnih preduzeća primenjuju širom sveta, ali da geografska raznolikost mogućih primera nije prepreka za dalja angažovanja na ovom polju, već pre čvrsta osnova za razvoj i evoluciju ovog koncepta i stvaranje *univerzalne vrednosti*. Stvaranje vrednosti jeste kičma socijalnog preduzeća i služi kao fundamentalni i sjedinjujući princip među različitim pristupima socijalnim promenama i ekonomskom razvoju. Ovde ne postoji namera da se ljudi od prakse ograniče na propisani set formula, već da prepoznaju i prihvate obilje mogućnosti pod kišobranom šire vizije socijalnog preduzetništva (Ibid.).

Hibridni spektar socijalnih preduzeća i stvaranje dvostruke vrednosti

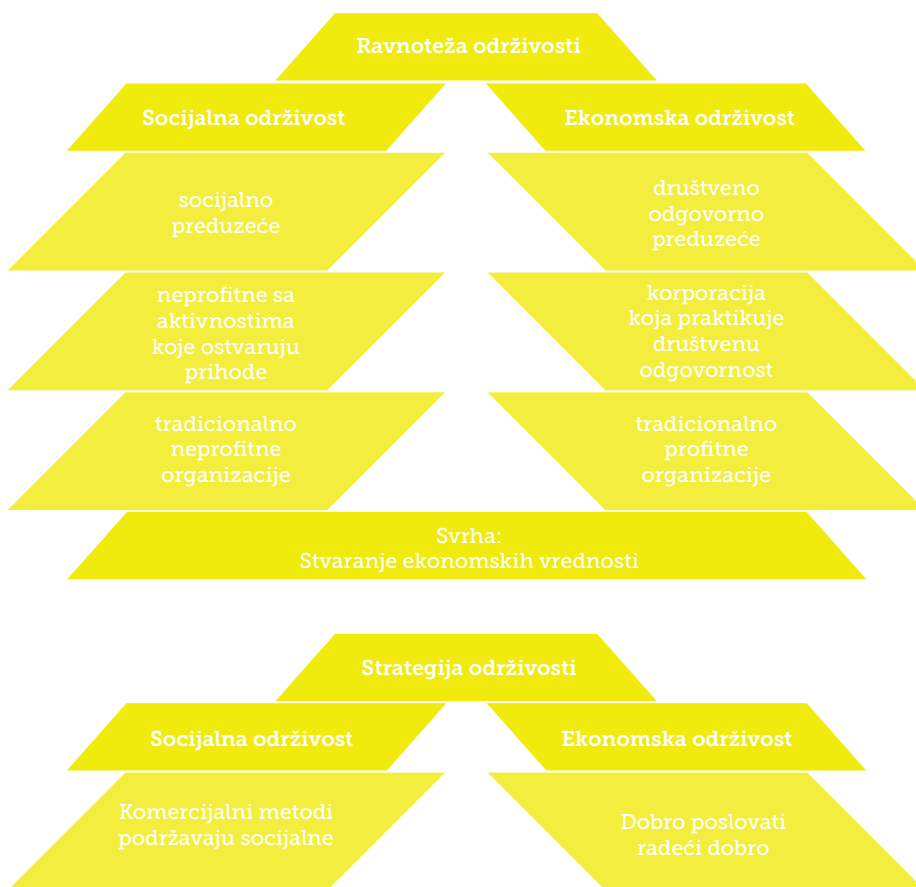

- Misija kao motiv
- Odgovornost prema zainteresovanim stranama
- Prihodi se reinvestiraju u socijalne programe ili operativne troškove

- Sticanje profita kao motiv
- Odgovornost prema akcionarima
- Profit se redistribuira akcionarima

Hibridni spektar (Alter, 1997.) – Promena u stremljenju neprofitnih organizacija ka postizanju većeg socijalnog uticaja uz istovremeno diversifikovanje finansiranja, značajan je faktor u pojavi „neprofitnog hibrida“, organizacija koje su delom profitnog, a delom neprofitnog karaktera. Ove organizacije deluju u takozvanom „hibridnom spektru“, koji uključuje četiri tipa hibridnih entiteta (vidi sliku ispod). Na desnoj strani ovog spektra nalaze se profitni subjekti koji stvaraju socijalnu vrednost, ali čiji su glavni motivi ostvarivanje i raspodela profita akcionarima. Na levoj strani spektra nalaze se neprofitni subjekti koji obavljaju komercijalne aktivnosti radi generisanja ekonomske vrednosti za finansiranje socijalnih programa, a čiji je glavni motiv ostvarivanje misije određene mandatom interesne grupe. Upravo na ovoj raskrsnici biznisa i tradicionalnih neprofitnih organizacija nalaze se i socijalna preduzeća.

Drugim rečima, u hibridnom spektru možemo identifikovati *neprofitne organizacije koje obavljaju dohodovne aktivnosti, socijalna preduzeća, socijalno odgovorne biznise i korporacije koje upražnjavaju socijalnu odgovornost*. Imajući nameru da damo detaljniji pregled fenomena socijalnih preduzeća, ovde nudimo jednu moguću definiciju: socijalno preduzeće se definiše kao svaki poslovni poduhvat sa **socijalnom svrhom** – ublažavanje/smanjivanje socijalnih problema ili tržišnih nedostataka – koji generiše **socijalnu vrednost** funkcionišući sa finansijskom disciplinom, inovacijom i odlučnošću privatnog poslovnog sektora.⁴

Stvaranje dvostruke vrednosti (Ibid.) – Dve prepoznatljive familije organizacija nastanjuju hibridni spektar. Ono što razdvaja ove dve grupe je *svrha*. **Profit** (povraćaj akcionarima) je primarna svrha *socijalno odgovornih biznisa i korporacija koje deluju socijalno odgovorno*, dok je **socijalni uticaj** primarna svrha *socijalnih preduzeća i neprofitnih organizacija koje obavljaju dohodovne aktivnosti*. Ova razlika je centralna

4. Definicija Virtue Ventures LCC; videti detaljnije na: www.virtueventures.com

za etos organizacija i njihove aktivnosti. Ovo je razlog što organizacije retko evolviraju ili se transformišu iz jednog u drugi tip duž celog spektra. One koje se od socijalnog preduzeća transformišu u socijalno odgovornu kompaniju ili obrnuto, najpre moraju da preusmere svoju primarnu svrhu, a zatim da reorganizuju svoju organizaciju. **Neprofitne organizacije** se osnivaju radi stvaranja socijalne vrednosti, međutim, finansijska održivost ne može biti postignuta bez eksternog finansiranja, ili pak samostalnog generisanja sredstava. **Profitne organizacije** se osnivaju radi stvaranja ekonomske vrednosti, ali veoma često moraju da imaju jasan društveni doprinos, kako bi preživeli na tržištu. Tako, oba tipa hibrida slede strategiju stvaranja dvostruke koristi, kako bi se postigao ekvilibrijum održivosti. Neprofitne organizacije integrišu komercijalne metode da bi podržale svoju socijalnu svrhu, a profitne inkorporiraju socijalne programe da bi postigle svoj cilj ostvarivanja profita.

Dalje, kako bismo u potpunosti razumeli ovaj hibrid i prirodu dvostruke vrednosti, moramo biti svesni različitih **finansijskih strategija** koje socijalna preduzeća i neprofitne organizacije imaju. Socijalno preduzeće je sredstvo za postizanje održivosti kroz ostvarene prihode; međutim, važno je naglasiti da se finansijski ciljevi razlikuju između organizacija. Finansijski cilj socijalnih preduzeća ne podrazumeva isključivo finansijsku održivost (ostvarivanje prihoda dovoljnih za pokrivanje troškova). Socijalna preduzeća ne moraju biti profitabilna da bi bila vredna truda, da bi se isplatila. Ona mogu poboljšati efikasnost i efektivnost organizacije i na sledeće načine:

- Smanjivanjem potrebe za doniranim sredstvima;
- Obezbeđivanjem pouzdanije, raznovrsnije baze finansiranja; ili
- Poboljšanjem kvaliteta programa kroz povećanje tržišne discipline (Dees, Gregory, 1998.).

S obzirom na ovo, za realizaciju socijalne svrhe svoje organizacije, neprofitni subjekti imaju različite finansijske strategije, u rasponu od *diverzifikacije prihoda*⁵ do *pune finansijske samodovoljnosti, smanjivanja troškova i maksimizacije resursa*⁶ (Alter, 2007.). Štaviše, finansijski spektar socijalnih preduzeća zasnovan je na finansijskim ciljevima (samog preduzeća ili njegove *neprofitne matične organizacije*), na tipu preduzeća i na njegovoj zrelosti. Ovaj finansijski spektar je veoma dobro predstavljen u tabeli datoj u nastavku.

5. Na primer, troškovi programa prethodno 100% finansirani iz grantova, koji se sada 40% pokrivaju iz ostvarenih prihoda, predstavljaju uspeh za mnoge organizacije.

6. Fer trgovina (Fair trade) je koncept koji se koristi za organizovani globalni društveni pokret koji koristeći tržišne mehanizme pokušava da pomogne proizvođačima iz zemalja u razvoju da imaju bolje uslove u plasiranju svojih proizvoda na globalnom tržištu i tako postignu održivost. Više o ovom pokretu na <http://www.fairtrade.net/>

Finansijski spektar socijalnih preduzeća – Kim Alter

Organizaciona struktura	Tradicionalno-neprofitna	Tradicionalno neprofitna / Socijalno preduzeće	Socijalno preduzeće	Socijalno preduzeće	Socijalno preduzeće
Finansijski spektar	Puna filantropska podrška	Delimična samoodrživost	Održivost protoka kapitala	Operativna samoodrživost	Finansijska samoodrživost
Nivo prihoda	Bez zarađenog prihoda. Oslanja se na subvencije/donacije u smislu finansijske podrške i kako bi se održale tekuće aktivnosti.	Zarađeni prihod pokriva određeni nivo operativnih troškova ili vrši povrat određenih programskih troškova.	Zarađeni prihod pokriva operativne troškove preduzeća koji su niži od tržišnih vrednosti.	Zarađeni prihod pokriva sve operativne troškove, ali bez punih tržišnih troškova (kapital i investicije).	Zarađeni prihod pokriva sve operativne i investicione troškove po tržišnim vrednostima.
Subvencije /Donacije	100% subvencionisani/donirano.	Socijalno preduzeće/matična organizacija u većoj meri subvencionisana/donirana.	Premošćuje deficit između zarađenog prihoda i troškova, investicije i dalje subvencionisane/donirane.	Prihodi nisu subvencionisani, investicije delimično subvencionisane.	Bez subvencija/donacija
Održivost kroz ostvareni prihod	Neodrživo. Zahteva kontinuiranu spoljnu finansijsku podršku (donacije). Na povrat troškova se gleda kao na slučajni benefit, a ne kao na očekivani i planirani rezultat.	Neodrživo. Organizacija je zavisna od donacija i subvencija kako bi opstala; ipak, može sama da finansira izolovane aktivnosti i usluge.	Približava se održivosti. Samostalno pokriva direktne troškove; operativni troškovi i rast i dalje subvencionisani; prihodi pokrivaju dnevne aktivnosti, ostajući na nuli.	Očekuje se održivost. Operativni troškovi pokriveni iz sopstvenih prihoda. Nema profita. Donacije i subvencije smanjene.	Održivo ka profitabilnom. Prihodi pokrivaju sve operativne i finansijske troškove. Iz profita se finansira dalji rast. Stvar izbora da li će se neprofitni karakter i pravno promeniti u profitni.
Vrsta prihoda	Filantropske donacije Grantovi Podrška u naturi Volonterski rad	Filantropske donacije Grantovi Podrška u naturi Volonterski rad Podrška matične organizacije	Grantovi za finansiranje deficita Popusti i poreske olakšice Volonterski ili rad ispod tržišne vrednosti (pripravnici i stažisti) Kamatne stope ispod tržišne vrednosti Podrška matične organizacije Povlašćeni ugovori	Popusti i poreske olakšice Kamatne stope ispod tržišne vrednosti Podrška matične organizacije Premošćavanje pomoću grantova za specifične troškove Povlašćeni ugovori	Poreske olakšice dozvoljene zakonom u slučaju da organizacija zadrži neprofitni karakter Povlašćeni ugovori

Klasifikacija socijalnih preduzeća

Socijalna preduzeća mogu biti klasifikovana ili po svojoj a) povezanosti sa misijom ili po b) nivou povezanosti svojih socijalnih programa i biznis aktivnosti.

a) Klasifikacija po povezanosti sa misijom (Alter, 2007.)

Socijalna preduzeća orijentisana na misiju

Preduzeće je centralno za socijalnu misiju organizacije. Ova socijalna preduzeća osnivaju se da bi unapredila misiju organizacije koristeći model samofinansiranja. Organizacije osnovane radi zapošljavanja osoba u nepovoljnom položaju (razvoj zapošljavanja) i mikrofinansijske institucije su primeri ovog tipa socijalnih preduzeća.

Društvo sa ograničenom odgovornošću

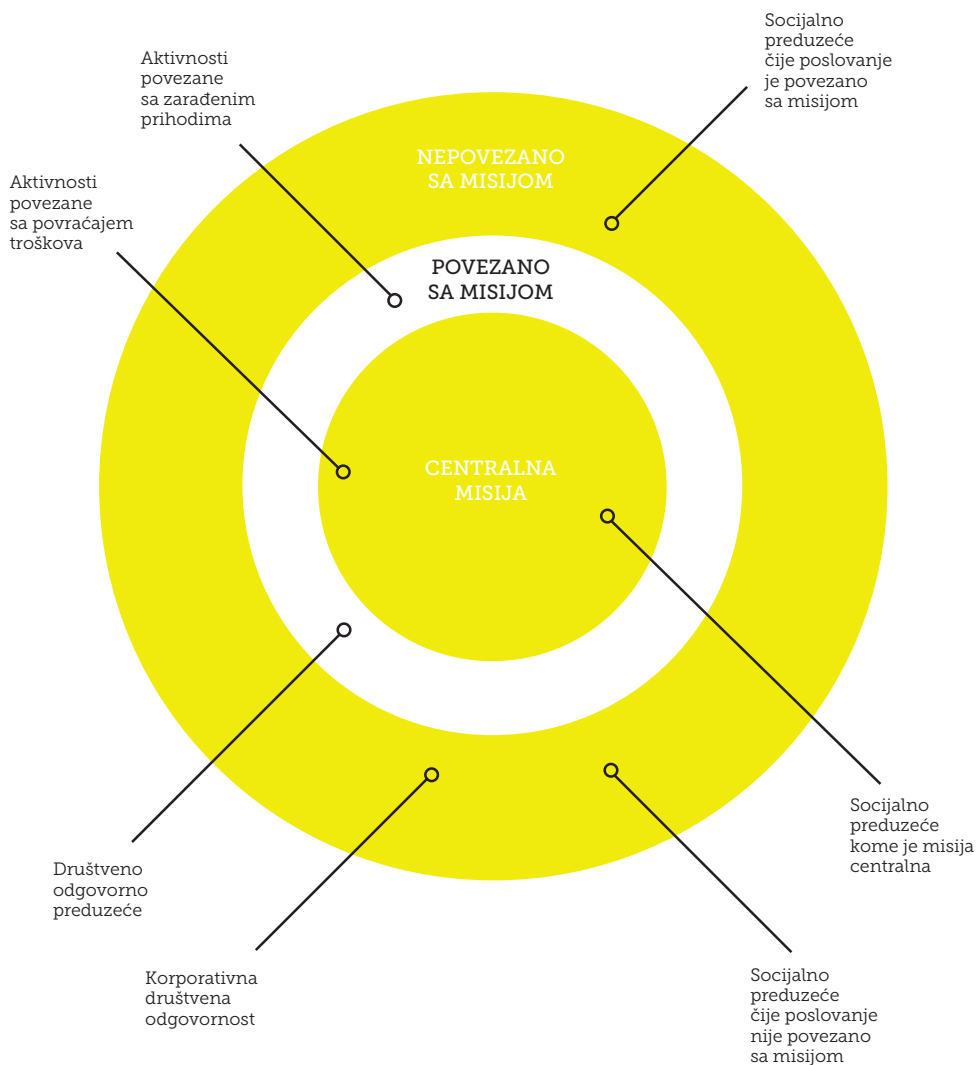
Preduzeće je povezano sa misijom organizacije ili sa osnovnim socijalnim uslugama. Socijalna preduzeća povezana sa misijom odlikuju se posebnom sinergijom, stvarajući socijalnu vrednost za programe i generišući ekonomsku vrednost kako bi se subvencionisali socijalni programi i/ili troškovi poslovanja organizacije. **Komercijalizacija socijalnih usluga** je uobičajena forma socijalnih preduzeća povezanih sa misijom. Jedan primer je organizacija za obezbeđivanje usluga porodicama, koja obezbeđuje besplatne obroke deci iz porodica sa niskim primanjima, a koje su upisane u program dnevnog boravka organizacije. Koristeći svoju kuhinju opremljenu svim neophodnim aparatima, svoje dijetetičare i kuvarke, organizacija pokreće posao kateringa, uslužujući „socijalno institucionalizovane“ delove tržišta – škole, dnevne boravke, bolnice, koje su voljne i sposobne da plate tu uslugu.

Proširenje misije je još jedan tip socijalnih preduzeća povezanih sa misijom. Jedan primer je organizacija za ekonomski razvoj žena, koja podržava samozapošljavanje samohranih majki kroz male poslovne konsultantske usluge; a dalje širi svoju misiju otvarajući socijalno preduzeće sa kliznim nadoknadama (u zavisnosti od mogućnosti korisnika usluga), kako bi se kljentima obezbedilo više vremena da se skoncentrišu na svoje poslove.

Socijalno preduzeće nepovezano sa misijom

Preduzeće nije povezano sa misijom organizacije, niti je namerno da unapredi misiju na bilo koji drugi način osim ostvarivanjem prihoda za svoje socijalne programe i operativne troškove. Njegove poslovne aktivnosti mogu imati sklonost ka socijalnom, mogu dodati marketinšku i vrednost brendiranja, poslovati u industriji povezanoj sa uslugama ili sektorom neprofitne roditeljske organizacije, međutim, glavna motivacija za osnivanje ovakvog socijalnog preduzeća nepovezanog sa misijom je profitni potencijal.

Dijagram 2' - U prikazanom dijagramu može se jasnije videti veza između tipa organizacije i njenih motiva

✕ 7. Izvor: <http://www.4lenses.org>. Internet strana posećena – 10/12/2010

**b) Klasifikacija po nivou povezanosti socijalnih programa i
biznis aktivnosti**

Ukoliko klasifikujemo socijalna preduzeća po nivou integrisanosti njihovih socijalnih programa i njihovih biznis aktivnosti, možemo reći da postoje tri vrste odnosa između ovih vrsta aktivnosti:

- 1) interna socijalna preduzeća,
- 2) integrisana socijalna preduzeća, i
- 3) eksterna socijalna preduzeća

Interna (ugrađena) socijalna preduzeća- *Socijalni programi i poslovne aktivnosti se podudaraju.* Nefitne organizacije osnivaju ova preduzeća izričito u programске svrhe. Aktivnosti preduzeća su u potpunosti „ugrađene“ u poslovanje i socijalne programe organizacije, i centralne su za njegovu misiju. Socijalni programi se samofinansiraju kroz aktivnosti preduzeća; socijalna preduzeća sa ugrađenim socijalnim programom takođe funkcionišu kao strategija održivosti programskih aktivnosti.

Integrisana (spojena) socijalna preduzeća- Socijalni program se delom preklapa sa poslovnim aktivnostima, često deleći troškove i imovinu. Organizacije osnivaju integrisana socijalna preduzeća kao mehanizme finansiranja da bi podržale dejstva i misiju neprofitnog subjekta. U mnogim slučajevima integrisana socijalna preduzeća šire ili podstiču misiju organizacije omogućavajući joj da postigne veći socijalni

uticaj. Širenje misije može biti postignuto komercijalizacijom socijalnih usluga organizacije i njihovom prodajom novom tržištu koje te usluge plaća; ili obezbeđivanjem novih usluga već postojećim klijentima.

Eksterna (odvojena) socijalna preduzeća- *Socijalni programi se razlikuju od poslovnih aktivnosti.* Neproftne organizacije osnivaju eksterna socijalna preduzeća kako bi se finansirale socijalne usluge i/ili troškovi poslovanja (Gregory, Alter, 2008.). Aktivnosti preduzeća su „eksterne“ u odnosu na poslovanje matične organizacije, ali podržavaju njene socijalne programe kroz dodatna finansiranja. Eksterna socijalna preduzeća generalno nemaju koristi od podele troškova ili sinergije programa sa osnivačem, te stoga, da bi koristila svojoj svrsi, ona moraju biti u potpunosti profitabilna. Eksterna socijalna preduzeća mogu biti strukturirana u okviru matične organizacije kao profitni centar, ili odvojeno, kao neprofitna ili profitna podružnica.

Operativni modeli socijalnih preduzeća (Alter, 2007)

U delu koji sledi razrađuju se mogući operativni modeli socijalnih preduzeća. Svaki od operativnih modela koje navodimo može se podvesti pod jednu od gore navedenih klasifikacija: ili po povezanosti sa misijom ili po nivou integrisanosti socijalnih programa i biznis aktivnosti. U principu, operativni modeli predstavljaju pokušaj opisa različitih modela u kojima socijalna preduzeća mogu da posluju. Time dajemo vodič i orijentir potencijalnim socijalnim preduzetnicima za prepoznavanje i lociranje svog socijalnog preduzeća.

Operativni modeli ne smeju da se pomešaju i zamene sa opisom organizacionih ili pravnih struktura (o tome ćete više čitati u drugom delu publikacije koji se odnosi na pravnu formu socijalnih preduzeća). Oni pre ilustruju moguće konfiguracije koje se koriste za stvaranje socijalne vrednosti (merljivog uticaja) i ekonomske vrednosti (prihoda), te se podjednako mogu primeniti na institucije, programe i pružanje usluga. Operativni modeli su dizajnirani u skladu sa socijalnim ciljevima, misijom, tržišnom dinamikom, potrebama i sposobnostima klijenata, kao i pravnim okruženjem socijalnog preduzeća. Radi postizanja maksimalnog stvaranja vrednosti, fundamentalni (osnovni) modeli koje prikazujemo ovde mogu još biti *kombinovani i/ili unapređeni*.

1) Model preduzetničke podrške » Ovaj model socijalnog preduzeća prodaje poslovnu podršku i finansijske usluge svojoj ciljnoj grupi ili „klijentima“, samozaposlenim pojedincima ili firmama. Potom, ciljna grupa socijalnog preduzeća prodaje svoje proizvode i usluge na otvorenom tržištu.

Model preduzetničke podrške je obično ugrađen (*interno socijalno preduzeće*): **socijalni program je biznis**; misija preduzeća cilja na olakšavanje finansijske sigurnosti svoje ciljne grupe podržavajući njihove preduzetničke aktivnosti. Socijalno preduzeće postiže finansijsku održivost kroz prodaju proizvoda i usluga isporučenih od svoje ciljne grupe i koristi ovaj prihod da pokrije troškove vezane za isporučivanje usluga podrške preduzetnicima, kao i troškove poslovanja. Organizacije za ekonomski razvoj, uključujući mikrofinansijske institucije, mala i srednja preduzeća (MSP) i programi usluga poslovnog razvoja, koriste model preduzetničke podrške. Uobičajeni tipovi biznisa koji primenjuju ovaj model su: finansijske institucije, menadžment i konsalting agencije, profesionalne usluge (računovodstvo, pravni i tržišni saveti i informacije), tehnologija i servisi koji podržavaju preduzetnike.

Pro Mujer, primer Modela preduzetničke podrške

Pro Mujer je međunarodna organizacija za razvoj žena, osnovana 1990. godine radi osnaživanja njihovog socijalnog i ekonomskog položaja. Organizacija postiže svoju misiju osnivanjem mikrofinansijskih institucija koje ženama sa niskim prihodima obezbeđuju male zajmove obrtnog kapitala (50\$ - 300\$). One investiraju taj kapital u proizvodne aktivnosti kao što su trgovina na

malo ili proizvodnja malog obima, a zatim prodaju svoje proizvode na tržištu. Zbog postojećeg realnog rizika i visokih transakcionih troškova ciljna populacija Pro Mujer, siromašne žene, nemaju pristup kreditima ili uslugama štednje kod formalnih finansijskih institucija, pa su vrlo često lake mete zelenaša. Obuke za razvoj upravljanja i poslovanja poboljšavaju usluge Pro Mujer, koje ovo preduzeće koristi da bi se pomoglo ženama da unaprede svoja mala preduzeća, uvećaju svoje prihode i na taj način obezbede ekonomsku stabilnost za svoje porodice. Pro Mujer takođe obezbeđuje zdravstveno obrazovanje i povezuje žene i njihove porodice sa zdravstvenim uslugama.

Fond za mikro razvoj, primer Modela preduzetničke podrške iz Srbije:

Fond za mikro razvoj je mikrofinansijska nevladina organizacija osnovana radi podrške unapređenju socijalnog i ekonomskog životnog standarda ekonomski aktivnog i siromašnog stanovništva u Srbiji. Fond za mikro razvoj ima viziju budućnosti u kojoj su finansijske usluge dostupne svim preduzetnicima spremnim da rade na realizaciji svojih poslovnih ideja, a u cilju života u dobrobiti i dostojanstvu. Fond za mikro razvoj (FMR) osnovan je kao nevladina organizacija 2001. godine kao deo međunarodne organizacije Danski savet za izbeglice (DSI). FMR je u potpunosti i formalno preuzeo programe: mikrokredit, tehnička podrška i obuka korisnika od DSI početkom 2004. godine.

---

2) Model posrednika na tržištu » Ovaj model socijalnog preduzeća obezbeđuje usluge svojoj ciljnoj grupi ili „klijentima“, malim proizvođačima (pojedinci, firme ili zadruge), kako bi im pomogla da pristupe tržištu/tržištima. Usluge socijalnih preduzeća dodaju vrednost proizvodima ciljne grupe, a generalno ove usluge uključuju: proizvodnu i marketinšku podršku i kredite. Posrednik na tržištu ili u potpunosti kupuje proizvode svoje ciljne grupe ili ih uzima po konsignacionom principu pa ih zatim prodaje na tržištu sa visokim maržama.

Model posrednika na tržištu obično je ugrađen (*interna socijalna preduzeća*): **socijalni program je biznis**, a misija fokusirana na osnaživanje tržišta i povećanje finansijske sigurnosti ciljne grupe, pomažući im da razviju i prodaju svoje proizvode. Socijalno preduzeće ostvaruje finansijsku održivost kroz prodaju proizvoda koje proizvodi njihova ciljna grupa. Prihod se koristi za plaćanje troškova poslovanja i za pokrivanje troškova razvoja proizvoda, marketinga i kreditnih usluga koje se daju ciljnoj grupi. Organizacije koje se bave marketingom, organizacije

koje se bave fer trgovinom⁸ (fair trade), kao i poljoprivredne i samostalne zanatske organizacije, često koriste ovaj model socijalnog preduzeća. Uobičajeni tipovi poslovanja koji primenjuju ovaj model su: marketinške organizacije, firme i prodavnice potrošne robe, kao i poslovi prodaje prehrambenih i poljoprivrednih proizvoda.

Marketinška kooperativa Plavac, primer Modela posrednika na tržištu

---

Neprilike za Aete, domorodački narod Luzona na Filipinima, počele su erupcijom vulkana Maunt Pintubo, 1990. godine, koja je vulkanskim pepelom i kamenom prekrila i pokopala čitavu zajednicu i njihova prirodna bogatstva. Pod pretnjom gladi, mnogi Aetićani su migrirali u gradove kako bi našli zaposlenje. Nekvalifikovani, slabo obrazovani i bez urbanog načina razmišljanja, bili su radno eksploatisani i živeli u potpunoj nemaštini. U međuvremenu, preduzetnici u Manili su otkrili koristi ara kamena i stena koje je vulkan ostavio za sobom. Jedna od njih je bio Plavac (vulkanski šljunak) koji se koristi u industriji odeće za proizvodnju svetlijih nijansi farmerki.

Uz pomoć azijskog instituta za tehnologiju, Aeti su formirali marketinško socijalno preduzeće da skupi, promoviše i prodaje ovo kamenje hiljadama proizvođača odeće na Filipinima. Marketinška kooperativa komercijalizuje neformalni proces prodaje plavca posredniku koji Aetićanima plaća veoma niske cene, a zatim ostvaruje ogromne profite prodajom proizvoda privatnom sektoru. Kao rezultat socijalnog preduzeća, Aetićani su u situaciji da ostvare pristojnu zaradu, a ne marginalne prihode. Posao je odgovarajući i ohrabruje ih da ostanu u zajednici pre nego da migriraju u gradove gde su ekonomski izgledi poprilično sumorni. Takođe, alternativni izvori zarade i izdržavanja smanjuju oslanjanje na aktivnosti koje uništavaju prirodnu okolinu. Ovaj model posrednika na tržištu je klasični primer „malo je lepo“ principa; početni troškovi 2003. godine iznosili su od 38.000 \$, i omogućili su ekonomsku sigurnost za stotine pripadnika domorodačke populacije.

Primer posredničkog socijalnog preduzeća iz Srbije ne postoji u izvornom obliku

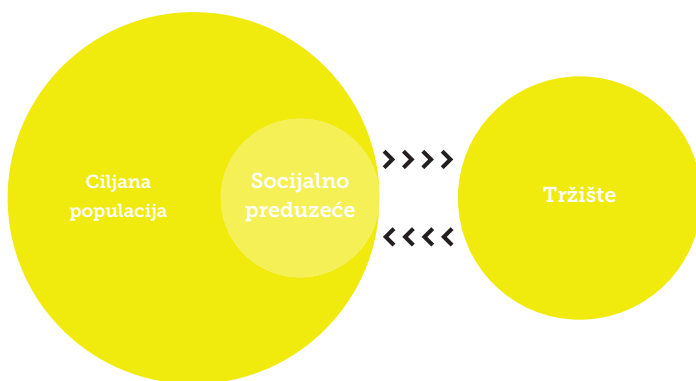

Funkcije modela posredničkog socijalnog preduzeća najčešće u Srbiji obavljaju pojedina organizacije civilnog društva, poput SMART Kolektiva, BCIF fondacije ili Grupe 484, koje svojim aktivnostima promovišu postojeća socijalna preduzeća, na taj način dajući dodatnu vrednost proizvodima i uslugama koje na tržište iznose postojeća socijalna preduzeća.

✕ 8. Fer trgovina (Fair trade) je koncept koji se koristi za organizovani globalni društveni pokret koji koristeći tržišne mehanizme pokušava da pomogne proizvođačima iz zemalja u razvoju da imaju bolje uslove u plasiranju svojih proizvoda na globalnom tržištu i tako postignu održivost. Više o ovom pokretu na <http://www.fairtrade.net/>

3) Model zapošljavanja » Ovaj model socijalnog preduzeća obezbeđuje prilike za zapošljavanje i poslovne obuke svojoj ciljnoj grupi ili „klijentima“, osobama sa velikim poteškoćama u zapošljavanju, kao što su osobe sa invaliditetom, beskućnici, ugrožena omladina i bivši prestupnici. Ove organizacije funkcionišu tako što preduzeće zapošljava svoju ciljnu grupu i prodaje njihove proizvode i usluge na otvorenom tržištu. Tip poslovanja oslanja se na izbor poslova koji su podesni za odgovarajuću ciljnu grupu, imajući na umu mogućnost za dalji razvoj određenih veština (profesionalno osposobljavanje) i konzistentnosti sa sposobnostima i ograničenjima ciljne grupe, kao i u odnosu na komercijalnu održivost posla.

Model zapošljavanja je najčešće ugrađen (*interno socijalno preduzeće*): **socijalni program je biznis**, misija je fokusirana na stvaranje prilika za zapošljavanje ciljne grupe. Usluge socijalne podrške za zaposlene kao što su „radni treneri“, razvijanje mekih veština, fizikalna terapija, savetovanje o mentalnom zdravlju, ugrađene su u ovaj model preduzeća i kreiraju podsticajno radno okruženje za ciljnu grupu. Socijalno preduzeće postiže finansijsku održivost kroz prodaju svojih proizvoda i usluga. Prihod se koristi za plaćanje standardnih troškova poslovanja i dodatnih socijalnih troškova koji nastaju zapošljavanjem pripadnika ciljne grupe. Model zapošljavanja su široko upotrebljavala omladinska i udruženja osoba sa invaliditetom, kao i organizacije za pružanje socijalnih usluga koje pomažu ženama sa niskim prihodima, zavisnicima na oporavku, bivšim beskućnicima. Popularni tipovi

---

Kosmos, primer modela zapošljavanja u Srbiji

Kosmos štamparija je socijalno preduzeće za zapošljavanje i profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom koje je osnovano 1961. god., kao preduzeće od posebnog društvenog značaja. Preduzeće trenutno ima 67 zaposlenih, od kojih su 35 osobe sa invaliditetom, uglavnom oštećenog sluha i govora. Van primarne delatnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, štamparija Kosmos svake godine pomaže i mladima iz škola za decu sa invaliditetom da se profesionalno osposobljavaju.

---

preduzeća koja se bave zapošljavanjem svojih klijenata jesu kompanije za higijensko održavanje stambenih i poslovnih prostora, kompanije za uređenje prostora, kafići, knjižare, radnje sa poklonima, kurirske usluge, obrada drveta i mehaničke popravke.

4) Model članarine naknade za usluge » Ovaj model socijalnog preduzeća komercijalizuje svoje usluge i zatim ih prodaje direktno ciljnoj grupi ili „klijentima“, pojedincima, firmama, zajednicama ili trećoj strani.

Model naknade za usluge najčešće je *ugrađen (interno socijalno preduzeće)*: **socijalni program je biznis**, misija u centar stavlja obezbeđivanje socijalnih usluga u sektoru u kome preduzeće radi, kao što su zdravstvo ili obrazovanje. Socijalno preduzeće postiže finansijsku održivost kroz naplatu nadoknada za usluge. Ovaj prihod se koristi kao mehanizam za pokrivanje troškova, kako bi se platili troškovi isporučivanja usluge, troškovi poslovanja, kao i troškovi povezani sa komercijalizacijom socijalnih usluga. Viškovi nad rashodima (ne prihodi), mogu se koristiti za subvencionisanje socijalnih programa koji nemaju ugrađenu komponentu pokrivanja troškova. Članarina naknada za usluge je jedan od najčešće korišćenih modela socijalnog preduzeća među neprofitnim organizacijama. Organizacije zasnovane na članstvu, kao i strukovna udruženja, škole, muzeji, bolnice i klinike su klasični primeri socijalnih preduzeća koja uzimaju naknadu za svoje usluge.

Bookshare.org, primer Modela naknada za usluge

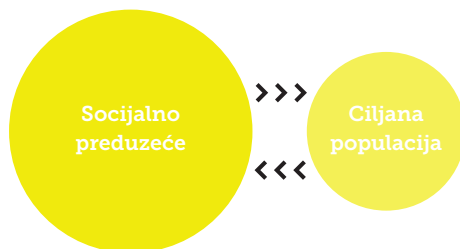
Manje od 5% knjiga je dostupno slepim i ljudima sa teškoćama pri učenju, što predstavlja značajnu prepreku opismenjavanju. Jedini način da se ta prepreka prevaziđe jeste da se za ljude koji nisu sposobni da čitaju obične štampane knjige one skeniraju i da se uz odgovarajuće tehnologije prebace u zvučni ili Brajev format. Benetek Inicijativa, neprofitna organizacija smeštena u Silikonskoj Dolini, koja razvija pomenute tehnologije, uočila je ovu rupu na tržištu obrazovanja kao šansu za pokretanje novog socijalnog preduzeća – Bookshare.org.

Bookshare.org je pretplatni servis koji obezbeđuje opsežnu onlajn biblioteku digitalnih knjiga za slepe i osobe sa oštećenim vidom, od kojih već mnogi koriste Benetek-ovu tehnologiju kompjuterskog mašinskog čitanja; kao i za studente i odrasle sa teškoćama pri učenju. Osim onih koji su izuzeti američkim zakonom o zaštiti autorskih prava, Bookshare.org ima dozvolu da distribuira svoje materijale osobama sa određenim invaliditetom.

Tehnologija bookshare.org osposobljava na desetine hiljada ljudi koji skeniraju knjige da bi ih delili, a istovremeno eliminiše dupliranje napora, te sa mnogo manje troškova i mnogo brže od drugih proizvođača i dostavljača proizvodi dostupne knjige. Pretplatnici daunlouduju knjige u dva formata koristeći softver u vlasništvu Bookshare.org: digitalni Brajev format ili zvučni (govorni) format. Godinu nakon njegovog pokretanja 2002. god., Bookshare.org je imao 12.000 knjiga dostupnih svojim korisnicima.

Bookshare.org je model preduzeća sa naknadom za svoje usluge. Korisnici su istovremeno najveća ciljna grupa organizacije – slepi i osobe sa teškoćama pri učenju. Registracija se naplaćuje 25\$ (korisnici moraju da dostave dokaz o invaliditetu), a zatim korisnici plaćaju godišnju pretplatu (nadoknadu) od 50\$. Prihod ostvaren od nadoknada koristi se za pokrivanje troškova proširivanja usluge na druge korisnike. 2002. god. Bookshare.org je imao 628 članova; bilo je predviđeno da taj broj poraste na 2.100 u 2003. god., odnosno, na 5.329 u 2004. 2010. god., Bookshare.org ima 100.000 članova i 100.000 studenata članova.

5) Model klijenata sa niskim prihodima kao tržišta » Ovaj model⁹ socijalnog preduzeća je varijacija prethodnog modela, kojem ciljna grupa ili „klijenti“ predstavljaju tržište za prodaju roba ili usluga. Akcenat ovog modela je na obezbeđivanju pristupa ciljnoj grupi (sa niskim primanjima) onim proizvodima i uslugama kojima je zbog cene, distribucije i karakteristike proizvoda, pristup vrlo ograničen. Primeri proizvoda i usluga mogu uključivati: zdravstvenu negu (vakcinaciju, lekove na recept, operacije oka), zdravstvene i higijenske proizvode (jodirana so, sapun, naočari za vid, slušna pomagala, higijenske maramice), komunalne usluge (struja, biomasa, voda), itd., za šta klijenti, u ovom slučaju ciljna grupa, plaćaju.

Ciljna grupa ovog modela takođe se opisuje i kao „oni koji žive na dnu piramide“. Ovo socioekonomsko određenje obuhvata 4 milijarde ljudi koji žive prvenstveno u zemljama u razvoju gde su godišnja primanja po glavi stanovnika manja od 1500 \$ (manje od 5 \$ na dan), (Prahalađ, Hart, 2002). Ljudi sa ovakvim primanjima ne mogu sebi da priušte redovne i

× 9. U široj literaturi popularizovan od autora C.K. Prahalađa i Stjuarta Harta – Baza piramide (Base of Pyramid - BoP). Mnoge strategije su videle bazu piramide kao moguću tržište multinacionalnih kompanija i profitnih kompanija za prodaju proizvoda i usluga, i samim tim baza piramide bi mogla da obezbedi nove šanse za rast, kao i inovativne pristupe prodaji. Za privatni sektor, strategija baze piramide je podsetnik na korporativnu strategiju, poslovni pristup koji prepoznaje profitne potencijale neiskorišćenih tržišta i neostvarenih poslovnih prilika i koja može da stvori socijalno okruženje kao nuspojavu. Važno je naglasiti da strategija baze piramide nije socijalno preduzeće, iako socijalna preduzeća mogu koristiti ove tehnike da bi služile klijentima sa niskim prihodima.

veće kupovine, pa ironično, zbog toga često moraju da plate i do 30% više za proizvode i usluge nego potrošači sa srednjim primanjima (Prahalač, 2005). Socijalni program u preduzećima ovog tipa je ugrađen u aktivnost, obezbeđujući pristup proizvodima i uslugama koje poboljšavaju zdravlje, obrazovanje i kvalitet života ciljne grupe. Prihod se ostvaruje kroz prodaju proizvoda i koristi se za pokrivanje troškova poslovanja, marketinških i troškova distribucije. Međutim, s obzirom na niska primanja ciljne grupe u ovom modelu, postizanje finansijske održivosti može biti izazov. Socijalno preduzeće mora da se oslanja na razvoj kreativnih distributivnih sistema, snižavanjem troškova proizvodnje i marketinga, postizanjem visoke efikasnosti poslovanja i subvencionisanjem kreativnih prihoda na tržištu. Zdravstvo, obrazovanje, tehnologija kao i komunalna preduzeća često koriste ove mehanizme.

Scojo Indija, primer modela klijenata sa niskim prihodima kao tržište

---

Scojo fondacija je zdravstveno socijalno preduzeće specijalizovano za brigu o očima. U zemljama u razvoju optometrija je privilegija srednje klase i bogatih, dok siromašni vrlo često imaju slab pristup pravoj brizi o očima. Krojačice, tepisari, tkalje, mehaničari, knjigovođe, automehaničari ili majstori za popravku bicikala, frizeri i ljudi sa mnogim drugim zanimanjima koja zahtevaju vrlo dobar vid, mogu da izgube sredstva za život i svoje prihode ukoliko pate od kratkovidosti. Jednostavne, jeftine, gotove naočari za čitanje, ili lupe i povećala, omogućavaju ovim ljudima da nastave svoj rad. Scojo fondacija je počela svoje programske aktivnosti kroz tradicionalni neprofitni pristup: distribucija besplatnih naočara sa dioptrijom populaciji kojoj su one i najpotrebnije – ruralnom siromašnom stanovništvu. Ali, brzo su uočili da ovakav model nije održiv. 2003. godine lansirali su Scojo Indija, integrisano socijalno preduzeće koje posluje na dva odvojena tržišta u državi Andra Pradeš: urbani centri, ciljajući na mušterije iz radne i srednje klase; i ruralno tržište, ciljajući na siromašne ljude sa veoma niskim ili bez ikakvih primanja. Karakteristike Scoj-inog urbanog tržišta, kao što su visoka gustina naseljenosti, postojeća maloprodaja, zajedno sa lokalnom kupovnom moći i elastičnošću cena proizvoda, ukazuju na povoljne uslove za profitno poslovanje kada su u pitanju već izrađene naočare sa dioptrijom. S druge strane, ruralno tržište ima hronično visoke troškove koji prate prodaju i distribuciju naočara u delimično naseljenim krajevima, mušterijama (ciljnoj grupi) koji nisu sposobni da plate. Dakle, Scojo Indija je osnovala socijalno preduzeće koje integriše poslovne aktivnosti. Urbano tržište je komercijalna strana poslovanja socijalnog preduzeća, dok ruralno tržište predstavlja socijalnu programsku stranu socijalnog preduzeća.

---

6) Model kooperativa (zadugarstva) » Ovaj model socijalnog preduzeća obezbeđuje direktnu korist svojoj ciljnoj grupi ili „klijentima“, članovima kooperative, kroz usluge članovima: informacije o tržištu, tehnička/savetodavna podrška, kolektivni ugovori, ekonomija otkupa, pristup proizvodima i uslugama, pristup eksternim tržištima za proizvode i usluge članova, itd. Kooperativno članstvo često se sastoji od više malih proizvođača iz iste grupe proizvoda ili zajednice sa istim potrebama – npr. pristup kapitalu ili zdravstvenoj nezi. Članovi kooperativa su primarna interesna grupa u kooperativi, njima pripadaju prihodi, radna mesta, usluge, ali oni takođe investiraju u kooperativu ulažući svoje resurse poput vremena, novca, proizvoda, rada, itd...

Model kooperativa je *ugrađen (interno socijalno preduzeće)*: **socijalni program je biznis**. Misija kooperative (zadruga) usmerena je na obezbeđivanje usluga članovima. Finansijska održivost postiže se kroz prodaju proizvoda i usluga ciljnoj grupi i članovima (klijentima), ali i na komercijalnom tržištu. Kooperative zarade koriste da pokriju troškove vezane za širenje usluga na nove članove, a viškovi mogu da se koriste za subvencionisanje tih usluga. Kooperative kao socijalna preduzeća uključuju poljoprivredne tržišne kooperative, koje na tržište iznose i prodaju proizvode članova, dok poljoprivredno snabdevačke kooperative obezbeđuju ulaganja i potrebne unose u poljoprivredni proces. Organizacije koje posluju po principima fer trgovine (fair trade) često rade sa poljoprivrednim i robnim proizvođačima u vlasništvu kooperativa (zadruga) – npr. kafa, kakao, čaj, kao i nepoljoprivredni proizvodi (zanatski npr.). Grupe za samopomoć koje okupljaju žene sa niskim primanjima, poprilično popularne u južnoj Aziji, često se organizuju u kooperative da bi podržale raznolikost interesa članova, povezanih sa trgovinom, zdravstvom i obrazovanjem. Kreditne unije su još jedan primer kooperativa vezanih za ekonomski razvoj i programe finansijskih usluga, a popularne su širom zapadne Afrike, Latinske Amerike, Balkana. U Velikoj Britaniji se kao blaga varijacija na kooperative javljaju „udruženja uzajamne zavisnosti“ ili „društva“ koja se često povezuju sa socijalnim preduzećima. Za razliku od kooperativa, članovi udruženja uzajamne zavisnosti ne doprinose kapitalu socijalnog preduzeća direktnim investiranjem. Umesto toga, ova udruženja se često finansiraju iz filantropskih izvora ili od vlade.

Socijalne kooperative, specifično usmerene na rešavanje socijalnih problema neke od ugroženih kategorija, posebno su aktivne u Italiji, gde su od početka 90-tih dobile još intenzivniju podršku usvajanjem Zakona o socijalnim kooperativama. U ovom trenutku, u Italiji funkcioniše više od 7.000 socijalnih kooperativa, koje služe isključivo interesima neke od ugroženih kategorija.

Il Giardinone, primer kooperativnog modela socijalnih preduzeća

---

Pre skoro 20 godina u Italiji, u okolini Milana, osnovana je socijalna kooperativa Il Giardinone sa ciljem inkluzije ugroženih kategorija u društvo. Il Giardinone se bavi baštovanstvom,

čišćenjem i generalnim održavanjem i održavanjem gradskih grobalja. Od ukunog broja zaposlenih koji iznosi 53 osobe, 25 su osobe sa fizičkim ili mentalnim invaliditetom, kao i osobe koje po nekom drugom osnovu pripadaju ranjivim kategorijama (bivši zatvorenici, migranti, bivši ili trenutni ovisnici i sl...). Sem uloge radne integracije koju Il Giardinone pruža svojim korisnicima, ova kooperativa takođe izdvaja najmanje 20% profita za programe socio-ekonomskog karaktera za svoje članove i njihove porodice. Prošle godine Il Giardinone je ostvario obrt od € 1.277.631 I profit od € 25.413,00. U svojim poslovima, Il Giardinone se najviše oslanja na partnerstvo sa javnim sektorom, odakle i dolazi najveći broj klijenata koje ova organizacija ima.

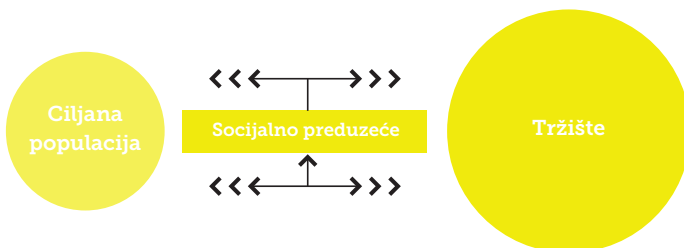
Nova vizija, primer kooperativnog modela socijalnog preduzeća iz Srbije

---

Nova vizija je registrovana kao zadruga, osnovana 2010. godine, na jugoistoku Srbije, u Pirotu. Zadruga se bavi mešovitom poljoprivrednom proizvodnjom, a sve u cilju integracije i smanjenja siromaštva prognanih i izbeglih lica, socijalno ugroženih i siromašnih starih osoba. Osnivači zadruga su 20 privatnih lica iz ugroženih kategorija stanovništva, prvenstveno raseljeničke populacije. Nova vizija se prvenstveno bavi proizvodnjom žitarica i povrtarskih proizvoda na parceli koju su dobili na korišćenje od grada Pirota. Takođe, u planu je i nabavka plastenika i sistema za navodnjavanje, kao i sirenje postojeće obradive površine i asortimana proizvodnje u smislu otpočinjanja odgoja svinja. Višak profita će se investirati u širenje članstva zadruga, promociju ideje socijalnog preduzetništva na lokalnom nivou i u programe za ugrožene kategorije. U raspodeli dobiti jednako učestvuju svi zadrugari.

---

7) Model povezivanja sa tržištem » Ovaj model socijalnog preduzeća olakšava trgovinske odnose između ciljne grupe ili „klijenata“, malih proizvođača, lokalnih firmi i kooperativa i eksternog tržišta. Socijalno preduzeće funkcioniše kao broker, povezivanjem kupaca sa proizvođačima i obrnuto, i naplaćivanjem ove usluge. Prodavanje tržišnih informacija i usluge istraživanja su takođe često zastupljene kada je model povezivanja sa tržištem u pitanju. Za razliku od *modela posrednika na tržištu*, ovaj tip socijalnog preduzeća ne prodaje niti iznosi na tržište proizvode klijenata kao u prvom slučaju, već samo povezuje svoju ciljnu grupu i klijente sa tržištem. Tipovi ovih socijalnih preduzeća uključuju uvoz-izvoz, istraživanje tržišta i brokerske usluge.

Fito Trejd, primer Modela povezivanja sa tržištem
(Izvor: Svetska banka - Development Marketplaces, 2003.)

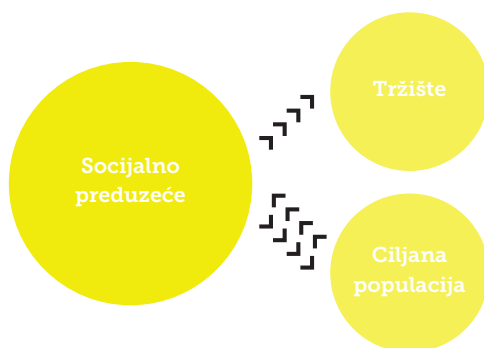

Fito Trejd Afrika je socijalno preduzeće - neprofitno trgovačko udruženje, koje promoviše održivu proizvodnju i fer trgovinu, doprinoseći ekonomskom razvoju južne Afrike. Glavni cilj Fito Trejda je da razvije poslovna partnerstva između ruralnih proizvođača i kupaca, velikih evropskih kompanija koje trguju prirodnim proizvodima. Čineći to, socijalno preduzeće povezuje ruralne proizvođače iz šest južnoafričkih zemalja sa izvornim dobavljačima, kupcima, kontrolorima kvaliteta, specialistima za razvoj proizvoda; ovo dodatno pomaže klijentima da osiguraju ugovore za izvoz i obezbeđuje sredstva za razvoj informisanja o afričkim prirodnim proizvodima.

U partnerstvu sa drugom neprofitnom organizacijom, Mrežom južnoafričkih proizvođača marula ulja (SAMOPN), Fito Trejd Afrika se upustio u novi poduhvat dizajniran da promoviše ruralni proizvodni sistem, koji je prijateljski prema biodiverzitetu. Ulje marula se dobija od autohtone biljne vrste koja je neophodna za održavanje ekosistema u sušnim oblastima. Predviđeno je da komercijalizacijom novih proizvoda od marule, između 8.000 i 10.000 ruralnih proizvođača može da ostvari zaradu od 8-12 miliona dolara godišnje, što bi ruralnim zajednicama suočenim sa rastućim ekonomskim pritiskom da šumovite krajeve pretvore u obradivo zemljište, dalo podsticaj da investiraju u održivo upravljanje sušnim ekosistemima. SAMOPN pomaže ruralnim proizvođačima sa održivom proizvodnjom i ekstrakcijom kvalitetnog marula ulja, dok Fito Trejd Afrika olakšava povezivanje sa tržištem i komercijalizaciju procesa (Videti detaljnije na: <http://www.phytotradafrica.com/fastrack.htm>).

---

8) Model subvencionisanja usluga » Ovaj model socijalnog preduzeća prodaje proizvode ili usluge eksternom tržištu i ostvarene prihode koristi za finansiranje socijalnih programa.

Model subvencionisanja usluga obično je *integrisan*: **poslovne aktivnosti i socijalni programi se preklapaju**, deljenje troškova, imovine, poslova, prihoda i vrlo često programskih atributa. Iako je model subvencionisanja usluga primarno primenjen kao finansijski mehanizam – poslovni deo je odvojen od svoje socijalne misije – poslovne aktivnosti mogu proširiti i podstaći misiju organizacije.

Neprofitne organizacije koje primenjuju ovaj model socijalnog preduzeća obavljaju različite vrste poslova, međutim, većina njih ulažu svoja materijalna (zgradu, zemlju ili opremu) ili nematerijalna sredstva (metodologiju, znanje, odnose ili brend) kao osnovu za svoje preduzetničke aktivnosti. Komercijalizacija najbitnijih socijalnih usluga vodi ka aktivnostima preduzeća koje su po svojoj prirodi bliske socijalnim programima organizacije i koje mogu da podstaknu misiju; međutim, ulaganje fizičkih sredstava za javnu prodaju može rezultirati preduzećem koje se značajno razlikuje od socijalnih programa organizacije. Govoreći finansijskim rečnikom, poslovanje ima koristi od leveridža i odnosa podele troškova, i obezbeđuje tok neograničenih prihoda za „subvencionisanje” ili celokupno finansiranje jedne ili više socijalnih usluga. Subvencionisanje usluga je jedan od najuobičajenijih tipova socijalnih preduzeća, jer se virtuelno može primeniti na svaku neprofitnu organizaciju. Ukoliko postaje dovoljno profitabilan da odbaci prihode matične organizacije, model subvencionisanja usluga može u značajnoj meri da preraste u *model organizacione podrške*.

Model subvencionisanja usluga može biti prepoznat u svim tipovima poslovanja. U onima koji koriste nematerijalna sredstva, kao što su stručnost, autorski sadržaji ili metodologije, ili ekskluzivni odnosi koji gravitiraju ka poslovima pružanja usluga koji dalje komercijalizuju navedena sredstva: konsalting, savetovanje, logistika, poslovne obuke ili marketing. Takođe, u onim koji koriste materijalna sredstva kao što su zgrade, oprema, zemlja, zaposleni, računari, itd. Ovakvi biznisi mogu da pokrenu određeni broj preduzeća koja koriste infrastrukturu i kapitalna dobra: lizing, upravljanje vlasništvom, robni maloprodajni objekti; kopiranje, prevoz ili usluge štampe, itd.

ANCA, primer modela subvencionisanja usluga

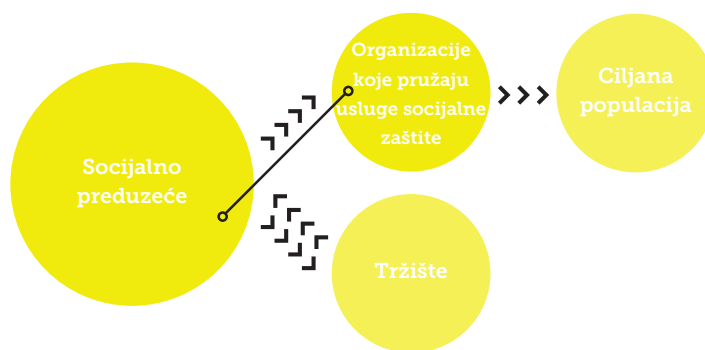
Associação Nacional de Cooperação Agrícola (ANCA) radi u oblastima Brazila, gde stopa nepismenosti ide i do 80% čitave populacije. Neprofitna edukativna organizacija obezbeđuje obuke opismenjavanja, kao i edukativne usluge deci, odraslima i lokalnim aktivistima.

Sprovodeći svoje programe, ANCA je uočila rupu na tržištu obrazovanja i edukacije relevantnih lidera, kao i organizovanja sredstava za aktiviste u zajednicama. Kao odgovor na ovu potrebu, ANCA je razvila edukativne i materijale za obuku vođa radničkih pokreta, i tokom tog procesa je uočila da postoji i velika potražnja za ovim materijalima i van ciljne populacije. ANCA je videla šansu za prodaju svojih materijala i ostvarivanje viška prihoda koji bi se koristili za programe opismenjavanja. Tako je ANCA pokrenula socijalno preduzeće Editora Expressao Popular (Popularni Izraz Pres), izdavača edukativnih materijala za vođe neprofitnih organizacija i aktiviste zajednica.

Editora Expressao Popular (EEP) unutar Brazila i na izvoznim tržištima prodaje časopise, audio trake i publikacije. Socijalno preduzeće ANCA-nu misiju opismenjavanja proširuje i na olakšavanje socijalne promene. EEP je integrisan u ANCA-u kao jedno odeljenje organizacije. 2002. god. preduzeće je prodalo 7.000 knjiga, 4.500 više nego prethodne godine. Prihod se koristi za pokrivanje početnih troškova i troškova poslovanja štamparije, kao i za subvencionisanje programa čiji je cilj da kljenti ANCA-e prevaziđu nepismenost.

---

9) Model organizacione podrške » Ovaj model socijalnog preduzeća prodaje proizvode i usluge eksternom tržištu, biznisima ili širokoj javnosti. U nekim slučajevima ciljna populacija ili „klijent” je korisnik, odnosno mušterija.

Model organizacione podrške obično je *eksterni*: **poslovne aktivnosti su odvojene od socijalnih programa**, neto zarade socijalnog preduzeća obezbeđuju finansijske linije za pokrivanje troškova socijalnih programa i troškova poslovanja neprofitne matične organizacije. Iako ovaj model može imati socijalne atribute, profit, a ne socijalni uticaj jeste glavni preduslov za postojanje i funkcionisanje ovog tipa socijalnog preduzeća. Ovakvo socijalno preduzeće se konstruiše kao finansijski mehanizam organizacije i vrlo često je strukturirano kao ćerka organizacija (profitni ili neprofitni subjekat) *koja je u vlasništvu neprofitne matične organizacije*. Slično modelu subvencionisanja usluga, model organizacione podrške se virtuelno može primeniti na svaki tip biznisa koji koristi svoja materijalna i nematerijalna sredstva. Ovaj model je uobičajen među zapadnim neprofitnim organizacijama u različitim sektorima.

Para la Salud, primer Modela organizacione podrške

U mnogim ruralnim oblastima Gvatemale stanovnici nemaju dovoljno pristupa osnovnim zdravstvenim uslugama i lekovima. Prepreke su: planinska topografija sa nekoliko puteva, slabo razvijeni distributivni sistemi, migriranje medicinskih radnika i lekara u urbane centre, par izvora stabilnog finansiranja lokalnih klinika. Nacionalna zdravstvena organizacija Para la Salud, pokrenula je lanac seoskih apoteka kako bi rešila deo problema. Apoteka kao socijalno preduzeće bila je osmišljena kao samoodrživi model za distribuciju zdravstvenih usluga u ruralnim oblastima, i kao sredstvo za generisanje finansija za subvencionisanje ruralnih klinika. Nabavka koju obavlja Para la Salud je centralizovana, lekovi i zalihe se naručuju na veliko, i pre nego što se pošalju ruralnim apotekama, isporučuju se centrali Para la Salud-a u gradu Gvatemala. Organizacija je takođe naporno radila na smanjivanju efekata marketinškog brendiranja američkih farmaceutskih kompanija, kroz edukativne kampanje koje promovišu niže cene lekova. Poslovni model koristi dinamične sisteme, centralizovanu nabavku, upravljanje zalihama, narudžbine i isporuku, kako bi se smanjili visoki transakcioni troškovi vezani za pružanje usluga ruralnim oblastima. Apoteke imaju marže u proseku od 20% do 25%, a profit se koristi za pokrivanje troškova lokalnih zdravstvenih klinika. Do danas, ovo socijalno preduzeće/seoska apoteka, omogućava da lokalna zajednica u periodu od četiri do pet godina sama finansira svoje klinike bez eksternih subvencija. Trenutno Para la Salud posluje sa 43 seoske apoteke, služeći siromašne zajednice u 13 oblasti Gvatemale.

Kombinovani modeli¹⁰

Uzimajući u obzir analizirane modele možemo zaključiti da sledeći operativni fundamentalni modeli najčešće uzimaju formu **internog socijalnog preduzeća** (ugrađeno): *model preduzetničke podrške, model posrednika na tržištu, model zapošljavanja, model nadoknade usluga, model kooperativa, model povezivanja sa tržištem*. Sa druge strane, *model povezivanja sa tržištem i model subvencionisanja usluga* uzimaju formu **integriranog socijalnog preduzeća**, dok *model organizacione podrške* u većini slučajeva uzima formu **eksternog socijalnog preduzeća**.

Kako god, mora se naglasiti da socijalna preduzeća najčešće kombinuju fundamentalne (osnovne) operativne modele kako bi se iskoristile šanse i na komercijalnom tržištu i u socijalnim sektorima. Kombinovanje je strategija za maksimiziranje socijalnog uticaja, kao i za diverzifikaciju prihoda doseganjem novih tržišta ili pokretanjem novih preduzeća. U praksi, većina iskusnih socijalnih preduzeća kombinuje modele – samo mali broj socijalnih preduzeća postoji u fundamentalnoj, čistoj formi. Operativni modeli su kao građevinski blokovi koji se mogu postavljati tako da se na najbolji način postignu finansijski i socijalni ciljevi organizacije. Kombinovanje modela javlja se u okviru socijalnog preduzeća (**Kompleksni model**) ili na nivou matične organizacije (**Mešoviti model**).

Modeli socijalnog preduzeća kombinuju se da bi se (Alter, 2008.):

- Olakšao i podstakao rast preduzeća ili socijalnog programa;
- Povećali prihodi ulaskom na nova tržišta ili poslovne sektore;
- Povećala širina i dubina socijalnog uticaja doseganjem do većeg broja ljudi ili novih ciljnih grupa.

U ovom tekstu nećemo detaljnije objašnjavati kompleksni i mešoviti model, jer smatramo da pregled operativnih modela daje sasvim dobru osnovu za lociranje socijalnih preduzeća u spektru socijalne ekonomije.

U sledećem poglavlju ćemo dati generalniji pregled socijalnih preduzeća u širem kontekstu, upoređujući prakse iz različitih zemalja.

¹⁰ Alter, 2007.

KONCEPT SOCIJALNIH PREDUZEĆA U ŠIREM KONTEKSTU

Tokom 80-ih godina, javni organi u većini evropskih država suočili su se sa visokim stopama nezaposlenosti i krizom u javnim finansijama, i prestali da se oslanjaju isključivo na pasivne politike tržišta rada zasnovane na sistemu raspodele novčanih davanja nezaposlenima. Time su na značaju dobile aktivne politike na tržištu rada, koje su težile integrisanju nezaposlenih u svet rada kroz programe profesionalne obuke, subvencionisanja radnih mesta, itd. *U okviru ovog polja aktivnih politika tržišta rada možemo da uočimo veliki „drugi program tržišta rada“, koji nudi središnje forme zapošljavanja – između politika zapošljavanja i socijalnih politika* (Defourny, Nyssens, 2009.).

Tako su ovi programi pokušavali da ohrabre stvaranje novih poslova u oblastima u kojima bi se njima zadovoljile socijalne potrebe, i gde bi bili sredstvo za stvaranje radnih mesta za nezaposlene, kao i za suzbijanje glavnih tokova socijalne potrošnje. Ista situacija se paralelno razvijala i u sektoru pružanja javnih usluga, čija su ograničenja u poslednjih par decenija postala poprilično vidljiva. U ovom smislu, način na koji su socijalna preduzeća počela da posluju (ovde govorimo uglavnom o zemljama EU i SAD), često je, bar prećutno, kritika pomenutih ograničenja u pružanju javnih usluga koje čine javne institucije. Neka socijalna preduzeća, često zasnovana na milosrđu, osnivana su radi zadovoljavanja potreba – na primer određenih grupa pacijenata – koje prosto nisu u trenutnom domašaju vladinih usluga. Socijalno preduzeće je kroz ugovaranje (upošljavanje „spoljašnjih igrača“ koja vrše javne vlasti) postalo mnogo značajnije za državu. Ovo je posebno istinito u svetlu činjenice da su se u poslednjih par decenija tržišta proširila na organizovanje i pružanje socijalnih usluga, te da su tako socijalna preduzeća (profitna i neprofitna) počela da preuzimaju sve važniju ulogu (Leadbeater, 2007.).

RAZNOVRSNO PRAVNO OKRUŽENJE

Dakle, kao što smo mogli da vidimo, socijalna preduzeća se mogu javiti u različitim formama i na različitim geografskim širinama. Kako bilo, bitno je uočiti da socijalna preduzeća nisu definisana njihovim pravnim statusom: **pravni status može biti proizvoljan**. Struktura ili model socijalnog preduzeća nije definitivna determinanta njegovog pravnog statusa. Odluka da se ustanovi socijalno preduzeće, vođena je jednim ili mnogobrojnim faktorima. Zakoni u mnogim zemljama nemaju odredbe niti prepoznaju socijalna preduzeća (neprofitna koja ostvaruju prihod) kao legitimna ili legalna. Stoga, pokretanjem socijalnog preduzeća ili aktivnosti koja donosi prihode, neprofitne organizacije često rizikuju gubitak svog neprofitnog statusa i povlastica koje uz njega idu. Neke zemlje su donele posebne odredbe u relevantnim poreskim zakonima, koje se tiču socijalnih preduzeća. Pravna pitanja su složena i znatno variraju. Okruženje je u nekim zemljama povoljnije u odnosu na druge; kako bilo, praksa je raznolika. Uopšteno govoreći, države regulišu socijalno preduzeće prema:

- Korišćenju ostvarenih prihoda – za aktivnosti misije ili u druge svrhe;
- Izvoru prihoda – javnost, klijenti, treća strana (osiguranje, donator), vlada;
- Iznosu prihoda ostvarenih kroz socijalno preduzeće – granice su postavljene ili na monetarnom iznosu procenta budžeta, ili na
- Kombinaciji istih.

U svakom slučaju, pravna situacija mora biti analizirana od zemlje do zemlje i od slučaja do slučaja.

Ipak, identifikacija i prepoznavanje socijalnog preduzetništva i socijalne ekonomije uopšte, kako na nivou javnih politika tako i na nivou pravnog uređenja, postali su znatno приметni u EU u poslednje dve decenije. Od 1989. do 2000. godine u okviru Evropske komisije postojala je Jedinica za socijalnu ekonomiju, „radi prepoznavanja potrebe da se na unutrašnjem tržištu EU uzmu u obzir kooperative, društva uzajamne

zavisnosti i udruženja”¹¹ (internet strana Europa, 2004). Jula 2004, odgovornosti Jedinice za socijalnu ekonomiju su integrisane u Jedinicu B3 DG preduzeća – „Zanatske radionice, mala preduzeća, kooperative i društva uzajamne zavisnosti” (Europa, 2004.). Ciljevi ove jedinice uključuju centralnu podršku i prepoznavanje socijalnih preduzeća u relevantnim politikama i programima EK, osnivanjem regulatornog okvira za podršku i održavanjem istraživačkih napora oko same prirode i obima kooperativa, društava uzajamne zavisnosti i aktivnosti udruživanja u regionu. Međutim, politička i socioekonomska realnost i razvoj u različitim zemljama aktivirala je različita pravna rešenja i aranžmane u oblasti između države i trećeg sektora.

Štaviše, za članice EU, ali i za Srbiju, od velike važnosti su smernice date u Strategiji EU 2020, u pogledu postizanja ciljeva pametnog, održivog i inkluzivnog razvoja. U pogledu socijalnih preduzeća i socijalne inovacije uopšte, Strategija predlaže:

“ Komisija će pokrenuti Platformu evropske socijalne inovacije, koja će obezbediti ekspertizu i umreženi “virtuelni centar” za socijalne preduzetnike i za javni i treći sektor. Ona će kroz evropski Socijalni fond (ESF) promovisati socijalne inovacije, koristeći značajne investicije ESF-a u sektoru socijalnih inovacija u poslednjih desetak godina – tokom inovativnog ciklusa. Ovo će biti dopunjeno podrškom eksperimentima u oblasti socijalnih inovacija, koji treba da se razviju u okviru evropske Platforme protiv siromaštva.”¹²

Takođe, u okviru novih ESF regulativa za period 2007-2013, intervencije ESF-a bi trebalo da dalje doprinesu razvoju sektora socijalnih preduzeća, prateći primer lokalne inicijative EQUAL.

“ EQUAL inicijativa unosi sveže ideje u evropsku Strategiju zapošljavanja i u proces socijalne inkluzije. Njena misija je da promoviše bolji model radnog života, boreći se protiv diskriminacije i ekskluzije na osnovu pola, rasnog ili etničkog porekla, religije ili verovanja, invaliditeta, godina ili seksualne orijentacije. Finansiran kroz ESF (European Social Fund), EQUAL se implementirao u, i između zemalja-članica do 2008. godine.”¹³

U svakom slučaju, kako bi se dobila detaljna i jasna slika sektora socijalnog preduzetništva u određenoj zemlji, pravna situacija, kao i sam koncept socijalnog preduzetništva uopšte, moraju da se analiziraju od zemlje do zemlje i od slučaja do slučaja. U stranama koje slede ponudili smo opštije primere (zemlje), koji nam pokazuju kako se u stvari socijalno preduzeće vidi kroz „pravni objektivi”, a kako u praksi, kako je pozicionirano u društvu, kojim sektorima pripada i šta je fokus njegovih misija i programa.

× 11. DG XII Evropske komisije, kao deo njenog Ciljnog socioekonomskog istraživanja (TSER program), obezbedio je podršku osnivanju tematske mreže, EMES (L’emergence des enterprises sociales), koja se fokusira na pojavu socijalnih preduzeća kao odgovora na socijalnu ekskluziju u Evropi (Simons, 2000.).

12. Komunikacija od Komisije do Evropskog parlamenta, Veća, Evropskog ekonomskog i socijalnog Saveta i Saveta regiona, Evropska komisija, Brisel, 2010.

13. Vidi detaljnije na: http://ec.europa.eu/employment_social/equal/index_en.cfm

---

Velika Britanija

Veliku Britaniju tradicionalno gledamo kao simbol liberalizma. U takvoj konstelaciji, smanjenje socijalne potrošnje vezuje se za relativno veliki i razvijen volonterski sektor, koji se oslanja ponajviše na privatne resurse (Salamon et al. 2004.). Po takvom modelu, dobročina društva, oslanjajući se na volonterizam, uočena su kao ključni akteri u rešavanju problema na kojima se spotiču i država i tržište rada. Situaciju u Velikoj Britaniji možemo opisati kao „mešovitu“: svakako, iskustvo stečeno tokom dva svetska rata je naučilo državne vlasti da razvije raznolike socijalne programe koji imaju široku primenu, u okviru humanitarnih organizacija potpomognutih državnim subvencijama (Lewis, 1999.). Ovde primećujemo da je akcenat stavljen na humanitarne organizacije, a ne na preduzetničke.

Ovakvo okruženje je naišlo na izazove tokom sedamdesetih i osamdesetih, kada se pojavljuje *novi pristup javnom upravljanju* koji ističe polutržišne mehanizme za povećanje efikasnosti pružanja usluga. Po Le Grandu (1991.), polutržišno ukazuje na razliku između načina finansiranja i obavljanja usluga, koje je država tradicionalno obezbeđivala na polju socijalnih usluga. Na polutržištu, država doprinosi finansiranju i regulativi kada je reč o uslugama, ostavljajući otvorenu mogućnost svim organizacijama da mogu da ih obavljaju: utakmica na tržištu se odvija između javnog, trećeg i profitnog sektora. Čini se da ono što je bilo u pitanju nije nivo socijalne potrošnje, nego instrumenti kroz koje država potpomaže treći sektor: *ugovori su zamenili državni novac i plaćanje trećih strana je zamenilo donacije*. Ovaj model je istakao poslovni karakter socijalnog preduzeća, koji upućuje na to da najveći deo prihoda socijalnog preduzeća mora biti kroz tržišno orijentisano sticanje prihoda. Alter (2002.) i Nikols (2006.) idu još dalje istim putem, kada termin „socijalno preduzeće“ uvode za organizacije koje se u potpunosti samostalno finansiraju, kao i Ho i Trejsi (2004.) kada definišu socijalno preduzeće kao „posao prodaje sa socijalnom svrhom“. U ovom kontekstu, u Velikoj Britaniji, u poslednjih dvadesetak godina, pojavile su se radničke zadruge, socijalne firme, *posredničke organizacije tržišta rada*, i „*Remploy*“ (*veliko poludržavno preduzeće*).

Belgija i nordijske zemlje

U Belgiji, pravni okvir za „društvo sa socijalnom svrhom“ (*société à finalité sociale, ili SFS, na francuskom; vennootschap zonder winstoogmerk, ili VSO, na holandskom*) koji je uveden 1996. godine, ne daje fokus na samu tradiciju zadrugarstva, iako se često preklapa sa njom. Tačnije, ovaj okvir i nije, strogo uzev, nova forma, jer kao i svi tipovi poslovnih korporacija može da usvoji model „društva sa socijalnom svrhom“, ukoliko definiše jasan socijalni cilj i istakne da „nije posvećeno bogaćenju svojih članova“ (Defourny, 1994.). Ovaj tip „pravnog brenda“, koji nije ograničen konkretnom pravnom formom već setom kriterijuma, prelazi granice pravnih formi i mogu ga usvajati razni tipovi organizacija (ne samo zadruge i neprofitne organizacije, već i organizacije koje su u vlasništvu investitora, na primer).

Italijanski Zakon o socijalnom preduzeću (*impresa sociale*), izglasan 2005, prisvaja slično rešenje. Naravno, impresivan razvoj socijalnih zadruga u ovoj zemlji nije sprečio da ostale organizacije u Italiji razviju svoje socijalno preduzetničke aktivnosti. Po Zakonu o socijalnom preduzeću, svako preduzeće može posedovati „pravni brend“ socijalnog preduzeća, ukoliko je to u saglasju sa ograničenjima u distribuciji profita i ukoliko predstavlja određene kategorije interesnih strana, uključujući radnike i korisnike (Defourny, Nyssens, 2009.). Zakon o socijalnom preduzeću identifikuje širok – iako jasno definisan – spektar aktivnosti koje se smatraju poljem „društveno korisnih“ na kojem preduzeće može da posluje: socijalne usluge, radna integracija, životna sredina, zdravlje, obrazovanje...

Istovremeno, malo severnije, u većini nordijskih zemalja, postoji tradicionalna podela poslova između države, poslovnog sektora i civilnog društva (Stryjan, 2006.). Od socijalne države se očekuje da pruži socijalnu brigu, od poslovnog sektora da obezbedi proizvodnju, akumulaciju i stvori uslove za zapošljavanje, a od civilnog društva se očekuje da artikulise i oblikuje širu društvenu agendu. Kako su se pojavljivale nove vrste zadruga, nov akter, tradicionalno prepoznat kao deo poslovnog sektora, se pojavio na horizontu socijalne proizvodnje (Defourny, Nyssens, 2009.). Ovo „prestrojavanje“ trećeg sektora u nordijskim zemljama je bio jasan signal da, različita udruženja, inicijative i zadruge postaju veoma važan faktor u procesu preobličavanja sistema socijalne zaštite. Ako uzmemo u obzir trenutnu situaciju u srpskom sistemu socijalne zaštite i na tržištu rada, moramo biti svesni ovih novih mogućnosti i pravaca u okviru trećeg sektora u Srbiji.

Zemlje juga Evrope

U zemljama juga, kao što su Španija, Italija ili Portugal, socijalna izdvajanja su generalno u manjem obimu i pružanje socijalnih usluga koje finansira država je nerazvijeno. Porodica je ta koja se posmatra kao ključni akter u obezbeđenju socijalne pomoći. Istorijski, crkvene humanitarne organizacije su takođe odigrale centralnu ulogu kao pružaoci socijalnih usluga u ovim zemljama, ali uz kontrolu i ograničenja od države, posebno tokom perioda fašizma, kada je vlast nastojala da drži pod kontrolom organizacije civilnog društva. (Defourny, Nyssens, 2009.). Ovo objašnjava zašto je u Italiji, na primer, sedamdesetih godina postojao veoma mali broj neprofitnih organizacija i zašto su se uglavnom bavile samo zagovaračkim aktivnostima (Borzaga, 2004.). Zemlje kao što su Španija i Italija karakterišu se takođe kao zemlje sa dugom tradicijom zadugarstva.

Tako, nije začuđujuće što se kasnih osamdesetih pojavljuju nove zadružne inicijative koje će odgovoriti na nezadovoljene potrebe, posebno na polju radne integracije – kako su neke grupe bivale sve više isključene sa tržišta rada – i na polju pružanja ličnih usluga – i u kontekstu brzog starenja stanovništva i promenama u strukturi porodice. Za razliku od tradicionalnih zadruga, koje su prvenstveno bile okrenute ka interesima članova, ovakve inicijative služile su široj društvenoj zajednici i davale veći značaj dimenziji javnog interesa. One su se takođe razlikovale od klasičnih zadruga u kombinovanju različitih interesnih grupa koje su primale u svoje članstvo (plaćeni radnici, volonteri, pomoćno osoblje i dr.), dok su klasične zadruge uobičajeno imale samo jednu interesnu grupu (Ibid.).

Iako je možda negde prethodno korišćen, koncept „socijalnog preduzeća“ u izvornom obliku prvi put se pojavljuje u Italiji, kada je promovisan u žurnalu pod nazivom „*Socijalno preduzeće*“ objavljenom 1990. godine. Ovaj koncept je korišćen da bi se proširila pionirska inicijativa „socijalne zadruge“ za koju je godinu dana kasnije italijanski parlament usvojio pravnu formu. Kad sve saberemo, možemo reći da su organizacije koje pripadaju trećem sektoru u najvećem broju zapadnih evropskih zemalja – kao što su neprofitne organizacije, zadruge i ortočka društva – uvek igrale važnu ulogu u obezbeđivanju socijalne pomoći iako je njihov kontakt sa državnim telima zavisio od tipa socijalne države u kojoj su (Deforny, Nyssens, 2009). Sedamdesetih i osamdesetih godina (dve decenije koje obeležava strukturalna kriza evropskog socijalno-ekonomskog modela), pojavljuje se nova dinamika udruživanja i zadružnog preduzetništva, kako bi se pružio adekvatan odgovor na nepokrivene potrebe tržišta i države. Većinu ovih organizacija podržavala je država, u kontekstu promene forme državnog finansiranja pre nego obima finansiranja (Ibid.). Tako, umesto nadanja i zagovaranja u okviru trećeg sektora, neprofitnih i nevladinih organizacija, država (Republika Srbija) bi trebalo da poveća obim državnog finansiranja, jer socijalno preduzetništvo otvara mogućnost novog oblika državnog finansiranja koji opravdava preduzetničke aktivnosti koje podrazumevaju socijalnu komponentu. Naravno, odgovarajuća pravna forma u ovoj oblasti je kamen temeljac za bilo kakvu akciju na promeni odnosa između države i trećeg sektora u ovom obimu.

U Francuskoj, Portugaliji, Španiji i Grčkoj, ove nove pravne forme bile su u obliku zadruga. Pravni okvir za portugalske „zadruge socijalne solidarnosti“ (*cooperativa de solidariedade social*) napravljen je 1997. godine. Ovaj tip zadruga pruža usluge sa ciljem da omogući integraciju ranjivih grupa kao što su deca, osobe sa invaliditetom i socijalno ugrožene porodice i zajednice. U Španiji, 1999. nacionalni zakon je uredio okvir „zadruge za socijalnu inicijativu“ (*cooperativa de iniciativa social*); svaki oblik zadruge koji obezbeđuje socijalne usluge ili razvija ekonomske aktivnosti socijalno isključenih potpada pod ovu kategoriju. Dvanaest autonomnih oblasti su potom donele svoje zakonodavstvo koje se oslanja na ovaj zakon. U Grčkoj, 1999. godine, status „socijalne zadruge sa ograničenom odgovornošću“ (*Koinonikos Syneterismos Periorismenis Eufthinis, ili KoiSPE*) kreiran je za organizacije čije su ciljne grupe osobe sa psiho-socijalnim teškoćama, i koje nastoje da ih uključe u produktivne aktivnosti. Francuski zakon, usvojen 2002. godine, definiše „zadružna društva sa kolektivnim interesom“ (*société coopérative d'intérêt collectif, ili SCIC*). Ova nova forma zadružnog preduzeća dovodi u vezu zaposlene, korisnike, volontere, lokalne i regionalne vlasti i svakog drugog partnera koji želi da radi zajedno na datom razvojnom lokalnom projektu.

Kontekst socijalnog preduzetništva u SAD

Navedeni „pravni brend“ posebno je svojstven za SAD. Sjedinjene Države imaju dugu kulturnu istoriju individualizma, koji podrazumeva pozadinu za preduzetništvo i vrednovanje korporativne i individualne filantropije. Istorijska otpornost na vladine intervencije u SAD dovela je do zamršene „mešovite ekonomije“ države blagostanja, koja uključuje javni, korporativni i treći sektor, gde treći sektor igra relativno značajniju ulogu u obezbeđenju socijalne pomoći za razliku od mnogih drugih razvijenih zemalja (Solomon, 1999.). Međutim, pad stope državnog finansiranja i relativna nestabilnost filantropskih sredstava u pogledu globalne ekonomije uticao je na radno okruženje američkog neprofitnog sektora.¹⁴ U tom kontekstu, i direktno u vezi sa socijalnim preduzetništvom, takozvana *škola filozofije „zaradenog prihoda“* fokusirala se na strategije

✕ 14. Kad sagledamo istorijski kontekst SAD, ono što je upadljivo jeste raznovrsnost termina koji se koriste od ranih osamdesetih u opisivanju preduzetničkih oblika ponašanja sa društvenim ciljevima koja su se razvila u zemlji, uglavnom u okviru neprofitnog sektora: „neprofitni poduhvat“, „neprofitno preduzetništvo“, „poduhvat sa socijalnom namenom“, „socijalna inovacija“, „posao sa socijalnom svrhom“, „preduzeće društvenog bogatstva“, „državno preduzetništvo“... Negde između 1993. i 1995. godine, većina ovih termina je stavljena u vezu sa - i otvorila put ka - pojmovima „socijalnog preduzetništva“, „socijalnih preduzetnika“ i „socijalnog preduzeća“, koji sada dominiraju u SAD. (Defourmy, Nyssens, 2009).

za pokretanje biznisa koji će doneti prihod neprofitnim organizacijama (Massarski, 2006.). Takav trend ojačao je bujanjem institucija, inicijativa i konsultantskih praksi koje su podržale ovu novu „industriju“ tokom devedesetih godina (Defourni, Nissens, 2009.). U tom periodu, glavni akter na polju socijalne ekonomije – Narodno okupljanje, prerastao je u Alijansu socijalnog preduzetništva, koja je definisala socijalno preduzeće kao „svaki posao ili strategija koje su preduzele neprofitne organizacije čiji se zarađeni prihod ulaže u podršku svojim dobrotvornim misijama“¹⁵.

Ovo odslikava jednu prilično široku i tržišno orijentisanu koncepciju socijalnog preduzeća. „Komercijalni neprofitni pristup“ nije više u fokusu, već sve više „poslovni pristup sa društvenom namenom“, koji obuhvata sve oblike poslovnih inicijativa. Videli smo ranije u tekstu da je ovaj koncept prešao okean i svoje korene pustio u Velikoj Britaniji i posebno u Belgiji. Jedinica za socijalno preduzeće stvorena je u Velikoj Britaniji da promoviše socijalno preduzeće širom zemlje, i osnovana je u okviru Odeljenja za industriju i trgovinu¹⁶. Postoji opasnost da se pomeri „donja granica“ definisanja suštinske vizije koja čini svako socijalno preduzeće, kao i da ovako „pomešane vrednosti“ počnu da blede. Ovo su glavna razmišljanja vezana za nastojanja da se ujedno nađe prihvatljivo srednje rešenje i integrišu ekonomski i socijalni ciljevi i strategije (Emerson, 2006.).

Na drugoj strani, „škola socijalne inovacije“ ističe da inovativni proces, profitan ili ne, mora biti prvenstveno orijentisan ka socijalnoj ili društvenoj promeni.¹⁷ Socijalni preduzetnici se definišu kao oni koji prave promene jer su nosioci „novih kombinacija“ u najmanje jednoj od sledećih oblasti: novih usluga, novog kvaliteta usluga, novih metoda proizvodnje, novih proizvodnih faktora, novih formi organizacija ili novih tržišta (Anderson, Dees, 2006.). *Socijalno preduzetništvo stoga može biti više pitanje ishoda i socijalnog uticaja nego pitanje prihoda* (Defourny, Nyssens, 2009.). U ovom smislu, socijalni preduzetnici mogu pružiti podršku i postići vidljivost ne samo kao savremeni visoko kotirani menadžeri, već i kao heroji svog vremena. Ovakav način razmišljanja i delovanja karakterističan je za evropske zemlje, a samim tim i za srpski aktuelni kontekst. No, moramo biti svesni da je kvalitet upravljanja samo jedna strana novčića „pomešanih vrednosti“. Druga strana novčića, može se reći, sjajnija strana, jeste socijalna misija.

Ova konstantna mešavina između filantropskih i komercijalnih aktivnosti, kombinovana sa velikim brojem zainteresovanih strana (stakeholders) iz različitih sektora (profitnog, neprofitnog, javnog sektora), stvara jedan veoma bogat spektar socijalnih preduzeća koji je ilustrativno prikazan na slici ispod.

15. Vidi više na: www.se-alliance.org

16. U okviru ovog Odeljenja socijalna preduzeća definisana su kao „biznis sa prevashodno socijalnim ciljevima čiji se viškovi uglavnom ulažu u tu svrhu u poslove ili zajednicu, umesto zadovoljavanja potrebe da se maksimalizuje sticanje profita akcionara i vlasnika“ (DTI 2002). Različiti alati su primenjeni u podsticanju razvoja socijalnih preduzeća, kao što su programi obuke i podrške krovnim organizacionim strukturama. Britanski parlament je 2004. god. donošanjem zakona, stvorio uslove za novi pravni oblik, „preduzeća posvećena dobrobiti društvene zajednice“ (Community Interest Company, skr. CIC). Za manje od dve godine, osnovano je preko 1.000 ovakvih preduzeća.

17. Organizacije kao što su Ashoka utemeljivači su ove škole (Anderson, Dees, 2006.).

Spektar socijalnih preduzeća

Isključivo filanropska

Isključivo ekonomska

Motivi, metode i ciljevi

-Apeleju na dobru volju
-Misija centralna
-Socijalna vrednost

-Različiti motivi
-Fokus i na misiji i na tržištu
-Socijalna i ekonomska vrednost

-Apeluju na lične interese
-Tržište centralno
-Ekonomska vrednost

Ključne zainteresovane strane

Korisnici	Ništa ne plaćaju	Subvencionisane tarife, ili kombinacija onih koji plaćaju punu cenu i onih koji ne plaćaju ništa	Cene na osnovu tržišne vrednosti
Kapital	Donacije i grantovi	Kapital ispod tržišne vrednosti, ili kombinacija donacije i kapitala tržišne vrednosti	Kapital na osnovu tržišne vrednosti
Radna snaga	Volonteri	Plate ispod tržišne vrednosti, ili kombinacija volontiranja i zaposlenih sa punom platom	Nadoknade na osnovu tržišne vrednosti
Dobavljači	Donacije u naturi	Posebni popusti, ili kombinacija donacija u naturi i donacija u punoj visini cene	Cene na osnovu tržišne vrednosti

Figura 3: Spektar socijalnih preduzeća

Izvor: Dees, 1998

DRŽAVNE POLITIKE I MREŽE SOCIJALNIH PREDUZEĆA

Kao što smo videli, socijalna preduzeća širom Evrope uglavnom se temelje na tradiciji trećeg sektora, tačnije, na svojoj komponenti udruživanja i/ili zadrugarstva. Na prvi pogled, isto se može reći i za SAD, gde nailazimo na socijalna preduzeća utemeljena na neprofitnom sektoru. U slučaju SAD, ipak, znamo da je glavna pokretačka snaga – a često je još uvek – traganje za tržišnim prihodom, dok je najveći deo tradicije evropskog trećeg sektora usmeren ka potrazi za većom demokratijom u ekonomiji¹⁸ (Defourmy, Nyssens, 2009.). Kao rezultat, struktura upravljanja socijalnim preduzećem privukla je mnogo više pažnje u Evropi nego u Sjedinjenim Državama, što je pokazao i EMES-ov pristup promociji socijalnih preduzeća širom Evrope kao i različite državne politike koje ga promovišu.

Ovo verovatno poprilično objašnjava zašto velikim delom neprofitni sektor u SAD, kao i društvena zajednica i volonterski sektor u Velikoj Britaniji nemaju izrazitog poverenja u tržišno orijentisana socijalna preduzeća kao učesnike u borbi protiv socijalnih problema i za smanjenje budžetskih socijalnih davanja kao što su to privatne organizacije (fondacije i velike korporacije u sklopu KSO strategije) i državne politike.

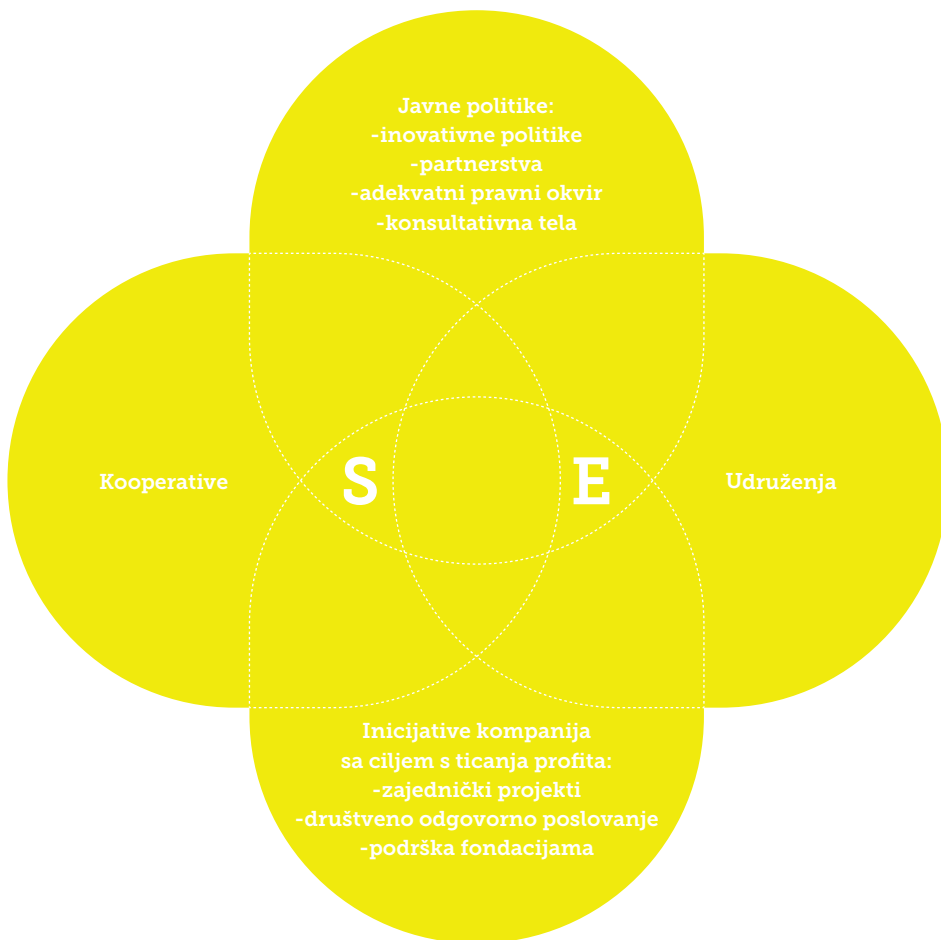
U Evropi, određene strukture vlasti imaju dvostruki cilj. Prvo, da demokratska kontrola i/ili učešće interesnih strana odslikava potragu za većim stepenom ekonomske demokratije kroz tradicionalne zadruge. Zato postoje ograničenja u distribuciji dobiti kako bi se jačala primarna socijalna misija koja se nalazi u osnovi ovakvih organizacija. Drugo, ovako kombinovane garancije (u kojima često imamo strogo ograničenje o onome što se ne može raspodeliti) prepoznajemo kao „znak” koji otvara mogućnost državnim vlastima da podrže socijalno preduzeće na različite načine (kroz pravni okvir, državne subvencije, poreske olakšice i sl). Bez

✕ 18. Međutim, za razliku od slučaja socijalnih preduzeća koja posluju u nekim drugim oblastima, ovde ekonomski realizam postizanja socijalnog cilja ne dozvoljava radnicima da budu deo upravljačke strukture, bilo zbog svoje invalidnosti ili zato što su u preduzeću zaposleni samo na određeno vreme.

ove dve garancije, postojao bi rizik da se državne subvencije iskoriste samo za sticanje dobiti vlasnika i menadžera preduzeća.

Na ovaj način, važno je opisati međusobne odnose javnog sektora, zadruga, udruženja i inicijativa profitnih preduzeća, kao i položaj socijalnog preduzeća među ovim akterima – što se slikovito prikazuje na slici dole.

Slika 3 – Socijalna preduzeća u interakciji sa državnim politikama i privatnim profitnim sektorom

Izvor: Nyssens, Defourmy, 2009.

Više je nego jasno da inovativne politike, partnerstva, odgovarajuće zakonodavstvo i različita konsultativna tela stvaraju neophodne uslove za razvoj i poslovanje socijalnih preduzeća. Naravno, ako ove politike nisu utemeljene u lokalnom kontekstu, socijalna preduzeća će biti samo imitacija modela i trajaće onoliko koliko budu u modi. Ipak, način uticaja na politike vezane za socijalno preduzetništvo je uobičajen u svim zemljama. Socijalna preduzeća mogu postići najveći uticaj kroz različite forme udruživanja u mreže, koalicije, alijanse, konzorcijume. Ustanovljavati formalni odnos između različitih socijalnih preduzeća i šire, između lokalne zajednice i relevantnih političkih aktera i neprofitnih organizacija, jeste korak koji se mora preduzeti i na lokalnom i na nacionalnom nivou.

U Italiji, na primer, počev od prve godine svog razvoja, glavna, ali ne i jedina strategija socijalnih zadruga bila je da se pokrenu nove „spinoff“ (ćerke zadruge, ćerke preduzeća) inicijative umesto razvoja jedne velike zadruge, čime se išlo i za strategijom specijalizacije u oblastima, kako bi se iskoristile prednosti grupisanja tako što će se grupisati u lokalne konzorcijume; konzorcijumi su formirani ponajviše na regionalnom, a potom i na nacionalnom nivou (Borzaga, Santuari, str. 36, 2000.). Ovo je za nekoliko godina dovelo do razvoja integrisanog sistema preduzetništva u Italiji. Ovaj sistem karakterišu tri nivoa (Ibid.):

- 1) Prvi nivo sastoji se od jedne zadruge;
- 2) Drugi nivo predstavljaju strukture konzorcijuma. Njihova funkcija je strateška podrška zadrugama grupisanim u okviru razvoja marketinga, administrativnog savetovanja, obuke i razvoja ljudskih resursa, organizacionog i upravljačkog savetovanja partnera i pomoći pri osnivanju novih organizacija;
- 3) Treći nivo, koji predstavlja najznačajniji nacionalni konzorcijum, Conzortio Gimo Mattareli (CGM), sprovodi dugoročne strategije, kao što su istraživačke aktivnosti, obuke menadžera i trenera lokalnih konzorcijuma, savetovanje i razvojne aktivnosti. Štaviše, kad god je potrebno i moguće, CGM¹⁹ preuzima ulogu glavnog ugovarača u skladu sa akcijama na nacionalnom nivou.

CGM je osnovan 1986., i počev od 1. oktobra 1997. godine okuplja 42 regionalna konzorcijuma koji u svom sastavu imaju oko 700 zadruga, a od njih se najmanje 300 bavi pružanjem socijalnih usluga. Iz ovoga vidimo da je CGM osnovan najmanje pet godina pre donošenja Zakona o socijalnim zadrugama (1991.), koji je regulisao ovu oblast socijalne ekonomije u Italiji. Ovo nam kazuje da je CMG snažno uticao na stvaranje i implementaciju novih odgovarajućih politika i imao značajnu ulogu u procesu donošenja odluka kroz zagovaračke aktivnosti.

× *19. Operativna struktura CGM-a je veoma skromna i ima samo 15 radnika i saradnika. Mnogo veći je broj trenera, konsultanata, naučnih saradnika i socijalnih preduzetnika koji, iako dolaze iz članstva teritorijalnog konzorcijuma CGM-a, rade u okviru određenih projekata CGM-a. Konzorcijum se pojavljuje kao mreža preduzeća koja se samorazvija, u skladu sa datim projektom koji je istovremeno definisan kako nezavisnošću različitih organizacija tako i njihovom integracijom, kroz koju se jačaju i osiguravaju obaveze CGM-a.*

U Velikoj Britaniji, Koalicija socijalnih preduzeća predstavlja široki spektar socijalnih preduzeća, regionalnih i nacionalnih mreža za podršku i drugih sličnih organizacija²⁰. Na svojoj internet prezentaciji Koalicija se postavlja na sledeći način – *mi verujemo da je socijalno preduzeće pravi način da se posluje i naši članovi rade kako bi:*

- Promovisali postignuća socijalnih preduzeća kroz medije, kampanje i događaje.
- Promovisali najbolje primere dobre prakse kroz mreže socijalnih preduzeća i publikacije. Ključni zadatak Koalicije je da omogući socijalnim preduzećima da podele svoj know how, da se umreže i da posluju. Mi objavljujemo široki spektar studija slučaja, priručnika i materijala za obuke.
- Informisali ključne aktere i donosiocel odluka o politikama koje su na našem dnevnom redu. Naš cilj je poboljšanje uslova za poslovanje socijalnih preduzeća u okruženju, kroz savetovanja vlade, informisanje konsultanata i pripremu događaja koji se odnose na donošenje društvenih mera i politika.
- Uticali na širok dijapazon političara i pridobili podršku za ideju socijalnog preduzeća. Politički angažman je bio temelj rada Koalicije u promovisanju socijalnog preduzetništva kako bi se našlo na političkom dnevnom redu.

Aktivnosti i stručnost italijanskog CGM, kao i Koalicije u Velikoj Britaniji, imaju važnu „upravljačku“, stratešku, savetodavnu, poslovnu²¹ i čak obrazovnu funkciju. Njihov doprinos razvoju sektora socijalnog preduzetništva je u obezbeđivanju obuke, specijalizacije, radionica, studijskih poseta, promocije samih socijalnih preduzeća i dr. Dalje, njihovu ulogu prepoznajemo kao esencijalnu u podizanju političke svesti u javnosti o problematici socijalne i radne izolovanosti, u širem smislu. U nekoliko reči, mreže socijalnih preduzeća mogu odrediti buduće različite pravce razvoja socijalnog preduzetništva.

20. <http://www.socialenterprise.org.uk/pages/who-we-are.html>

21. U ovom poslovnom kontekstu je interesantan i Park socijalnih inovacija u Španiji. To je pionirska inicijativa koju promovise DenokInn, baskijski Centar za socijalnu i korporativnu inovaciju, sa ciljem da obezbedi najpovoljnije okruženje za saradnju socijalnih lidera i institucija, u kome će razmenjivati iskustva i graditi nove inicijative. Park socijalnih inovacija počeo je sa radom u septembru 2010. godine. Park socijalnih inovacija pokriva 72.000 kvadratnih metara, i nalazi se na 25 kilometara udaljenosti od međunarodnog aerodroma Bilbao. Ovaj projekat je podržan od nacionalnih i lokalnih vlasti sa početnim budžetom od šest miliona evra i njime upravlja DenokInn. Osnovano je više od 50 lica i preduzeća i više od 1.000 profesionalaca je uključeno u rad. Park socijalnih inovacija je lansirao prvi „Generator socijalnih preduzeća“ sa ciljem da inovativnim pristupom stvara socijalna preduzeća. Lokalne institucije omogućuju primaocima socijalnih beneficija da provere uspeh svojih novih preduzetničkih inicijativa bez gubljenja beneficija. Ovaj projekat će omogućiti da se u Park integriše veliki broj malih i srednjih preduzeća. Srodna iskustva, već proverena u Švedskoj i Francuskoj, takođe će biti integrisana u ovaj projekat. Generator socijalnih preduzeća dobio je podršku Evropske komisije i Regionalne Vlade Gipuzkoa. Vidi na: <http://www.socialinnovationpark.org/>

PRAVNI STATUS SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA U SRBIJI

Koncept „socijalnog preduzetništva“ još uvek nije na adekvatan način prepoznat u pravnom sistemu Republike Srbije. Ne postoji pravni propis koji na sveobuhvatan način reguliše ovu materiju. Međutim, termin socijalnog preduzeća može se već sada pronaći u našoj pravnoj praksi. Ova sintagma je već našla svoje mesto u *Zakonu o zapošljavanju i profesionalnoj rehabilitaciji osoba sa invaliditetom*. Istovremeno, još jedan vid socijalnih preduzeća, takozvanih socijalnih zadruga, široko zastupljen u evropskoj praksi, a posebno u italijanskoj, nedavno je počeo da krči svoj put u pravnu praksu Srbije. Ova pravna forma trenutno je predviđena u *Nacrtu zakona o zadrugama*²². Pored toga, nekoliko drugih zakona i strategija sadrži odredbe koje mogu biti osnova i podrška razvoju socijalnog preduzetništva. Cilj kome svakako treba težiti jeste sistemsko regulisanje ove oblasti, zakonom koji bi bio urađen po ugledu na rešenja u zemljama EU i prilagođen specifičnostima ekonomske i socijalne tranzicije u Srbiji. Međutim, razmišljanje o jedinstvenom zakonu nas tera i na razjašnjavanje nekoliko vrlo specifičnih pitanja i problema na koje trenutno nemamo precizne odgovore:

- 1) Kakvo je trenutno stanje na „terenu“ i kakva je brojnost pravnih lica²³ koja se bave „socijalnim preduzetništvom“?
- 2) U kojim pravnim formama se trenutno najčešće sreću socijalna preduzeća u Srbiji, i koje su njihove potrebe?
- 3) Koja su iskustva drugih zemalja koje su se našle pred izazovom uvođenja ovog koncepta u svoju legislativu?
- 4) Koliko je kompleksan i zahtevan proces uvođenja ovog koncepta u srpsku legislativu?
- 5) Koje karakteristike odlikuju pravni sistem u Srbiji?
- 6) Kakva je praksa u drugim zemljama u formulisanju pozitivnih pravnih normi u ovoj oblasti?

22. <http://www.merr.gov.rs/sr/privreda>

23. U kolokvijalnom govoru najčešće se sreće izraz socijalno preduzeće koji ćemo i mi, za potrebe ove analize, najčešće koristiti. Ovim ne želimo da impliciramo korišćenje termina, kako u pravnom, tako i u širem, društvenom smislu.

Sva ova pitanja predstavljaju argument zagovornicima jedinstvenog zakona u ovoj oblasti, međutim, daju snagu i zastupnicima one struje koja tvrdi da se sa ovakvim zakonom još uvek treba pričekati.

U Srbiji posluje ne zanemarljiv broj pravnih lica, kod kojih se u manjoj ili većoj meri mogu prepoznati karakteristike socijalnog preduzetništva. Ona se osnivaju i funkcionišu prilagođavajući norme postojećih zakona svojoj realnosti i ciljevima i pozivajući se na njih, pa se time ove organizacije i pojavljuju u različitim formama pravnih lica (privredna društva, udruženja, zadruga i dr.).

Ovo pokazuje potrebu da se, do trenutka dostizanja pogodnog „okruženja“ za usvajanje sistemskog zakona, prilagode pojedine odredbe važećih zakona na osnovu kojih se ova pravna lica osnivaju i funkcionišu.

Činjenica je da je pitanje usklađivanja prava i stvarnosti problem sa kojim se susreću svi pravni sistemi, a različiti pravni sistemi razvijaju različite mehanizme za usklađivanje ova dva, ponekad sukobljena sistema.

Kada su u pitanju odredbe zakona koje se na direktan ili indirektan način mogu dovesti u vezu sa konceptom socijalnog preduzetništva u Srbiji, njihovo prilagođavanje ovom konceptu se u prvom redu može postići:

- 1) ekstenzivnijim tumačenjem postojećih pravnih normi,
- 2) korišćenjem mogućnosti da se pravni odnosi, u određenim slučajevima, urede prema volji zainteresovanih pravnih subjekata u okvirima privatnog prava,
- 3) zauzimanjem mišljenja nadležnih državnih organa o značenju pojedinih normi,
- 4) izmenama i dopunama važećih zakona.

Ove preporuke treba posmatrati kao moguća rešenja za prevazilaženje trenutnih pravnih i organizacionih prepreka sa kojima se socijalna preduzeća susreću, ali i kao doprinos stvaranju pogodnijeg „okruženja“ za sistemski zakon. Nesumnjivo, delovanje postojećih socijalnih preduzeća treba posmatrati kao značajan izvor informacija za formulisanje nekih budućih pravnih normi koje će se primenjivati u ovoj oblasti.

Pre svake analize normativnih propisa, pažnju treba posvetiti pitanju iznalaženja adekvatnog termina koji će se u pravnom sistemu koristiti za označavanje pojma, za koji se u kolokvijalnom govoru trenutno koristi izraz „socijalno preduzeće“. Naime, prema tumačenjima odredbi *Zakona o privrednim društvima*²⁴, preduzeće u pravnom smislu nije pravni pojam i kao takav ne može biti pravni subjekat. Pravni subjekat može biti samo privredno društvo koje je nosilac nekog preduzeća ili preduzetništva²⁵. Prateći ovu logiku terminološkog usaglašavanja, naziv *Zakon o porezu na dobit preduzeća*²⁶ poslednjim izmenama promenjen je u *Zakon o porezu na dobit pravnih lica*²⁷. Ukoliko se ima u vidu

24. *Zakon o privrednim društvima* (Službeni glasnik RS, br. 125/04)

25. *Komentar Zakona o privrednim društvima*, dr Mirko Vasiljević, „Službeni glasnik“, 2006. godine Beograd, str. 17.

26. *Zakon o porezu na dobit preduzeća* („Sl. glasnik RS“, br. 25/2001, 80/2002, 80/2002 - dr. zakon, 43/2003., 84/2004.).

27. *Zakon o porezu na dobit pravnih* („Sl. glasnik RS“, br. 25/2001, 80/2002, 80/2002 - dr. zakon, 43/2003., 84/2004. i 18/2010).

tumačenje Zakona o privrednim društvima, ali i činjenica da se njegove odredbe ne odnose samo na privredna društva nego i na druga pravna lica koja funkcionišu u pravnom sistemu RS, ovo je svakako adekvatniji termin.

Ovim razjašnjenjem dilema koja postoji oko terminologije socijalnih preduzeća nije završena. Trenutno se u pravnoj raspravi pominje više termina: socijalno društvo, socijalno privredno društvo, društvo sa socijalnom svrhom, i sl. Mi ćemo se uzdržati od predlaganja termina u ovoj oblasti, svesni činjenice da to mora biti predmet šire, javne rasprave, koja će rezultirati opšteprihvaćenim nazivom.

Istovremeno, želimo da skrenemo pažnju na još jednu terminološku odrednicu. Naime, u ovom tekstu koristimo izraz socijalna preduzeća u kolokvijalnom smislu, označavajući njime sve organizacije, u kojoj god formi one registrovane, koje obavljaju delatnost socijalnog preduzetništva. Ovo rešenje smo usvojili prvenstveno radi lakše čitljivosti teksta koji sledi. Veoma je važno imati na umu da su socijalna preduzeća deo šireg sistema socijalne ekonomije, u okviru koga posluju različite forme socijalnih preduzeća.

PRAVNI I PORESKI ASPEKT U KONTEKSTU ZAKONA O PROFESIONALNOJ REHABILITACIJI I ZAPOŠLJAVANJU OSI²⁸

U većini evropskih zemalja, koreni socijalnog preduzetništva se nalaze upravo u preduzećima za radnu integraciju osoba sa invaliditetom. Sam koncept socijalne ekonomije i socijalnog preduzetništva je počeo da se razvija na temeljima italijanskih socijalnih kooperativa koje su nastale kao rezultat reforme sistema medicinske zaštite, prvenstveno u oblasti lečenja osoba sa psihološkim problemima. Istovremeno, zbog velikog broja lica sa fizičkim invaliditetom kao posledice II svetskog rata, svuda po Evropi se u tom periodu osnivaju zaštićene radionice za ova lica. Izuzetak nije bila ni tadašnja Jugoslavija, u kojoj se osnivaju takozvana DES, preduzeća za radnu integraciju osoba sa invaliditetom, od kojih su neka i danas aktivna.

Sem ovih, postoje i brojni drugi argumenti zašto je zakonodavstvo vezano za osobe sa invaliditetom važno u kontekstu socijalnog preduzetništva, te ovde dajemo analizu trenutno važećeg Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji.

Ovu analizu pregleda postojećih zakonskih propisa, počinjemo od odredbi Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom (u daljem tekstu ZOSI)²⁹ koji sadrži odredbe u kojima nalazimo termin socijalna preduzeća. Po prvi put u pravnoj praksi Republike Srbije Zakon predviđa da posebni oblici zapošljavanja i radnog angažovanja osoba sa invaliditetom mogu biti organizovani kao socijalno preduzeće, radni centar ali i kao preduzeće za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom (član 34.). Preduzeće za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, u smislu ovog zakona, jeste „pravno lice koje zapošljava i vrši profesionalnu

✕ 28. „Službeni glasnik RS”, br. 36-09
29. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, „Službeni glasnik RS”, br. 36-09, čl. 34

rehabilitaciju osoba sa invaliditetom”(član 35.), čiji osnivači mogu biti Republika Srbija, autonomna pokrajina, lokalna samouprava, privredno društvo, udruženje osoba sa invaliditetom, ali i druga pravna i fizička lica (član 36.).

Da bi preduzeće bilo registrovano u pravnoj formi preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, mora „da ima u radnom odnosu na neodređeno vreme najmanje pet osoba sa invaliditetom, da u odnosu na ukupan broj zaposlenih ima u radnom odnosu na neodređeno vreme najmanje 50% osoba sa invaliditetom, od čega najmanje 10% osoba sa invaliditetom koje mogu da se zaposle samo pod posebnim uslovima”(član 36.), odnosno da su osobe sa invaliditetom one koje samo uz nadzor stručnog osoblja i posebno prilagođavanje načina rada mogu da izvršavaju radne aktivnosti. Takođe, da bi se dobio status ovakvog preduzeća potrebno je da postoji odgovarajući radni prostor adaptiran za rad osoba sa invaliditetom, i da ima zaposlena stručna lica za radno osposobljavanje i profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom, ukoliko preduzeće zapošljava više od 20 osoba sa invaliditetom, odnosno angažovana stručna lica ukoliko preduzeće zapošljava manje od 20 osoba sa invaliditetom, i to: jedno lice za izvođenje praktične nastave i obuke za poslove za koje se osposobljavaju osobe sa invaliditetom, jedno lice za poslove pružanja profesionalne asistencije zaposlenim osobama sa invaliditetom, jedno lice - savetnika za integraciju na radnom mestu;” (član 36, stav 4). Ovakvo koncipirano preduzeće za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom poseduje karakteristike socijalnog preduzeća usmerenog na radnu integraciju pripadnika marginalizovanih grupa.³⁰

Odredbama Zakona propisano je i šta se, u smislu ovog zakona, smatra socijalnim preduzećem.

Socijalno preduzeće je privredno društvo koje se osniva za obavljanje delatnosti koja je usmerena na zadovoljavanje potreba osoba sa invaliditetom, i koje nezavisno od ukupnog broja zaposlenih zapošljava najmanje jednu osobu sa invaliditetom.(član 45).

Takođe, propisano je i da socijalno preduzeće posluje u skladu sa propisima o privrednim društvima.

Usmerenost na zadovoljavanje socijalnih potreba osoba sa invaliditetom predstavlja karakteristiku socijalnog preduzeća pružaoca socijalnih usluga³¹. Zakonom se propisuje da **deo ostvarenih prihoda preduzeće mora da investira u integraciju sopstvenih korisnika** u društvo i poboljšanje njihovog životnog standarda, uslova rada, radnih

✕ 30. Po oblastima delovanja, evropsko-kontinentalna preduzeća možemo razvrstati u tri grupe, iako ovu podelu moramo uzeti sa rezervom, zbog postojanja različitih preplitanja usluga i poslova koje socijalna preduzeća obavljaju. 1) Socijalna preduzeća koja pružaju socijalne usluge ugroženim kategorijama stanovništva ili usluge od javnog interesa (npr. briga o deci, obuka i briga o osobama sa invaliditetom, centri za dnevne boravke, pomoć u kući itd.); 2) Socijalna preduzeća koja se bave radnom integracijom pripadnika teško zaposljivih i marginalizovanih društvenih grupa (tzv. WISE – work integration social enterprises); 3) Socijalna preduzeća koja rade u oblastima netradicionalnim za socijalnu ekonomiju (npr. lokalni razvoj, kulturne usluge, zaštita životne sredine, reciklaža, ekološki menadžment i sl).

31. Socijalna preduzeća koja su pružaoci socijalnih usluga su čest model ovih preduzeća u većini zemalja. Štaviše, veoma često predstavljaju većinu socijalnih preduzeća od ukupnog broja aktivnih preduzeća u ovoj oblasti. U Italiji, socijalne kooperative tipa A predstavljaju skoro 70% ukupnog broja socijalnih kooperativa, a one su upravo pružaoci socijalnih usluga.

veština, i zadovoljavanje potreba osoba sa invaliditetom. **Međutim, zakonom nije definisano o kom procentu prihoda je reč.** Ovakva odredba ostavlja puno prostora za njenu proizvoljnu primenu i time otvara mogućnost zloupotrebe osnovne ideje uspostavljanja ove vrste preduzeća. Pažnju treba skrenuti i na činjenicu da odredbama zakona **nije precizno propisan način raspodele dobiti.** S obzirom na to, da je Zakonom propisano da socijalno preduzeće posluje u skladu sa propisima o privrednim društvima, to znači da u ovom slučaju treba primeniti odredbe Zakona o privrednim društvima, kojima je propisan način raspodele dobiti. Način raspodele dobiti zavisi od oblika privrednog društva u kom je socijalno preduzeće osnovano.

Imajući u vidu ove dve činjenice, ostaje nejasno da li se zakonodavac kod uvođenja ove forme u pravni sistem vodio rešenjima uporedne prakse koja se odnose na socijalna preduzeća, ili je termin socijalno preduzeće neoprezno iskorišćen za ovu svrhu i ubačen u ovaj zakon. Takođe, priroda samog Zakona ograničava u određenoj meri **da se njegove odredbe primenjuju na druge ranjive kategorije stanovništva,** što unekoliko nanosi štetu samom konceptu socijalnog preduzetništva.

Kada govorimo o poreskom statusu ovih pravnih formi *Zakon o porezu na dobit pravnih lica* predviđa oslobađanje od poreza na dobit za preduzeća za radno osposobljavanje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalidnih lica, srazmerno učešću tih lica u ukupnom broju zaposlenih (čl. 46.). Međutim, **Zakon ne precizira na koji način se primenjuje ovo proporcionalno oslobađanje** (za preduzeća koja osim invalidnih, zapošljavaju i druga lica) – niti se poziva na primenu drugih propisa, ili izradu podzakonskog akta, kojim se utvrđuje način obračuna ovog proporcionalnog poreskog oslobodenja. Neophodno je propisati preciznu kategorizaciju procenta poreskog oslobodenja na koje preduzeće za radno osposobljavanje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalidnih lica ostvaruje pravo, za svakog zaposlenog koji pripada kategoriji invalidnih lica (npr. 1% – ukoliko je zaposleno jedno invalidno lice, prema ukupnom broju zaposlenih od 20) – jasan odnos odobrenog poreskog oslobodenja i broja zaposlenih invalidnih lica.

ISTIČEMO

- *Zakonom nije precizno definisan procenat ostvarenih prihoda koji preduzeće mora da investira u integraciju sopstvenih korisnika.*
  - *Podzakonska akta neophodna za bliže određenje načina osnivanja i rada socijalnih preduzeća nisu predviđena za usvajanje.*
  - *Zakon onemogućava da se odredbe ovog zakona primenjuju i na druge ranjive kategorije stanovništva, tj. ova preduzeća moraju isključivo zapošljavati OSI.*
-

PRAVNI, PORESKI I FINANSIJSKI STATUS ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA³²

Pravni status udruženja i uslovi za obavljanje privredne delatnosti

Organizacije civilnog društva predstavljaju agenta promene u svakoj državi. Ovo se pogotovo odnosi na oblast socijalnog preduzetništva. Brojne studije, kao i uporedna praksa, pokazuju da se socijalna preduzeća čvrsto oslanjaju na organizacije civilnog društva, bilo u partnerskom smislu, bilo u smislu izvora finansiranja. Najvažnije je, svakako, da su organizacije civilnog društva često osnivači socijalnih preduzeća iz čijeg profita finansiraju svoje aktivnosti, i time ispunjavaju svoju misiju. Sa druge strane, socijalna preduzeća često biraju pravnu formu udruženja (organizacija civilnog društva). Organizacije civilnog društva neretko biraju i da se preregistruju, i svoje aktivnosti nastave da obavljaju u formi socijalnog preduzeća.

× 32. Pod organizacijama civilnog društva u ovom radu podrazumevaju se oblici organizovanja koji ispunjavaju sledeće karakteristike: 1) osnivaju se dobrovoljno; 2) osnivaju se privatno-pravnim aktom (ugovor, akt o osnivanju, testament); 3) osnivaju se radi ostvarivanja nekog idealnog cilja u zajedničke ili opštekorisne svrhe, a ne u cilju sticanja dobiti; 4) nezavisni su od struktura državne vlasti; 5) predstavljaju zajednicu lica (*universitas personam*), ili zajednicu imovine (*universitas rerum*). U našem pravnom sistemu, ove karakteristike ispunjavaju udruženja (kao zajednica lica), odnosno zadužbine i fondacije (kao udruženja imovine). Pojam organizacije civilnog društva i neobitne, neprofitne organizacije koriste se u radu kao sinonimi. Izveštaj razmatra relevantno zakonodavstvo Republike Srbije koje je bilo na snazi zaključno sa 31. decembrom 2010. godine.

Osim što na ove načine potpomažu rad socijalnih preduzeća, organizacije civilnog društva su često i najverniji klijenti ili korisnici usluga i roba koje socijalna preduzeća nude. Istovremeno, napori organizacija civilnog društva u zagovaranju, lobiranju i promovisanju značaja socijalnog preduzetništva izuzetno su bitni, te se najvažnije promene u zakonodavnom okviru i generalnom okruženju dešavaju upravo zahvaljujući organizacijama civilnog društva.

Zbog svih ovih razloga razloga, u tekstu koji sledi detaljno analiziramo pravni i poreski tretman različitih organizacija civilnog društva: udruženja, fondacija i zadužbina.

Aktuelni Zakon o udruženjima datira iz 2009. godine³³. U kontekstu ove publikacije, značajne su odredbe zakona kojima se uređuje cilj osnivanja udruženja, mogućnost da udruženja obavljaju privredne delatnosti i način sticanja i raspolaganja imovinom udruženja. Određeni broj, tzv. inicijativa socijalnog preduzetništva trenutno posluje pozivajući se na odredbe ovog zakona.

Po Zakonu, udruženje se može osnovati radi ostvarivanja ili unapređenja bilo kojeg zajedničkog ili opšteg cilja ili interesa, koji nije zabranjen Ustavom ili zakonom³⁴, a mogu ga osnovati najmanje tri fizička ili pravna lica, s tim što najmanje jedan osnivač mora imati sedište, odnosno prebivalište na teritoriji Republike Srbije (čl.10.). Šta se smatra opštim ciljem ili interesom precizirano je u delu zakona kojim se uređuje budžetsko finansiranje programa udruženja. Pod zajedničkim ili opštim interesom ili ciljem, u smislu zakona, podrazumeva se idealni (nematerijalni) cilj ili interes. Saglasno tome, **udruženje se ne može osnovati u cilju sticanja dobiti** i njegove raspodele između osnivača i sa njima povezanim lica³⁵ – jer bi to bilo u suprotnosti sa samom definicijom udruženja kao nedobitne (neprofitne organizacije)³⁶.

Međutim, to ne znači da udruženje ne može neposredno obavljati privrednu delatnost kao dopunsku delatnost u cilju sticanja prihoda, kojim se finansiraju osnovni statutarne ciljevi udruženja. Udruženje može neposredno obavljati privredne ili druge delatnosti, u skladu sa zakonom kojim se uređuje klasifikacija delatnosti, pod sledećim uslovima: 1) da se radi o privrednoj delatnosti koja je u neposrednoj vezi sa njegovim statutarne ciljevima (tzv. srodna privredna delatnost); 2) da je obavljanje ove delatnosti predviđeno statutom udruženja (tzv. ograničenje ultra vires); 3) da se radi o privrednoj delatnosti „manjeg obima“, odnosno da se ta delatnost obavlja u obimu potrebnim za ostvarivanje statutarne ciljeva udruženja. Privredna delatnost udruženja upisuje se u Registar privrednih subjekata i obavlja u skladu sa propisima koji uređuju tehničke, sanitarne i druge uslove za obavljanje te delatnosti³⁷. Drugim rečima, u pogledu uslova za obavljanje određene delatnosti, udruženje se nalazi u istom položaju kao i svaki drugi privredni subjekat. Udruženje može neposredno obavljati privrednu delatnost tek pošto je steklo svojstvo pravnog lica (koje se stiče upisom u Registar udruženja, kojeg vodi Agencija za privredne

33. Zakon o udruženjima („Službeni glasnik RS“, br. 51/09)

34. Ibid, član 2.

35. Pod organizacijama civilnog društva u ovom radu podrazumevaju se oblici organizovanja koji ispunjavaju sledeće karakteristike: 1) osnivaju se dobrovoljno; 2) osnivaju se privatno-pravnim aktom (ugovor, akt o osnivanju, testament); 3) osnivaju se radi ostvarivanja nekog idealnog cilja u zajedničke ili opštekorisne svrhe, a ne u cilju sticanja dobiti; 4) nezavisni su od struktura državne vlasti; 5) predstavljaju zajednicu lica (universitas personam), ili zajednicu imovine (universitas rerum). U našem pravnom sistemu, ove karakteristike ispunjavaju udruženja (kao zajednica lica), odnosno zadužbine, fondacije i fondovi (kao udruženja imovine). Pojam organizacije civilnog društva i nedobitne organizacije koriste se u radu kao sinonimi.

36. Zakon o udruženjima („Službeni glasnik RS“, br. 51/09) član 37.

37. <http://www.apr.gov.rs/>

registre³⁸) i pošto je privrednu delatnost upisalo u Registar privrednih subjekata. Radi zaštite pravne sigurnosti, pravni poslovi koje udruženje zaključi suprotno prethodno navedenim uslovima za neposredno obavljanje privredne delatnosti pravno su valjani, osim ako je treće lice znalo ili moralo znati da udruženje ne ispunjava zakonom propisane uslove za obavljanje ove delatnosti (čl. 37.).

U vezi sa zakonom propisanim uslovima za neposredno obavljanje privredne delatnosti neophodno je dati odgovor na nekoliko pitanja. Pre svega, nužno je utvrditi šta se, u smislu zakona, smatra privrednom delatnošću. S obzirom na to da Zakon o udruženjima ne definiše privrednu delatnost, za pojmovno određenje privredne delatnosti od značaja su odredbe poreskih zakona, pre svega *Zakon o porezu na dobit pravnih lica*³⁹. Iz odredbi zakona proizilazi da su obveznici poreza na dobit prevashodno pravna lica koja trajno obavljaju privrednu delatnost (privredna društva, zadruge), odnosno prodaju robe i vrše usluge uz nadoknadu na tržištu (čl. 1.). Kada je reč o ostalim pravnim licima (udruženjima, fondacijama, itd.), ona su obveznici poreza na dobit samo kada i sami obavljaju privrednu delatnost kao trajnu prodaju proizvoda i vršenje usluga uz naknadu na tržištu. Saglasno tome, povremene dobrovoljne akcije koje organizuju udruženja, kao što su dobrotvorne večere ili povremene i jednokratne prodaje promotivnih ili drugih materijala u humanitarne i druge zakonom dozvoljene svrhe, ne smatraju se, u smislu zakona, privrednom delatnošću (već dobrovoljnim prilozima).

Pored toga, neophodno je odgovoriti na pitanje šta se, u smislu Zakona o udruženjima, smatra srodnom privrednom delatnošću? Da li se određena privredna delatnost smatra srodnom ili nesrodnom u odnosu na statutarne ciljeve udruženja, faktičko je pitanje koje se rešava u svakom pojedinačnom slučaju. Ono što predstavlja teškoću u konceptu srodne privredne delatnosti jeste činjenica da je ponekad **u konkretnom slučaju teško utvrditi da li se radi o srodnoj ili nesrodnoj privrednoj delatnosti**. Na primer, ako je osnovni statutarni cilj udruženja podrška ruralnom razvoju, i ako udruženje želi da štampa (i prodaje na tržištu) literaturu na temu ruralnog razvoja, radi sticanja dodatnih prihoda kojim će finansirati svoj osnovni statutarni cilj, onda nema sumnje da ova vrsta delatnosti predstavlja srodnu privrednu delatnost. Međutim, ako udruženje želi da štampa i prodaje literaturu koja se tiče ne samo ruralnog ekonomskog razvoja, već obrađuje i neke šire ekonomske teme, onda se povećava i stepen neizvesnosti vezan za pitanje da li se ovde radi o srodnoj privrednoj delatnosti. Ovakvim zakonskim rešenjima, ostavlja se širok manevarski prostor nadležnim organima za diskreciono procenjivanje, čime se uvodi nesigurnost i neizvesnost za udruženja koja su se odvažila na neposredno obavljanje privredne delatnosti. Pre svega, u „opasnost“ mogu doći udruženja kod kojih osnovni cilj nije definisan na fleksibilan način, čime se za njih povećava rizik koji sa sobom nosi koncept srodne delatnosti. Dodatno, rizik povećava i činjenica da se u praksi, kada govorimo o delatnostima koje obavljaju socijalna preduzeća, neretko radi o inovativnim idejama, u maloj mери poznatim na našem tržištu.

Nužno je skrenuti pažnju i na uslov: da se radi o delatnosti manjeg obima, odnosno da se delatnost obavlja u obimu potrebnom za ostvarivanje ciljeva udruženja. Očigledno, ovaj uslov za obavljanje privredne delatnosti u zakonu je formulisan na **kontradiktoran način**. Ovo

38. *Zakon o porezu na dobit pravnih lica („Službeni glasnik RS”, br. 25/2001., 80/2002., 43/2003., 84/04, 18/10)*

39. *Zakon o porezu na dobit pravnih lica („Službeni glasnik RS”, br. 25/2001., 80/2002., 43/2003., 84/04, 18/10)*

stoga što obavljanje (srodne privredne) delatnosti u obimu potrebnom za ostvarivanje ciljeva udruženja ni na koji način ne implicira da se mora raditi o delatnosti manjeg obima. Dalje, Zakon nijednom odredbom ne propisuje na osnovu kojih kriterijuma se utvrđuje da se radi o privrednoj delatnosti većeg obima, odnosno o privrednoj delatnosti koja prevazilazi obim neophodan za ostvarivanje statutarinih ciljeva udruženja. Ovo ostavlja neopravdano velika diskreciona ovlašćenja nadležnom organu da proceni jesu li ispunjeni navedeni uslovi. Imajući u vidu da zakon propisuje prekršajne kazne u iznosu od 50.000 do 500.000 dinara za udruženje koje obavlja privrednu delatnost u većem obimu, odnosno prekršajne kazne od 5.000 – 50.000 dinara za odgovorno lice u udruženju (čl. 73.), očigledno je da ove neprecizne zakonske odredbe deluju destimulativno na neposredno obavljanje privredne delatnosti udruženja, imajući u vidu rizik kojim se ono u tom smislu izlaže. Naime, zbog skromnih finansijskih sredstava sa kojima većina udruženja raspolažu, neposredno obavljanje privredne delatnosti pod zakonski neprecizno definisanim uslovima može, u slučaju izricanja prekršajnih kazni, dovesti i do gašenja udruženja. U tom smislu, odredbe člana 37. zakona nisu u skladu ni sa članom 11. Evropske konvencije o ljudskim pravima, odnosno testom koji Evropski sud za ljudska prava primenjuje kada je reč o povredi člana 11. Konvencije. Naime, svako ograničenje slobode udruživanja⁴⁰ mora biti: 1) propisano zakonom; 2) služiti legitimnom cilju⁴¹; 3) biti minimalni nivo ograničenja neophodan za ostvarivanje legitimnog cilja (tzv. test proporcionalnosti). Kada je reč o prvom od navedenih uslova, on u sebi uključuje dva poduslova: a) dostupnost pravnog propisa - to jest, da se radi o pravnom propisu koji je javno objavljen; b) određena kakvoća (kvalitet) pravnog propisa kojim se uvodi ograničenje - to jest, pravni propis mora biti pisan jezikom koji je razumljiv i laiku i mora imati određeni stepen (pravne) predvidivosti⁴². Očigledno je da odredbe člana 37. zakona, zbog prethodno navedenih razloga, ne ispunjavaju drugi od navedenih poduslova.

Konačno, saglasno načelu zabrane raspodele dobiti, kao jedne od ključnih karakteristika nedobitnih (neprofitnih) pravnih lica, udruženje ne može dobiti ostvarenu od privredne ili druge delatnosti raspodeljivati osnivačima, članovima, članovima organa udruženja, direktorima, zaposlenima ili sa njima povezanim licima. Pod povezanim licima, u smislu zakona, smatraju se lica koja su kao takva utvrđena u Zakonu o privrednim društvima⁴³.

✕ 40. Treba napomenuti da član 11. Konvencije ne garantuje udruženju pravo na neposredno obavljanje privrednih delatnosti, već samo pravo na nesmetano osnivanje i delovanje (uključujući i pravo – ali ne i obavezu – da stekne svojstvo pravnog lica). Međutim, izricanje prekršajnih kazni zbog povrede člana 37. Zakona o udruženjima, koje bi dovele do gašenja udruženja, iz prethodno navedenih razloga, nesumnjivo predstavlja povredu člana 11. Konvencije, jer bi ugrozilo pravo udruženja na nesmetano delovanje.

41. Saglasno odredbama člana 11. stav 2. Konvencije: „ne mogu se postavljati nikakva ograničenja u ostvarivanju tih prava, osim onih koja su propisana zakonom i koja su u demokratskom društvu nužna radi interesa državne sigurnosti ili javnog reda i mira, radi sprečavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Ovaj član ne zabranjuje da se nameću zakonska ograničenja u ostvarivanju tih prava pripadnicima oružanih snaga, policije ili državne uprave“. Lista ograničenja navedena u članu 11. iscrpljujuća je (numerus clausus), što znači da se sloboda udruživanja ne može ograničiti zbog bilo kojeg drugog razloga.¹⁴ Pod organizacijama civilnog društva u ovom radu podrazumevaju se oblici organizovanja koji ispunjavaju sledeće karakteristike: 1) osnivaju se dobrovoljno; 2) osnivaju se privatno-pravnim aktom (ugovor, akt o osnivanju, testament); 3) osnivaju se radi ostvarivanja nekog idealnog cilja u zajedničke ili opštekorisne svrhe, a ne u cilju sticanja dobiti; 4) nezavisni su od struktura državne vlasti; 5) predstavljaju zajednicu lica (universitas personam), ili zajednicu imovine (universitas rerum). U našem pravnom sistemu, ove karakteristike ispunjavaju udruženja (kao zajednica lica), odnosno zadužbine, fondacije i fondovi (kao udruženja imovine). Pojam organizacije civilnog društva i nedobitne organizacije koriste se u radu kao sinonimi.

42. Slučaj *Maestri v. Italy*, br. 39748-98.

43. Zakon o privrednim društvima („Službeni glasnik RS“, br. 125/04)

Dakako, nema pravnih prepreka da udruženje (sa svojstvom pravnog lica) osnuje privredno društvo, u cilju obavljanja privredne delatnosti. U tom smislu, udruženje-osnivač privrednog društva nalazi se u istom pravnom položaju kao i svako drugo pravno lice – osnivač privrednog društva. To, između ostalog, znači da **udruženje, bez ikakvih ograničenja, može osnovati privredno društvo** radi obavljanja bilo koje zakonom dozvoljene delatnosti (srodne ili nesrodne). Najčešća praksa do sada je bila da udruženja osnivaju društva sa ograničenom odgovornošću.

Da li će udruženje obavljati privrednu delatnost neposredno ili putem posebnog privrednog društva, zavisi od niza faktora, uključujući i poreska pravila. Načelno, neposredno obavljanje privredne delatnosti smanjuje troškove obavljanja istih, s obzirom na to da udruženju za obavljanje ove delatnosti nije potreban osnivački (već samo obrtni) kapital, niti je nužno zapošljavanje novih lica za obavljanje ovih poslova. Na drugoj strani, neposredno obavljanje privredne delatnosti nosi sa sobom i određene rizike. Pre svega, udruženje za obaveze preuzete u privredno-pravnom prometu odgovara celokupnom svojom imovinom (a ne samo sredstvima koje je angažovalo u konkretnom poslovnom poduhvatu) – tako da neuspeli poslovni poduhvat može da dovede do stečaja udruženja. Osim toga, neposredno obavljanje privredne delatnosti povećava rizik kažnjavanja za privredni prestup, što proizilazi iz odredbi samog zakona.

Opasnosti koje korišćenje odredbi ovog zakona nosi, a u kontekstu socijalnog preduzetništva, ogledaju se pre svega u mogućem narušavanju osnovne ideje zbog koje se osnivaju udruženja, kao i njihovog određenja kao neprofitnih. Neminovno, postoji rizik da uspešno vršenje privredne delatnosti dovede do toga da postaje samo sebi cilj, pretežna delatnost, na taj način zapostavljajući socijalnu svrhu.

Takođe, ukoliko bi se koncept socijalnog preduzetništva „vezao“ pretežno za ovaj zakon, postavlja se pitanje šta bi druga pravna lica, pre svega profitna, sprečavalo da se preregistruju i (zlo)upotrebe ovu pravnu formu za obavljanje svoje privredne delatnosti.

Kao zaključak, važno je napomenuti da Zakon o udruženjima prvenstveno pruža formu za građansko udruživanje u cilju rešavanja nekog problema od javnog interesa, i da kao takav ne obezbeđuje dovoljno fleksibilnu strukturu za ekonomsku aktivnost. To se ogleda i u činjenici da zbog nedobitnog karaktera, udruženja imaju vrlo ograničen pristup konvencionalnim instrumentima finansiranja poput kredita kod komercijalnih banaka ili nekih drugih razvojnih sredstava. Takođe, otežano im je učestvovanje u tenderskim procedurama, ili pak poslovno udruživanje sa drugim privrednim društvom ili fizičkim licem. Sve ovo ograničava privrednu delatnost udruženja i zadržava je na niskom nivou.

Upravo zbog ovih razloga, udruženja se u praksi češće javljaju kao osnivači socijalnih preduzeća, njihovi partneri, klijenti ili čak i finansijeri, a ređe sama udruženja odlučuju da postanu socijalna preduzeća.

ISTIČEMO

-
- *Neprecizne norme kojima se reguliše vršenje privredne i (ne)srodne delatnosti udruženja.*
  - *Za socijalna preduzeća registrovana u ovom obliku smanjena je mogućnost pristupa komercijalnim kreditima banaka, učestvovanje u tenderskim procedurama, kao i poslovno udruživanje sa drugim firmama ili privatnim investitorima.*
  - *Udruženja se često javljaju kao osnivači socijalnih preduzeća, partneri, klijenti, ili pak kao izvori finansija za socijalna preduzeća.*
-

PRAVNI STATUS ZADUŽBINA

Pravni status zadužbina i fondacija, kao nečlanskih oblika delovanja organizacija civilnog društva (OCD), odnosno zajednica imovine (*universitas rerum*), a ne lica (*universitas personam*), regulisan je nedavno usvojenim Zakonom o zadužbinama i fondacijama⁴⁴. Zakon donosi značajne novine u pravnom statusu nečlanskih oblika delovanja OCD, koje mogu imati implikacije na koncept socijalnog preduzetništva. U odnosu na prethodni zakon, koji je pravio razliku između zadužbina, fondova i fondacija, ovaj zakon uređuje pravni položaj samo dva statusno-pravna nečlanska oblika: zadužbine i fondacije, sa jasno definisanim karakteristikama.

Zadužbina se definiše kao pravno lice bez članova kojem je osnivač namenio određenu imovinu (osnovna imovina) radi dobroćinog ostvarivanja opštekorisnog cilja ili privatnog interesa, odnosno cilja koji nije zabranjen Ustavom ili zakonom (član 2.). Minimalna vrednost osnovne imovine za osnivanje zadužbine iznosi 30.000 evra u dinarskoj protivvrednosti, s tim što Zakon dopušta mogućnost da se, po prethodno pribavljenom mišljenju ministarstva nadležnog za kulturu, odnosno organa autonomne pokrajine nadležnog za poslove kulture (za zadužbine koje se osnivaju na teritoriji AP Vojvodine), zadužbina osnuje i sa manjom osnovnom imovinom, ukoliko je dovoljna za ostvarivanje ciljeva za koje se zadužbina osniva (član 12.). Po prvi put u našem pravnom sistemu, Zakon dopušta osnivanje zadužbine ne samo u opštekorisne, već i privatne svrhe (na primer, porodične zadužbine koje se osnivaju radi školovanja članova određene porodice). Radi se o rešenju koje je usvojeno u većem broju zemalja EU i koje se može braniti i *in extenso* tumačenjem prava na mirno uživanje vlasništva, zaštićenog Prvim protokolom Evropske konvencije o ljudskim pravima. Međutim, ove zadužbine *ne uživaju* nikakve porezne i budžetske povlastice, niti mogu neposredno obavljati privrednu delatnost, te su u tom smislu od manjeg značaja za koncept socijalnog preduzetništva (član 7, 46.).

44. Zakon o zadužbinama i fondacijama („Službeni glasnik RS“, br 88/10).

Pravni status fondacija

Pod fondacijom se podrazumeva pravno lice bez članova i osnovne imovine koje je osnovano radi dobroćinog ostvarivanja opštekorisnog cilja koji nije zabranjen Ustavom ili zakonom (član 2.). Pod opštekorisnim ciljem, u smislu Zakona, smatraju se aktivnosti usmerene na promovisanje i zaštitu ljudskih, građanskih i manjinskih prava, promovisanje demokratskih vrednosti, evropskih integracija i međunarodnog razumevanja, održivi razvoj, regionalni razvoj, ravnopravnost polova, unapređenje socijalne i zdravstvene zaštite, promovisanje i unapređenje kulture i javnog informisanja, promovisanje i popularizaciju nauke, obrazovanja, umetnosti i amaterskog sporta, unapređivanje položaja osoba sa invaliditetom, brigu o deci i mladima, pomoć starima, zaštitu životne sredine, borbu protiv korupcije, zaštitu potrošača, zaštitu životinja, humanitarne i druge aktivnosti kojima zadužbine i fondacije ostvaruju opštekorisne ciljeve, odnosno interese. Zaduzbine i fondacije ostvaruju prethodno navedene opštekorisne ciljeve i kada je njihova aktivnost usmerena na krug lica koja pripadaju određenoj profesiji, nacionalnoj, jezičkoj, kulturnoj i verskoj grupi, polu ili rodu, odnosno na lica koja žive na određenom području (član 3.). Za razliku od udruženja, zadužbina i fondacija, pod pretnjom prekršajne kazne, ne smeju delovati pre upisa u Registar, odnosno sticanja svojstva pravnog lica (član 29, 63.).

Kao što smo prethodno pomenuli, za razliku od zadužbine, za osnivanje fondacije nije potrebna nikakva osnovna imovina. Treba reći da je ovo zakonsko rešenje na tragu dobre uporedne prakse.⁴⁵ Naime, različiti statusno-pravni oblici u kojem deluju OCD sve više se percipiraju kao institucionalni „meni“ koji država, uz minimalne transakcione troškove, stavlja na raspolaganje pravnim i firzičkim licima, radi ostvarivanja opštekorisnih ili zajedničkih ciljeva, odnosno mobilizacije društvenog kapitala. Na samim osnivačima je da iz tog „menija“ odaberu onaj institucionalni oblik koji će na najbolji način omogućiti ostvarivanje njihovih aspiracija i želja. U tom smislu, osnivanje fondacije bez osnovne imovine omogućava svakom licu koje želi da zadrži upravljačku kontrolu nad njenim radom, da na jednostavan način, bez velikih troškova, osnuje fondaciju, a da potom, kroz njene aktivnosti, na transparentan način (s obzirom na to da fondacija kao pravno lice ima sopstveni žiro račun) pribavlja sredstva neophodna za njen rad. Dakako, prethodna razmatranja o upravljačkoj strukturi fondacije odnose se i na zadužbine.

✕ ⁴⁵ Na primer, za osnivanje fondacije u Poljskoj zahteva se početna imovina od ca 210 evra, a u Mađarskoj između 390-780 evra, dok u pojedinim zemljama za osnivanje fondacije nije potrebna nikakva, ili samo simbolična početna imovina (Engleska, Holandija, Cma Gora, BiH).

Uslovi za obavljanje privredne delatnosti zadužbina i fondacija

Kada je reč o uslovima za obavljanje privredne delatnosti, zadužbina koja deluje u opštekorisne svrhe i fondacija mogu neposredno obavljati privrednu delatnost pod sledećim uslovima: 1) da je delatnost u vezi sa ciljevima zadužbine i fondacije (tzv. neposredna privredna delatnost); 2) da je delatnost predviđena statutom (tzv. ograničenje *ultra vires*); 3) da se radi o sporednoj delatnosti zadužbine i fondacije; 4) da je delatnost upisana u Registar. Pravni poslovi koje zadužbina i fondacija zaključuje suprotno odredbama stava 1. ovog člana pravno su valjani, osim ako je treće lice znalo ili moralo znati da prilikom zaključenja pravnog posla nisu ispunjeni prethodno navedeni uslovi (član 45.). Ovako definisani uslovi za obavljanje privredne delatnosti zadužbina i fondacija pružaju veću pravnu sigurnost u odnosu na važeći Zakon o udruženjima. Ovo prvenstveno zbog toga što Zakon o zadužbinama i fondacijama ne zahteva da se ova delatnost obavlja u „manjem obimu“. Međutim, obavljanje privredne delatnosti od strane ovih statusno-pravnih formi u svetlu socijalnog preduzetništva ne daje optimalne rezultate. Naime, postavlja se pitanje zašto osnivati socijalno preduzeće čiji je cilj da preraspodelom profita finansira svoje socijalne ciljeve u formi zadužbine ili fondacije koja je po svojoj pravnoj prirodi nedobitna, a i komercijalno nefleksibilna?

Iako podzakonski akti za primenu zakona i upis u Registar još nisu doneti, očekuje se da će zadužbina i fondacija, kao i udruženje, u Registar privrednih subjekata upisivati samo jednu srodnu privrednu delatnost, ali da će moći neposredno da obavljaju i svaku drugu privrednu delatnost koja je utvrđena u statutu. Novčanom kaznom od 300.000 do 600.000 dinara kazniće se za privredni prestup zadužbina i fondacija ako neposredno obavljaju privrednu delatnost koja nije u vezi sa osnovnim ciljevima zadužbine i fondacije ili nije predviđena statutom. Za isti privredni prestup novčanom kaznom od 30.000 do 100.000 dinara kazniće se i odgovorno lice u zadužbini i fondaciji (član 62.).

Kao i u slučaju udruženja, nema pravnih prepreka da zadužbine i fondacije osnivaju privredno društvo, radi obavljanja privredne delatnosti.

Ukoliko se oslonimo na kriterijume EMES-a koje određuju socijalnu dimenziju socijalnih preduzeća, kao i na činjenicu da je odredba kojom se propisuje opštekorisni cilj definisana tako da *explicite* i *implicite* ne postavlja ograničenja, prepreka da se koncept socijalnog preduzetništva „veže“ za ove nedobitne pravne forme u načelu nema. Takođe, argumentum *a fortiori* je i činjenica da se u praksi velikog broja zemalja koncept socijalnog preduzetništva, u početnim koracima njegovog uvođenja u sisteme tih država, vezuje za institut dobrovoljnog davanja (milosrđa). Ovaj institut se u zavisnosti od osobenosti svakog pravnog sistema pojavljuje u različitim modalitetima nedobitnih pravnih oblika (formi), što bi po analogiji u našem pravu bile upravo zadužbine i fondacije. Međutim, ove forme moraju biti obogaćene novim pravnim rešenjima koja daju veću fleksibilnost komercijalnim aktivnostima, kako bi se u većoj meri omogućilo poslovanje socijalnih preduzeća.

Istovremeno, **zadužbine i fondacije** je potrebno posmatrati prvenstveno kroz prizmu **potencijalnih izvora finansiranja** za potencijalna i trenutna socijalna preduzeća, a manje kroz konkretni pravni okvir koji bi socijalna preduzeća koristila za svoje poslovanje. U tom smislu se ovi pravni oblici i pominju u ovom tekstu.

ISTIČEMO

- *Zadužbine i fondacije predstavljaju jedan od mogućih i logičnih izvora finansiranja socijalnih preduzeća*
  - *Nefleksibilna struktura za rad samih socijalnih preduzeća*
-

Poreski tretman prihoda organizacija civilnog društva

Poreskom tretmanu prihoda organizacija civilnog društva posvećujemo posebnu pažnju u ovoj publikaciji iz nekoliko razloga. Na prvom mestu, smatramo da će svako buduće pravno regulisanje socijalnog preduzetništva imati, makar delimično, inspiraciju u poreskom tretmanu OCD-a. Istovremeno, neminovno će jedan broj socijalnih preduzeća birati formu udruženja kao okvir za svoje poslovanje, ili će se oslanjati na partnerstvo sa organizacijama civilnog društva, a poreski okvir poslovanja OCD-a nije u velikoj meri poznat široj javnosti. Treće, imajući u vidu komparativna iskustva, ali i istraživanja sprovedena kod nas⁴⁶, vidimo da se OCD-i često pojavljuju kao osnivači socijalnih preduzeća, pa je time i za njih same interesantno istražiti poreski okvir. Četvrto, OCD-i često predstavljaju logičnu vezu između socijalnih preduzeća i izvora finansiranja, a neretko se ove dve vrste organizacija oslanjaju i na iste ili slične izvore finansiranja. Poslednje, ali ne i najmanje važno, odnosi se na činjenicu da su OCD-i najvažniji agenti promene u ovoj oblasti, tačnije, da u najvećoj meri promovišu, zastupaju i zagovaraju razvoj koncepta socijalnog preduzetništva.

*46. Pogledati **Role of Social Enterprises in Employment Generation in CEE and CIS – National Study in Serbia**, SeConS, UNDP, Belgrade, 2006, gde je mapirano više od 1000 potencijalnih socijalnih preduzeća različitih vrsta.*

O poreskom tretmanu ostalih pravnih oblika (privrednih društava, zadruga i dr.) imaćete priliku da čitate u nešto ograničenijem obimu, budući da je literatura na tu temu mnogo dostupnija javnosti.

a) Poreski tretman donacija

Saglasno odredbama Zakona o porezu na dobit pravnih lica, izdaci za zdravstvene, obrazovne, naučne, humanitarne, verske, zaštitu čovekove okoline i sportske namene priznaju se kao rashod u iznosu od najviše 3,5% od ukupnog prihoda. Izdaci za humanitarne namene priznaju se samo ako su izvršeni preko humanitarnih organizacija registrovanih za te namene; izdaci za oblast kulture priznaju se kao rashod u iznosu od najviše 1,5% ukupnog prihoda (član 15.).

Dobra strana ovog rešenja, sa stanovišta podsticanja kulture davanja, jeste to što se kao osnov priznatog rashoda uzima ukupan prihod, umesto dobiti, što povećava apsolutan iznos davanja koji se priznaje kao rashod. Druga dobra strana ovog rešenja jeste to što se izdaci priznaju za ulaganja u *određene namene*, nezavisno od toga da li ih obavljaju OCD-i ili državne ustanove (princip nediskriminacije). Međutim, zakonodavac se opredelio da gore navedene svrhe (delatnosti) *numerus clausus* kvalifikuje kao svrhe (delatnosti) od javnog interesa. Ovakav restriktivan pristup teško se može braniti budući da isključuje puno svrha koje su ne samo komparativno posmatrano, već i u našem društvu, prepoznate kao delatnosti od javnog interesa. Na primer, član 15. stav 1. Zakona ne priznaje promociju i zaštitu ljudskih i manjinskih prava, zaštitu potrošača, podršku razvoju demokratskih institucija i institucija tržišne privrede, borbu protiv korupcije, evropske integracije, itd. kao svrhe od javnog interesa, iako su ove svrhe - ne samo komparativno posmatrano, već i u našem društvu - prepoznate kao svrhe od javnog interesa. Štaviše, neke od ovih namena, na primer, ljudska i manjinska prava, direktno su zaštićene Ustavom RS, a neke, kao što su evropske integracije, predstavljaju najviši spoljno-politički prioritet zemlje.

Rešenje iz Zakona vrlo je slično rešenju koje je na snazi u većini zemalja bivše SFRJ – a koje u velikoj meri predstavlja nasleđe bivšeg režima. Situacija je nešto povoljnija u Hrvatskoj, gde lista delatnosti (svrha) od javnog interesa nije utvrđena *numerus clausus*.

Uvažavajući nužnost odgovarajućih zakonodavnih promena u ovoj oblasti, novi Zakon o udruženjima (član 36.) sadrži listu programa od *javnog interesa* koji se finansiraju iz budžeta, a koja je, u skladu sa novim društvenim zahtevima, znatno šira od one u članu 15. stav 1. Zakona o porezu na dobit preduzeća. Isto se odnosi i na odredbe člana 3. Zakona o zadužbinama i fondacijama, kojim se uređuje definicija fondacije i zadužbine od javnog interesa – a za koje se previđaju odgovarajuće poreske olakšice. Saglasno tome, neophodno je odredbe člana 15. stav 1. Zakona **dovesti u saglasnost ne samo sa dobrom uporednom praksom, već i sa novim statusno-pravnim propisima o udruženjima, zadužbinama i fondacijama.**

Iz odredbi člana 15. stav 2. Zakona proizilazi da se izdaci za humanitarne svrhe priznaju kao rashod samo ako su izvršeni preko humanitarnih organizacija. *Argumentum a contrario*, izdaci za ostale navedene svrhe priznaju se i onda kada samo pravno lice – poreski obveznik obavlja ove svrhe. U budućnosti se može javiti potreba za detaljnijim regulisanjem pitanja poreski priznatih rashoda pravnih lica za davanje u opštekorisne svrhe. Na primer, pojedine zemlje priznaju poreske rashode samo za davanja OCD-a ili pak socijalnih preduzeća koja su osnovana radi ostvarivanja nekog cilja u opštekorisne svrhe, koje deluju određeni broj godina, i koje nisu direktno uključene u političke

aktivnosti. Međutim, smatramo da razlozi racionalnosti i ekonomičnosti, kao i trenutni stepen razvoja civilnog društva i kulture davanja u Srbiji, opravdavaju ovaj minimalistički pristup u predlogu izmena Zakona o porezu na dobit preduzeća.

Konačno, treba napomenuti da je **Srbija jedna od retkih zemalja u Evropi koja ne priznaje poreske donacije za davanja fizičkih lica-poreskih obveznika u opšte korisne svrhe** – ili bar ne predviđa nekakav mehanizam kvazibudžetskog finansiranja iz poreskih prihoda fizičkih lica (kao što je mehanizam 1%, koji se primenjuje u Mađarskoj, Slovačkoj, Poljskoj).

b) Poreski tretman prihoda od privredne delatnosti

Saglasno Zakonu o porezu na dobit pravnih lica (član 44.), nedobitna organizacija koja neposredno obavlja privrednu delatnost i koja u godini za koju se odobrava pravo na oslobođenje ostvari višak prihoda nad rashodima do 400.000 dinara oslobađa se plaćanja ovog poreza, pod sledećim uslovima: 1) da nedobitna organizacija ne raspodeljuje tako ostvareni višak svojim osnivačima, članovima, direktorima, zaposlenima ili sa njima povezanim licima;⁴⁷ 2) da lična primanja koja nedobitna organizacija isplaćuje zaposlenima, direktorima i sa njima povezanim licima ne prelazi iznos dvostrukog proseka za delatnost u kojoj je nedobitna organizacija razvrstana; 3) da nedobitna organizacija ne raspodeljuje imovinu u korist svojih osnivača, članova, direktora, zaposlenih ili sa njima povezanih lica.

Pravo na oslobođenje nema nedobitna organizacija koja ostvari višak prihoda nad rashodima veći od 400.000 dinara, kao ni nedobitna organizacija koja ima monopolski ili dominantan položaj na tržištu u smislu Zakona kojim se uređuje suzbijanje monopolskog ili dominantnog položaja.⁴⁸ Nedobitna organizacija dužna je da u poreskom bilansu posebno iskaže prihode ostvarene na tržištu i sa njima povezane rashode, i ne ostvaruje prava na druge poreske podsticaje koji su propisani Zakonom. Ovaj okvir oporezivanja poslovanja privlači socijalna preduzeća da se registruju u formi udruženja. I pored početnog pogodnog okvira, ozbiljnije i šire poslovanje se teže može obavljati u ovoj formi.

47. Saglasno članu 59. Zakona, licem povezanim sa obveznikom smatra se ono fizičko ili pravno lice u čijim se odnosima sa obveznikom javlja mogućnost kontrole ili značajnijeg uticaja na poslovne odluke. Posedovanje više od 50% ili pojedinačno najvećeg dela akcija ili udela smatra se omogućenom kontrolom nad obveznikom. Uticaj na poslovne odluke obveznika postoji, pored slučaja predviđenog u stavu 3. ovog člana, i kada lice povezano sa obveznikom poseduje više od 50% ili pojedinačno najveći broj glasova u obveznikovim organima upravljanja. Licem povezanim sa obveznikom smatra se i ono pravno lice u kome, kao i kod obveznika, ista fizička ili pravna lica neposredno ili posredno učestvuju u upravljanju, kontroli ili kapitalu.

48. Saglasno odredbama člana 15. Zakona o zaštiti konkurencije („Službeni list RS”, br. 51/09), dominantan položaj na relevantnom tržištu ima učesnik na tržištu koji nema konkurenciju ili je konkurencija beznačajna, odnosno koji ima značajno bolji položaj u odnosu na konkurente, uzimajući u obzir veličinu tržišnog udela, ekonomsku i finansijsku snagu, pristup tržištima snabdevanja i distribucije, kao i pravne ili činjenične prepreke za pristup drugih učesnika tržištu. Pretpostavka je da učesnik na tržištu ima dominantan položaj, ako je njegov tržišni udeo na relevantnom tržištu 40% ili više. Pretpostavka je da su dva ili više učesnika na tržištu u dominantnom položaju ako između njih ne postoji značajna konkurencija i ako je njihov ukupan tržišni udeo 50% ili više (kolektivna dominacija). U ostalim slučajevima, teret dokazivanja postojanja dominantnog položaja leži na Komisiji za zaštitu konkurencije.

Kada je reč o oporezivanju prihoda koje je OCD ostvarila neposrednim obavljanjem privredne delatnosti, treba napomenuti da Zakon koristi savremenu terminologiju: umesto termina dobit (koji se koristi i u starom Zakonu o udruženjima), koristi se termin – višak prihoda nad rashodima. Time se i terminološki izražava institucionalna razlika i specifičnosti OCD-a u odnosu na privredne subjekte. Ovakva logika može biti primenjena i prilikom definisanja dobiti socijalnih preduzeća.

Ukoliko pak OCD ne ispunjava uslove za ostvarivanje prava na poresko oslobođenje za obavljanje privredne delatnosti propisane Zakonom o porezu na dobit preduzeća, svaki višak prihoda nad rashodima biće oporezovan po redovnoj stopi od 10%. Zakon o porezu na dobit pravnih lica ne predviđa nikakve prekršajne sankcije za OCD koja ne ispunjava propisane uslove za oslobađanje od poreza na višak prihoda nad rashodima.

c) Poreski tretman poklona

Saglasno odredbama Zakona o porezima na imovinu⁴⁹, „fond i fondacija“ nisu plaćali porez na poklon na nasledenu ili na poklon primljenu imovinu koja služi isključivo za namene zbog kojih su fond i fondacija osnovani (član 21.). Međutim, za razliku od fonda i fondacije, udruženje je bilo *obveznik* poreza na poklon u novcu, stvarima i pravima. Ovaj porez plaćao se u iznosu od 2,5% od njegove utvrđene tržišne vrednosti, osim ako nominalna vrednost poklona ne prelazi 9.000 dinara (član 19, 20.). Na stvari i prava čija utvrđena tržišna vrednost prelazi 9.000 dinara ne plaća se porez na poklon samo u slučaju da se na ovaj transfer obračunava PDV (član 14.). Pored toga, porez na poklon ne plaća se na strane donacije u novcu, stvarima i pravima, ako je tako predviđeno ratifikovanim međunarodnim ugovorom (član 21.).

Obaveza plaćanja poreza na poklon bila je propisana za udruženje nezavisno od toga da li je poklonodavac (donator) strano lice (koje nije obuhvaćeno ratifikovanim međunarodnim ugovorima) ili domaće privatno-pravno lice. Na drugoj strani, porez na poklon nije se plaćao na imovinu primljenu od Republike Srbije, autonomne pokrajine i lokalne samouprave (član 21.).

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o porezima na imovinu⁵⁰, oslobađa i udruženja od plaćanja poreza na poklon, te ih u tom smislu izjednačava sa fondacijama (i zadužbinama). Saglasno odredbama člana 18. Zakona, osim fonda (fondacije) oslobađa se i: „zadužbina, odnosno udruženje, osnovano radi ostvarivanja opštekorisnog cilja u smislu Zakona koji uređuje zadužbine, registrovano u skladu sa Zakonom – na nasledenu ili na poklon primljenu imovinu koja služi isključivo za namene za koje je ta zadužbina, odnosno udruženje osnovano;“ Iako je zakonodavac pribegao neuobičajenom rešenju – da je za određivanje opštekorisnih ciljeva udruženja merodavan zakon koji uređuje pravni status zadužbina, a ne zakon koji uređuje pravni status udruženja, koji takođe uređuje ovo pitanje, sa praktičnog stanovišta, primena ove odredbe ne bi trebalo da stvara posebne teškoće, ako imamo u vidu da su definicije opštekorisnog cilja u oba zakona u značajnoj meri harmonizovana.

49. Zakon o porezima na imovinu („Službeni glasnik RS“, 26/01, 45/02, 80/02, 135/04, 61/07).

49. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o porezima na imovinu („Sl. Glasnik RS“, br. 101/10).

d) Poreski tretman nepokretnosti

Saglasno odredbama Zakona o porezima na imovinu, pravno lice-rezident plaća porez na prava na nepokretnostima koja se nalaze na teritoriji RS, osim ukoliko ukupna osnovica za sve nepokretnosti u vlasništvu nosioca na teritoriji jedinice lokalne samouprave ne prelazi 400.000 dinara (član 12.). Ovaj porez se *inter alia* plaća na pravo svojine, pravo plodouživanja, i pravo upotrebe (član 2.). Porez se razrezuje u iznosu od 0,4%, na utvrđenu vrednost nepokretnosti u poslovnim knjigama poreskog obveznika (član 7, 11.). Kada je reč o plaćanju poreza na prava na nepokretnostima, Zakon ne predviđa nikakva izuzeća za OCD: obaveza plaćanja ovog poreza odnosi se kako na organizacije koje deluju u javne, tako i na organizacije koje deluju u privatne (zajedničke) svrhe – i nezavisno od statusnog oblika u kojem deluju (udruženja, zadužbine, ili fondacije).

e) Organizacije civilnog društva u režimu poreza na dodatu vrednost

Zakon o porezu na dodatu vrednost⁵¹, uređuje porez na dodatu vrednost (PDV), kao oblik indirektnog oporezivanja, koji poreski obveznik plaća na isporuku dobara i pružanje usluga uz naknadu na teritoriji Republike Srbije, u okviru obavljanja delatnosti za koju je registrovan; kao i na uvoz dobara u Republiku Srbiju (član 3.). Obveznik PDV-a je lice koje u *određenom obimu* obavlja delatnost isporuke dobara, odnosno pružanja usluga uz nadoknadu. U tom smislu, Zakon se ne primenjuje na tzv. male poreske obveznike. Pod malim poreskim obveznikom podrazumeva se lice čiji ukupan promet dobara i usluga, osim prometa opreme i objekata za vršenje delatnosti, u prethodnih 12 meseci nije veći od 4.000.000 dinara, odnosno lice koje pri otpočinjanju ili u toku obavljanja delatnosti proceni da u narednih 12 meseci neće ostvariti ukupan promet veći od 2.000.000 dinara. Mali poreski obveznik nema pravo iskazivanja PDV-a u računima ili drugim dokumentima, nema pravo na odbitak prethodnog poreza i nije dužan da vodi evidenciju propisanu ovim zakonom. Međutim, mali poreski obveznik, koji je u prethodnih 12 meseci ostvario ili procenjuje da će u narednih 12 meseci ostvariti ukupan promet veći od 2.000.000 dinara, može da se opredeli za obavezu plaćanja PDV-a⁵².

Opšta stopa PDV-a je 18%, a posebna stopa PDV-a za pojedine proizvode 8% (član 23.). Treba napomenuti da se PDV ne plaća, između ostalog, na uvoz dobara koji se uvoze po osnovu ugovora o donaciji, odnosno kao humanitarna pomoć (član 26.). Ovo oslobođenje je od posebnog značaja i za OCD-e koji, u saradnji sa stranim partnerima, ostvaruju programe i projekte iz oblasti socijalnog preduzetništva, ali ne rešava problem sa kojim se organizacije civilnog društva generalno suočavaju kada je reč o plaćanju PDV-a na robe i usluge koje kupuju, a koje su neophodne za obavljanje njihove (neprofitne) statutarne delatnosti. Naime, režim PDV-a nepovoljno utiče na finansijsku održivost OCD-a. Ovo stoga što se u ovom sistemu OCD tretira kao krajnji korisnik,

51. Zakon o porezu na dodatu vrednost („Službeni glasnik RS”, br. 84/2004., 86/2004., 61/2005, 61/2007.) Zakon o izmenama i dopunama Zakona o porezima na imovinu („Sl. Glasnik RS”, br. 101/10).

52. Da li će se mali poreski obveznik prijaviti za sistem PDV-a zavisi od njegove kalkulacije: prijava u sistemu pruža pogodnosti samo ako će na kraju poreske godine predporez koji je poreski obveznik platio na inpute u vezi sa prometom dobara i vršenja usluga biti veći od onog koji je naplatio kroz robu koju je prodao, odnosno usluge koje je vršio, jer samo u tom slučaju ima pravo povraćaja razlike između predporeza koji je platio i predporeza koji je naplatio kroz svoju robu i usluge.

čak i kada to nije; to se naročito odnosi na humanitarne organizacije i organizacije koje pružaju usluge socijalne zaštite, besplatno, ili po ceni nižoj od tržišne. Na primer, ukoliko OCD organizuje narodnu kuhinju za siromašne, ona plaća PDV na sve robe i usluge koje su joj neophodne za ovu delatnost, iako krajnji korisnik ovih usluga zapravo nije OCD, već korisnici narodne kuhinje. Ovaj paradoks rezultat je činjenice da režim PDV-a težište stavlja na vrste roba i usluga koje se nalaze u režimu poreza, a ne na lica koja učestvuju u prometu roba i usluga. U vreme kada je usvojena Šesta direktiva o PDV-u Evropske unije ovaj problem naprosto nije prepoznat – ali se kasnije javio, posebno u zemljama u kojima OCD igra značajnu ulogu u sistemu socijalne zaštite i pružanja humanitarne pomoći (Engleska, Irska).

Pre nekoliko godina na nivou Evropske unije je pokrenuta inicijativa od strane OCD (European Charities' Committee on Value-Added Tax – ECCVAT, www.eccvat.org) da se ovaj problem reši odgovarajućim izmenama Šeste direktive. Nakon proučavanja zahteva, Evropska komisija je zauzela stanovište da ovakve izmene u režimu PDV-a nisu moguće. Kao alternativno rešenje, pojedine zemlje (Irska, Danska) su pristupile stvaranju takozvanog kompenzacionog fonda. Radi se o budžetskim sredstvima iz kojih se organizacijama koje deluju za opšte dobro na kraju fiskalne godine vraća plaćeni PDV – i na taj način neutrališu negativni efekti koje režim PDV-a ima na ove organizacije (dakako, radi se o organizacijama koje nisu registrovane u sistemu PDV-a). Zanimljivo je da je Slovenija bila prva zemlja koja je osnovala ovakav fond – i to pre pokretanja ove inicijative. Međutim, fond u praksi nije zaživeo, zbog slabog interesovanja OCD.

Da li će u budućnosti eventualno postojati potreba da i Srbija usvoji ovakvo ili slično rešenje u velikoj mери će zavisi od uloge koju OCD bude imala u sistemu socijalne zaštite i pružanja humanitarne pomoći.

f) Kriterijumi za budžetsko finansiranje OCD-a

Imajući u vidu netransparentnu praksu budžetskog finansiranja OCD-a, Zakon o udruženjima je pokušao da unese više reda u ovoj oblasti (iako se *stricto sensu* ne radi o materiji koja bi trebalo da bude predmet regulisanja ovog zakona). Saglasno odredbama Zakona, Vlada, odnosno ministarstvo nadležno za oblast u kojoj se ostvaruju osnovni ciljevi udruženja, dodeljuje sredstva za realizaciju programa udruženja koji su od javnog interesa na osnovu sprovedenog javnog konkursa i zaključuje ugovore o realizovanju odobrenih programa. Vlada uređuje bliže kriterijume, uslove, način i postupak dodele, kao i postupak vraćanja sredstava, ukoliko se utvrdi da udruženje dobijena sredstva ne koristi za realizovanje odobrenih programa. U cilju obezbeđenja transparentnog korišćenja sredstava, udruženja-korisnici sredstava imaju obavezu da jedanput godišnje učine dostupnim javnosti izveštaj o načinu korišćenja sredstava. Ova pravila takođe se primenjuju na postupak dodele i korišćenje sredstava iz budžeta autonomne pokrajine i lokalne samouprave.

Kada je reč o budžetskom finansiranju zadužbina i fondacija, odredbe Zakona o zadužbinama i fondacijama u tom se smislu izričito pozivaju na primenu odredbi Zakona o udruženjima (član 46.).

Međutim, uprkos prethodno navedenom napretku, treba napomenuti da budžetsko finansiranje OCD-a još uvek pati od nedostatka

transparentnosti – što je karakteristika celog budžetskog sistema.⁵³

Značajan izvor prihoda za organizacije civilnog društva, naročito one koje se bave socijalnim i humanitarnim pitanjima, predstavljaju sredstva ostvarena oporezivanjem igara na sreću. Prema odredbama člana 2. Zakona o izmenama i dopunama Zakona o igrama na sreću⁵⁴: „deo sredstava koji je prihod budžeta Republike u iznosu od 40% (u daljem tekstu: namenska primanja budžeta), koristi se za finansiranje Crvenog krsta Srbije, organizacija osoba sa invaliditetom i drugih udruženja čiji je cilj unapređenje socijalno ekonomskog i društvenog položaja osoba sa invaliditetom i drugih lica u stanju socijalne potrebe, ustanova socijalne zaštite, sporta i lokalne samouprave“. Zakonom se takođe predviđa da način i kriterijume za raspodelu sredstava namenjenih finansiranju navedenih lica utvrđuju nadležni ministri. Međutim, to ne znači da ministri imaju potpunu diskreciju u pogledu načina raspodele ovih sredstava. Kada je reč o finansiranju gore navedenih udruženja i drugih „organizacija“, oni su obavezni da poštuju opšta pravila i procedure finansiranja utvrđenih Zakonom o udruženjima. Konačno, iz odredbi zakona nije sasvim jasno da li korisnici ovih sredstava, osim udruženja, mogu biti i fondacije odnosno zadužbine čiji je cilj unapređenje socijalnog, ekonomskog i društvenog položaja osoba sa invaliditetom i drugih lica u stanju socijalne potrebe. Teleološko tumačenje odredbe člana 2. i 7. zakona upućuje na zaključak da termin „organizacije“ treba da ima generično značenje i da obuhvata sve neprofitne statusno-pravne oblike sa ovim statusnim ciljem (udruženja, fondacije, zadužbine).

Namenska primanja budžeta i izvršeni izdaci, radi finansiranja Crvenog krsta i drugih gore navedenih organizacija, u bužetskom sistemu RS vode se odvojeno i na njih se primenjuju odredbe Zakona o budžetskom sistemu kojim se definišu budžetski fondovi⁵⁵. Budžetski fondovi se osnivaju na neodređeno vreme i njima upravljaju ministarstva nadležna za poslove: socijalne zaštite, prosvete i sporta i državne uprave i lokalne samouprave. Izvori finansiranja budžetskih fondova su: 1) aproprijacije obezbeđene u budžetu za tekuću godinu; 2) naknade za priređivanje igara na sreću; 3) naknada za dozvolu i naknada za dobijeno odobrenje za priređivanje posebnih igara na sreću, odnosno saglasnost za priređivanje nagradne igre u robi i uslugama; 4) drugi izvori (član 17. Zakona o igrama na sreću, „Službeni glasnik RS“, br.84/04, 85/05).

Opšti pravni režim koji se primenjuje na budžetske fondove, kao i posebni režimi koji su predviđeni za pojedine mogu, ukoliko se za to ukaže potreba, da posluže kao matrica za „izgradnju“ budžetskog fonda čija bi namena bila podrška razvoju socijalnog preduzetništva.

53. Prema izveštaju Centra za razvoj neprofitnog sektora, u okviru budžetske linije 481 („nevladine organizacije“), finansiraju se i tradicionalne crkve, Crveni krst i profesionalni sportski klubovi i političke stranke. Štaviše, najveći deo budžetskih sredstava izdvaja se za ove organizacije. Nedostatak transparentnosti primećuje se i kod finansiranja OCD-a iz budžeta lokalnih samouprava http://www.cmpps.org.rs/category/budžetske_vesti

54. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o igrama na sreću („Službeni glasnik RS“, br. 95/10):

55. Budžetskim fondom smatra se evidencioni konto u okviru glavne knjige trezora, koji otvara Vlada, odnosno nadležni izvršni organ lokalne vlasti, kako bi se pojedina budžetska primanja i izdaci vodili odvojeno, radi ostvarivanja cilja koji je predviđen posebnim republičkim, odnosno lokalnim propisom ili međunarodnim sporazumom. Budžetskim fondom upravlja nadležno ministarstvo, odnosno nadležni lokalni organ uprave.

PRAVNI STATUS PRIVREDNIH DRUŠTAVA

Kao sistemski zakon koji uređuje privredno poslovanje Republike Srbije, Zakon o privrednim društvima takođe je nezaobilazan i u analizi o poslovanju socijalnih preduzeća. Kao što smo napomenuli u prvom delu publikacije, mnoge zemlje, a posebno one koje pripadaju anglosaksonskoj pravnoj tradiciji, položaj socijalnih preduzeća uredile su ovim zakonom (Velika Britanija i SAD). Pored toga odredbe drugih zakona koje smo analizirali u kontekstu socijalnog preduzetništva upućuje na primenu upravo ovog zakona. Nije zanemarljiva ni činjenica da u Srbiji danas deluje nekoliko socijalnih preduzeća u formi privrednih društava, koja uz malo prilagođavanje tamo gde to ovaj zakon dozvoljava, zakonsku formu prilagođavaju svom delovanju.

Evidentno je da, po svojoj definiciji, privredna društva imaju čisto lukrativne ciljeve, te da im je sticanje i maksimizacija dobiti osnovna svrha. Na drugoj strani obeležje socijalnih preduzeća je maksimizacija društvenog i javnog učinka, a ne maksimizacija dobiti. Shodno tome, Zakon o privrednim društvima, po svojoj suštini, ne predstavlja najkomplementarnije rešenje za funkcionisanje socijalnih preduzeća u obliku u kom trenutno postoji.

Zakonom o privrednim društvima⁵⁶ uređuje se nekoliko statusnih oblika za obavljanje privrednih delatnosti: ortačko društvo, komanditno društvo (kao društva lica), društvo sa ograničenom odgovornošću i akcionarsko društvo (kao društva kapitala). Osim toga, Zakon uređuje i obavljanje privredne delatnosti fizičkog lica – preduzetnika.

Svi navedeni oblici privrednog društva imaju neke zajedničke karakteristike: 1) osnivaju ih dobrovoljno fizička ili pravna lica; 2) osnivaju se instrumentima privatnog prava (ugovor ili akt o osnivanju); 3) predstavljaju zajednicu lica (osim jednopersonalnog privrednog društva);

⁵⁶ Zakon o privrednim društvima („Službeni glasnik RS”, br. 125/04)

4) osnivaju se u cilju sticanja dobiti, obavljanjem registrovane (privredne) delatnosti; 5) imaju pravni subjektivitet. Međutim, između ovih oblika privrednog društva postoje i značajne razlike kako u pogledu broja osnivača i zahteva za minimalnim osnovnim kapitalom, tako i u pogledu odgovornosti za obaveze koje je društvo preuzelo u pravnom prometu. Imajući u vidu prethodno navedene kriterijume, društvo sa ograničenom odgovornošću⁵⁷, predstavlja posebno pogodan oblik za obavljanje privredne delatnosti manjeg i srednjeg obima (u čiju kategoriju spada i socijalno preduzetništvo).

Prema Zakonu, društvo s ograničenom odgovornošću (DOO) je privredno društvo koje osniva jedno ili više pravnih i/ili fizičkih lica (najviše 50), u svojstvu članova društva, radi obavljanja određene delatnosti pod zajedničkim poslovnim imenom.⁵⁸ Za svoje obaveze DOO odgovara celokupnom svojom imovinom. Član društva ne odgovara za obaveze društva svojom imovinom, već samo snosi ekonomski rizik poslovanja društva do iznosa unetog uloga u imovinu društva. Ulog u društvo s ograničenom odgovornošću može biti novčani ili nenovčani, uključujući i izvršeni rad i pružene usluge društvu. Ulozi članova društva ne moraju biti jednake vrednosti. Novčani deo osnovnog kapitala društva s ograničenom odgovornošću na dan uplate iznosi najmanje 500 evra u dinarskoj protivvrednosti po srednjem kursu, od čega se najmanje polovina uplaćuje na privremeni račun društva do registracije društva, a ostatak najkasnije u roku od dve godine od dana registracije.

Pravo glasa članova društva, kao i imovinska prava prema društvu, srazmerna su udelima u osnovnom kapitalu društva u vreme ostvarivanja tih prava, ukoliko osnivačkim aktom nije drugačije određeno. Poređenja radi, treba navesti da je sistem demokratske strukture odlučivanja i upravljanja prisutan u većini socijalnih preduzeća. Vrednost glasa pri donošenju upravljačkih odluka uglavnom ne zavisi od vlasničkog udela u preduzeću i svi učesnici u vlasničkoj strukturi učestvuju u donošenju upravljačkih odluka. Shodno tome, socijalna preduzeća koja su se odlučila za registraciju u obliku DOO, često, radi prilagođavanja konceptu socijalnog preduzetništva koji insistira na jednakom pravu glasa za sve, **osnivačkim aktom uvode demokratsku strukturu odlučivanja.**

Osnivački akt pored elemenata koji su propisani Zakonom kao obavezn⁵⁹, može sadržati i druge odredbe. Ovu mogućnost koriste DOO koja teže da svoje delovanje vežu za neku socijalnu ili javnu svrhu, proklamujući to u samim odredbama osnivačkog akta. Takođe je česta praksa da se, **osnivačkim aktom ili ugovorom između članova društva,**

✕ 57. Iako DOO spada u društva kapitala, društvo sa ograničenom odgovornošću u sebi sadrži i pojedine elemente društva lica, što se ogleda u pravilima koji uređuju maksimalni broj članova, kao i u pravilima o prenosu udela. Udeo člana društva sa ograničenom odgovornošću može se slobodno prenositi, ako ovim zakonom, osnivačkim aktom ili ugovorom članova društva nije drukčije uređeno, i to: drugom članu društva ili društvu; bračnom drugu prenosioca, bratu, sestri, pretku, potomku ili bračnom drugu potomka; zakonskom zastupniku ili nasledniku člana društva nakon njegove smrti; statusnom promenom u skladu sa ovim zakonom (čl. 125). U svim ostalim slučajevima, društvo ima pravo preče kupovine udela (čl. 126.).

58. Zakon o privrednim društvima („Službeni glasnik“ RS br. 51-09)

59. Puno ime i prebivalište svakog fizičkog lica i poslovno ime i sedište svakog pravnog lica člana društva; poslovno ime sedišta društva; delatnost; iznos osnovnog kapitala i iznos, vrstu i vrednost uloga svakog osnivača i opis vrste i vrednost nenovčanog uloga; način i vreme unošenja nenovčanih uloga, odnosno vreme uplate novčanih uloga; ukupan iznos troškova osnivanja, odnosno procenjeni iznos svih troškova plaćenih od društva ili zaračunatih društvu u vezi osnivanja, a po potrebi i troškove pre nego što je utvrđeno da društvo ispunjava uslove za početak poslovanja; odobrene posebne pogodnosti bilo kom licu koje je učestvovalo u osnivanju društva ili u poslovima pre osnivanja društva ili utvrđivanja ispunjenosti uslova za početak poslovanja.

odredi da će se ostvarena dobit reinvestirati, ili da će se koristiti u određene bliže definisane svrhe, što predstavlja i cilj osnivanja ovako definisanog DOO.

Za razliku od nekih uporednih sistema (Nemačka, Hrvatska), **u našem pravu ne postoji mogućnost osnivanja nekog od navedenih oblika privrednog društva u cilju realizacije njihovih zajedničkih statusnih (profesionalnih) interesa.**

Nacrt zakona o privrednim društvima, koji se trenutno nalazi na javnoj raspravi, i čije se usvajanje očekuje ove godine, ne donosi bitne novine kada je reč o statusnim oblicima za obavljanje privrednih delatnosti i uslovima za njihovo osnivanje – uključujući i odredbe koje uređuju pravni status društva sa ograničenom odgovornošću. Saglasno tome, Nacrt predviđa da društvo sa ograničenom odgovornošću može osnovati jedno ili više lica (član 141.) sa minimalnim osnovnim kapitalom u iznosu od 50.000 dinara (osim ako je posebnim zakonom predviđen veći iznos osnovnog kapitala za društva koja su registrovana za obavljanje određene delatnosti, član 147.). Međutim, Nacrt predviđa nešto liberalnija pravila za prenos udela od važećeg zakona. Član 162. Nacrta, propisuje da je prenos udela slobodan, osim ako osnivačkim aktom ili ovim zakonom nije predviđeno drugačije. Pored toga, ako osnivačkim aktom nije drugačije određeno, pravo preče kupovine udela vezano je samo za članove, ali ne i za lica povezana sa članovima (član 163.).

Poreski status privrednih društava

Kada je reč o oporezivanju prihoda privrednih društava, Zakon o porezu na dobit pravnih lica (delimično prečišćeni tekst, član 1), predviđa da su obveznici poreza na dobit privredno društvo, odnosno preduzeće, organizovano u jednom od sledećih oblika: akcionarsko društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću, ortačko društvo, komanditno društvo, društveno preduzeće⁶⁰, javno preduzeće, kao i druga pravna forma društva, odnosno preduzeća, u skladu sa posebnim pravnim propisima. Osim toga, poreski obveznik je i zadruga koja ostvaruje prihode prodajom proizvoda na tržištu, ili vršenjem usluga uz naknadu. Konačno, poreski obveznik u skladu sa ovim zakonom je i lice koje nije organizovano ni u jednom od prethodno nabrojanih statusnih oblika, ali koji ostvaruje prihode prodajom proizvoda na tržištu, ili vršenjem usluga uz naknadu (udruženje, fondacija, zadužbina, itd.).

60. Društvena preduzeća nalaze se u postupku obavezne statusne transformacije, s obzirom na to da je Ustav RS ukinuo koncept društvene svojine.

Poreski obveznik u smislu Zakona je rezident Republike Srbije koji podleže oporezivanju dobiti ostvarenoj na teritoriji Republike Srbije i izvan nje. Pod rezidentnim obveznikom podrazumeva se pravno lice koje je osnovano ili ima sedište stvarne uprave i kontrole na teritoriji RS (član 2.). Osim toga, obveznik poreza na dobit je i nerezidentni obveznik, odnosno pravno lice koje je osnovano i ima sedište stvarne uprave i kontrole van teritorije RS, na dobit koju je ostvario preko stalne poslovne jedinice na teritoriji RS (član 3.).

Oporeziva dobit utvrđuje se u poreskom bilansu usklađivanjem dobiti obveznika iskazane u bilansu uspeha. Za utvrđivanje oporezive dobiti priznaju se rashodi u iznosima utvrđenim bilansom uspeha, osim rashoda za koje je ovim zakonom propisan drugačiji način utvrđivanja (član 7.). Saglasno tome, na teret troškova ne priznaju se sledeći rashodi: troškovi koji se ne mogu dokumentovati; ispravke vrednosti pojedinačnih potraživanja od lica kojima se istovremeno duguje; pokloni i prilozima dati političkim organizacijama; pokloni i drugi rashodi za reklamu i propagandu koji nisu dokumentovani, ili je primalac poklona, u smislu Zakona, povezano lice; kamate zbog neblagovremeno plaćenih poreza, doprinosa i javnih dažbina; troškovi postupka prinudne naplate poreza i drugih dugovanja, troškovi poresko-prekršajnog postupka i drugih postupaka koji se vode pred nadležnim organom; novčane kazne koje izriče nadležni organ, ugovorne kazne i penali; primanja zaposlenih ili drugih lica po osnovu učešća u dobiti; troškovi koji nisu nastali u svrhu obavljanja poslovne delatnosti, ako ovim zakonom nije drugačije uređeno (član 7a.). Stopa poreza na dobit pravnih lica je proporcionalna i jednoobrazna, i iznosi 10% (član 39.).

Radi ostvarivanja ciljeva ekonomske politike u pogledu stimulisanja privrednog rasta, razvoja malih preduzeća i koncesionih ulaganja, obveznicima se pružaju poreski podsticaji. Poreski podsticaji u odnosu na dobit pravnih lica utvrđuju se samo Zakonom o porezu na dobit pravnih lica.

U slučaju koncesionog ulaganja, koncesiono preduzeće, odnosno koncesionar koji ima registrovano preduzeće za obavljanje koncesione delatnosti, oslobođa se poreza na dobit ostvarenu po osnovu prihoda od predmeta koncesije na rok od pet godina od dana ugovorenog završetka koncesionog ulaganja u celini. Koncesionar koji saglasno zakonu kojim se uređuju koncesije nije dužan da osnuje koncesiono preduzeće, radi ostvarivanja prava na oslobađanje plaćanja poreza na dobit posebno obračunava i utvrđuje dobit ostvarenu po osnovu prihoda od predmeta koncesije u skladu sa Zakonom. (član 45.).

Poreskom obvezniku koji je ostvario dobit u novoosnovanoj poslovnoj jedinici u nedovoljno razvijenim područjima, definisanim u skladu sa propisima kojima uređuju regionalni razvoj, odnosno koji opredeljuju nedovoljno razvijena područja, umanjuje se porez na dobit pravnih lica u trajanju od dve godine, srazmerno učešću tako ostvarene dobiti u ukupnoj dobiti pravnog lica. Uslov za ostvarivanje ove olakšice jeste da poreski obveznik odvojeno evidentira poslovanje takve jedinice (član 47.).

Osim toga, poreski obveznik koji obavlja delatnost u nedovoljno razvijenom području oslobođa se plaćanja poreza na dobit pravnih lica za period od pet godina, ako ispunjava sledeće uslove: 1) da je on ili drugo lice uložio u osnovna sredstva tog obveznika iznos veći od osam miliona dinara; 2) da koristi 80% vrednosti osnovnih sredstava za obavljanje pretežne delatnosti i delatnosti upisanih u osnivačkom aktu, odnosno navedenih u drugom aktu obveznika kojim se određuju delatnosti koje obveznik obavlja u nedovoljno razvijenom području; 3) da u periodu

ulaganja dodatno zaposli na neodređeno vreme najmanje pet lica; 4) da najmanje 80% zaposlenih na neodređeno vreme ima prebivalište i boravište u nedovoljno razvijenom području. Poreska oslobađanja ostvaraju se srazmerno ulaganju (član 50b.).

Kada je reč o odnosu između člana 47. i člana 50b. Zakona, odnosno uslova koje poreski obveznik treba da ispuni da bi ostvario poresko oslobođenje, čini se da se odredbe člana 47. odnose na poreskog obveznika koji ima sedište van teritorije nedovoljno razvijenog područja, a organizacionu jedinicu na tom području, dok se odredbe člana 50b. odnose na poreskog obveznika koji ima sedište na teritoriji nedovoljno razvijenog područja. Iz odredbi člana 50b. nije jasno na koji način se vrši proporcionalno smanjenje poreza srazmerno ulaganju, s obzirom na to da Zakon ne sadrži bliže odredbe u tom smislu, niti se poziva na primenu drugog propisa, ili izradu podzakonskog akta.

Poreski podsticaji takođe se predviđaju i za različite oblike ulaganja u opremu i nekretnine (član 48, 48a.). Konačno, posebni poreski podsticaji predviđeni su za poreske obveznike koji ulože u svoja osnovna sredstva, ili u čija osnovna sredstva drugo lice uloži više od 800 miliona dinara, a koji ta sredstva koristi za obavljanje pretežne delatnosti i delatnosti upisanih u osnivačkom aktu obveznika, odnosno navedenih u drugom aktu obveznika, kojim se određuju delatnosti koje obveznik obavlja, i koji u periodu ulaganja dodatno na neodređeno vreme zaposli najmanje 100 lica. Ovi poreski obveznici oslobađaju se poreza na dobit pravnih lica u periodu od deset godina, srazmerno tom ulaganju (član 50a.). Međutim, i ovde iz odredbi Zakona nije jasno na koji način se vrši ovo proporcionalno umanjenje poreza – niti se Zakon u tom smislu poziva na primenu drugog propisa, ili izradu podzakonskog akta.

ISTIČEMO

- *Ne postoji mogućnost osnivanja nekog od oblika privrednog društva u cilju realizacije zajedničkih statusnih (profesionalnih) interesa – neprofitnih ciljeva*
  - *Česta je praksa da socijalna preduzeća već registrovana kao DOO, aktima kojima uređuju međusobne odnose između članova društva, uvode demokratsku strukturu odlučivanja i definišu procenat i način izdvajanja profita u socijalne ili javne svrhe*
-

PRAVNI STATUS ZADRUGA

Zadruga predstavlja pravnu formu koja ima najviše zajedničkih karakteristika sa socijalnim preduzetništvom od svih ostalih oblika koje smo analizirali u ovom tekstu. Postoji nekoliko razloga za ovo: 1) istorijski, zadruga predstavlja pravnu formu koja omogućava ljudima organizovanje po principima demokratičnosti, jednakog udela i zajedničke distribucije profita; 2) sociološki, principi zadrugarstva odgovaraju motivima solidarnosti i inkluzivnosti koji su osnova i za socijalno preduzetništvo; 3) ekonomski, zadruga imaju usmerenu distribuciju profita, koja je značajna i za socijalna preduzeća.

Zbog toga ne čudi činjenica da su prva socijalna preduzeća, još sredinom sedamdesetih godina u Italiji, funkcionisala koristeći formu zadruga, i da je prvi zakon koji je uveo raspravu o socijalnom preduzetništvu u evropsku debatu, bio upravo italijanski Zakon o socijalnim zadrugama iz 1991. godine.

Ovo je pokrenulo usvajanje sličnih zakona i u drugim zemljama. Tako se u Portugaliji, 1997. godine, usvaja Zakon o zadrugama socijalne solidarnosti (cooperativa de solidariedade social); u Španiji, 1999., Zakon o zadrugama za socijalnu inicijativu (cooperativa de iniciativa social); u Grčkoj, 1999., Zakon o socijalnim zadrugama sa ograničenom odgovornošću (Koinonikos Syneterismos Periorismenis Eufthinis, ili KoiSPE), a u Francuskoj, 2002., definišu se „zadružna društva sa kolektivnim interesom“ (société coopérative d'intérêt collectif, ili SCIC).

Trend uvođenja socijalnih zadruga u pravni sistem pratimo i mi, te Nacrt zakona o zadrugama predviđa, u članu 11, mogućnost za formiranje socijalnih zadruga.

Istovremeno, imajući na umu da već sada u Srbiji deluju socijalna preduzeća koja su registrovana u formi zadruga, imamo i više nego dovoljno razloga da ovaj zakon uvrstimo u našu analizu.

Dakle, pored privrednih društava i preduzetnika, kao privredni subjekti u našem pravu predviđaju se i zadruge, koje se osnivaju i deluju po specifičnim (zadružnim) principima, saglasno odredbama Zakona o zadrugama⁶¹. Za razliku od privrednih društava, zadrugu mogu osnovati samo fizička lica, radi ostvarivanja svojih ekonomskih, socijalnih i kulturnih interesa, na principima dobrovoljnosti, solidarnosti, demokratičnosti, ekonomskog učešća, jednakog prava upravljanja, samostalnosti, zadružnog obrazovanja i međuzadružne saradnje. Zadruge mogu biti zemljičarske opšte i specijalizovane, stambene, potrošačke, zanatske, zdravstvene omladinske, studentske, učeničke, a mogu biti organizovane i za druge vrste usluga. Pored toga, zavisno od akta o osnivanju i zadružnih pravila, zadruge mogu biti sa udelima ili bez udela. U pravnom prometu zadruga istupa u svoje ime i za svoj račun, u svoje ime i za račun zadrugara, ili u ime i za račun zadrugara. Na firmu, sedište i delatnost zadruge shodno se primenjuju pravila koja važe za privredno društvo. Zadrugom upravljaju zadrugari, po principu jedan čovek jedan glas. Svaki zadrugar ima jednak udeo u zadrugi. Za obaveze u pravnom prometu zadruga odgovara celokupnom svojom imovinom, dok zadrugari odgovaraju solidarno, najmanje do visine svog udela, ako ugovorom o osnivanju ili zadružnim pravilima nije predviđeno da odgovaraju većim iznosom. Kao što je navedeno, zadruge se mogu osnivati radi ostvarivanja ekonomskih, ali i socijalnih i kulturnih interesa svojih članova. Međutim, iz zakonske definicije pojedinih oblika zadruga (poljoprivredne, zanatske, stambene, itd.), proizilazi da se zadruge prevashodno osnivaju radi ostvarivanja određenih *ekonomskih interesa* (prodaja roba i vršenje usluga za nadoknadu na tržištu), doduše pod specifičnim uslovima. Zakonom je propisano i da deo dobiti, odnosno višak prihoda nad rashodima zadruga raspoređuje u obavezni rezervni fond, u procentu utvrđenom zadružnim pravilima. Zadružnim pravilima mogu se predvideti i drugi fondovi i izdvajanje sredstava za druge namene. Skupština društva odlučuje o raspodeli ostvarene dobiti, a ona se vrši srazmerno udelu u osnovnom kapitalu društva.

Po većini svojih osobina, statusni položaj zadruga u velikoj meri korespondira sa modelom socijalnih preduzeća. Demokratičnost u odlučivanju i raspodela dobiti, kao dve veoma bitne osobine socijalnih preduzeća, u slučaju zadruga zagarantovane su ovim zakonom. Međutim, važeći zakon ne predviđa poseban oblik zadruge koji bi obavljao delatnost od šireg socijalnog i javnog značaja. Ovaj oblik, u formi socijalnih zadruga, uvodi se novim Nactrom zakona o zadrugama, koji je ušao u javnu raspravu krajem 2010. godine.

61. Zakon o zadrugama („Službeni list SRJ”, br. 41/96, 13/98, „Službeni glasnik RS”, br 1012/2005., 34/2006.).

Poreski status zadruga

Kada je reč o poreskom statusu prihoda zadruga, saglasno Zakonu o porezu na dobit pravnih lica, obveznik poreza na dobit je i zadruga koja ostvaruje prihode prodajom proizvoda na tržištu, ili vršenjem usluga uz naknadu (član 1.). Neophodno je skrenuti pažnju na nedoumicu vezanu za poresku obavezu koja u skladu sa Zakonom o porezu na dobit proizilazi za zadrugu. Svaka zadruga koja ostvaruje prihod, odnosno dobit prodajom proizvoda na tržištu, obveznik je poreza na dobit i shodno tome dužna je da plati porez, po stopi od 10%. Ukoliko zadruga prodaje proizvode trećim licima (fizičkim ili pravnim) u ime i za račun svojih članova, prihod zadruga (od prodaje proizvoda na tržištu) je iznos provizije koja pripada zadruzi. Ostatak dobiti, po oporezivanju, raspodeljuje se zadrugarima na način uređen ugovorom kojim se, poštujući odredbe Zakona o zadrugama, uređuju međusobna prava i obaveze zadruga i zadrugara.⁶²

Kao i u slučaju OCD-a, zadruga je obveznik poreza na dobit samo na prihode koje je ostvarila obavljanjem privredne delatnosti kao *trajne* prodaje proizvoda i vršenja usluga uz naknadu na tržištu. Saglasno tome, povremene dobrovoljne akcije koje zadruga eventualno organizuje, kao što su dobrotvorne večere ili povremene i jednokratne prodaje promotivnih ili drugih materijala u humanitarne i druge Zakonom dozvoljene (nedobitne) svrhe za koje je zadruga registrovana, ne smatraju se, u smislu Zakona, privrednom delatnošću (već dobrovoljnim prilozima) – dakako, pod uslovom da zadruga tako ostvarene (povremene) prihode koristi za registrovane nedobitne svrhe. Sva druga pravila koja uređuju oporezivanja prihoda privrednih društava, primenjuju se i na zadruga.

Zakonom su definisane karakteristike zadruga koje mogu pogodovati razvoju koncepta obavljanja delatnosti sa socijalnim ciljem. U prilog tome ide i činjenica da je trenutno važećim zakonom prepoznat značaj da se za određene vrste zadruga propiše drugačiji, povoljniji poreski tretman, shodno svrsi zbog koje se one osnivaju i deluju (Zakon o zdravstvenom osiguranju⁶³ propisuje posebne uslove za plaćanje doprinosa za omladinske zadrugare. Isto važi i za Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju⁶⁴). Takođe, na drugoj strani treba imati u vidu da su trenutno važeći propisi i praksa oskudni, što može da oteža stavljanje u funkciju postizanje svrhe „socijalnog preduzetništva“.

62. Mišljenje Ministarstva finansija, Poreska uprava, Sektor za poresko-pravne poslove i koordinaciju - broj 413-00-1648/2007-04

63. Zakon o zdravstvenom osiguranju („Službeni glasnik RS”, br. 107/2005 i 109/2005. – ispr.)

64. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju („Službeni glasnik RS”, br. 34/2003, 64/2004. odluka USRS, 84/2004. - dr. zakon, 85/2005, 101/2005. - dr. zakon, 63/2006. - odluka USRS, 5/2009. i 107/2009.).

Dakle, nekoliko osnovnih obeležja koncepta socijalnog preduzetništva, možemo identifikovati tumačenjem ovog zakona. Neminovno, kod nekih odredbi reč je o primeni metoda ekstenzivnijeg tumačenja. Može se reći da se o Zakonu o zadrugama može razmišljati kao o izboru za stvaranje adekvatnog normativnog okvira, za statusno-pravni oblik organizovanja „socijalnih preduzeća“.

Nacrt zakona o zadrugama

U toku decembra 2010. godine, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja započelo je javnu raspravu o Nacrtu novog zakona o zadrugama. U kontekstu razvoja „socijalnih preduzeća“, važno je napomenuti da ovaj nacrt predviđa i postojanje takozvanih „socijalnih zadruga“. Ovo je veliki iskorak napred u uređivanju polja socijalne ekonomije, posebno ako imamo u vidu da se Nacrtom **ostavlja prostor za usvajanje jedinstvenog i novog Zakona o socijalnim zadrugama**. Javna rasprava o ovom zakonu završena je do 31. 01. 2011. godine.

Ovde prenosimo delove Nacrta u kojima se definiše ustanovljavanje „socijalne zadruge“.

Članom 11. Nacrta zakona o zadrugama uveden je i definisan pojam socijalnih zadruga. Sledeća četiri stava pomenutog člana posvećena su definisanju forme socijalnih zadruga:

- Socijalne zadruge obavljaju različite delatnosti radi ostvarenja socijalne, ekonomske i radne uključenosti, kao i zadovoljenja drugih srodnih potreba pripadnika ugroženih društvenih grupa.*
  - Socijalne zadruge dužne su da deo dobiti koji ostvaruju obavljanjem delatnosti ulažu u unapređenje zdravstvene i socijalne zaštite, obrazovanja, zapošljavanja, socijalne, ekonomske i radne uključenosti, uslova rada, radnih veština, životnog standarda i zadovoljenja potreba pripadnika ugroženih društvenih grupa.*
  - Pod pripadnicima ugroženih društvenih grupa, u smislu ovog zakona, smatraju se lica pripadnici društvenih grupa koje se nalaze u stanju socijalne potrebe, u smislu zakona koji uređuje socijalnu zaštitu i obezbeđivanje socijalne sigurnosti građana.*
  - Socijalne zadruge uređuju se posebnim propisima.*
-

Neophodno je nastojati da se pojam socijalnih zadruga zadrži i u konačnom tekstu Zakona, ali je istovremeno potrebno insistirati na debati o racionalnosti rešenja, trenutno ponuđenog u Nacrtu.

Bez usvajanja propisa kojim bi se bliže odredile odredbe ovog člana, trenutno dato rešenje je sa stanovišta mogućnosti primene u praksi teško upotrebljivo. U članu 10. propisano je da se ovaj zakon primenjuje na sve vrste zadruga, osim ako posebnim propisom donetim na osnovu ovog zakona, za pojedine vrste zakona nije drugačije određeno. Imajući u vidu vremenski period koji je potreban za usvajanje pravnih propisa u Srbiji, pravne praznine koje nastaju usled neusklađenosti redosleda usvajanja i izmena, i zakonska rešenja koja se donose bez sagledavanja efekata njihove primene u širem smislu, neophodno je da početak primene zakona i propisa kojim se reguliše ova materija bude približno „identičan“. Podrazumeva se da se preporuka ne odnosi na deklarativno propisivanje istog dana stupanja na snagu, odnosno početka primene. Istovremeno, nužno je odrediti i državni organ koji će biti nadležan za donošenje propisa, s obzirom na to da u odredbi Nacrta u kojoj se određuje nadležnost organa za donošenje pojedinih propisa, nadležni organ za ovaj propis nije određen.

Ukoliko bi trenutno rešenje ostalo nepromenjeno u konačnom Predlogu, neophodno bi bilo da odredbe posebnog propisa budu definisane na jasan i nedvosmislen način, da se njima propišu precizni kriterijumi za osnivanje i prestanak ove pravne forme, uslovi za obavljanje delatnosti (oblast delovanja, način raspodele ostvarenog viška prihoda nad rashodima (dobiti), načina upravljanja, prava i odgovornosti zadrugara i zakonskog zastupnika, poreskog tretmana i sl.), kao i odredbe kojima će se odrediti mehanizmi (instrumenti) kontrole i nadležnosti državnih organa. Uopšteno govoreći, uvođenje ovog koncepta treba da, sa jedne strane, obezbedi pravnu sigurnost u najvećoj mogućoj meri i da, sa druge, ponudi mehanizam kojim će se zloupotrebe cilja, zbog kojeg se ovaj koncept i uvodi u naš pravni sistem, svesti na najmanju moguću meru.

ISTIČEMO

-
- *Bez usvajanja propisa kojim bi se bliže odredio član 11, a kojim se definišu socijalne zadruge u Nacrtu zakona, trenutno rešenje je sa stanovišta mogućnosti primene u praksi teško upotrebljivo*
  - *Nacrt predloga zakona ostavlja prostor za usvajanje posebnog Zakona o socijalnim zadrugama*
  - *Po većini svojih osobina, pravno-statusni položaj zadruga u velikoj meri korespondira sa modelom socijalnih preduzeća*
-

OSTALI PROPISI OD ZNAČAJA ZA SOCIJALNO PREDUZETNIŠTVO

Zakon o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana⁶⁵

Sistem socijalne zaštite je tesno povezan sa socijalnim preduzećima na više nivoa: socijalna preduzeća zapošljavaju ugrožene grupe stanovništva, obezbeđuju sistem integracije kroz radnu terapiju ili druge oblike terapije u koje ulažu svoj profit, i pružaoci su socijalnih usluga. Ovo zahteva stalnu komunikaciju socijalnih preduzeća sa institucijama socijalne zaštite, prvenstveno sa lokalnim centrima za socijalni rad, ali i sa drugim pružaocima socijalnih servisa.

Upravo je oblast pružanja socijalnih usluga, najznačajnija za razvoj socijalnog preduzetništva, a posebno ako imamo na umu reformu sistema socijalne zaštite koja se trenutno dešava u Srbiji i koja će omogućiti i privatnom sektoru da postanu pružalac usluge. Ovo otvara mogućnosti da i socijalna preduzeća postaju, ukoliko izaberu, licencirani pružaoci usluga. Servisi poput dnevnih boravaka, geranto domaćica ili pomoći u kući neraskidivo su vezane za rad socijalnih preduzeća, a nova zakonska regulativa u oblasti socijalne zaštite će im omogućiti da se ovim bave u okviru šireg, institucionalizovanijeg sistema.

65. Službeni glasnik RS, br. 36/91, 79/91, 33/93, 53/93, 67/93, 46/94, 48/94, 52/96, 29/01

Odredbe Zakona o socijalnoj zaštiti predviđaju da su osnovni nosilac sistema socijalne zaštite ustanove socijalne zaštite (član 5)⁶⁶. Međutim, osim ustanova socijalne zaštite, Zakon dopušta mogućnost učešća i drugih subjekata u pojedinim aspektima sistema socijalne zaštite. Pre svega, saglasno odredbama člana 5. Zakona: „poslove radnog i profesionalnog osposobljavanja i zapošljavanja invalidnih lica pod posebnim uslovima, kojima se, u smislu ovog zakona, obezbeđuje pravo na pomoć za osposobljavanje za rad, obavljaju preduzeća za radno i profesionalno osposobljavanje i zapošljavanje invalidnih lica i druga preduzeća i ustanove u skladu sa zakonom“. Osim toga, poslove iz delatnosti socijalne zaštite mogu obavljati i građani, kao i druge ustanove i preduzeća u skladu sa Zakonom. Konačno, Zakon predviđa da se programima invalidskih, socijalno humanitarnih, stručnih i drugih organizacija i udruženja, doprinosi unapređenju socijalno-ekonomskog i društvenog položaja, rehabilitaciji i socijalizaciji invalida i drugih lica u stanju socijalne potrebe, kao i unapređenju profesionalnog i dobrovoljnog humanitarnog rada (član 6.).

Pod socijalnim pravima, u smislu Zakona, podrazumeva se *inter alia* pomoć za osposobljavanje za rad (član 9.). Pravo na pomoć za osposobljavanje za rad odnosno obrazovanje i osposobljavanje za rad imaju deca i omladina ometena u razvoju i odrasla invalidna lica koja se, prema psihofizičkim sposobnostima i godinama života, mogu osposobiti za određeni rad, a to pravo ne mogu da ostvare po drugom pravnom osnovu (član 26.). Pravo na pomoć za osposobljavanje za rad ostvaruje se u vidu: upućivanja na osposobljavanje; materijalnog obezbeđenja; naknade troškova smeštaja; troškova prevoza i naknade troškova osposobljavanja (član 27.). Naknada troškova osposobljavanja za rad isplaćuje se organizaciji u kojoj se lice osposobljava. Naknada troškova osposobljavanja za rad obuhvata troškove opremanja radnog mesta na kome se lice osposobljava, prilagođavanje uslova rada mogućnostima lica na osposobljavanju, rad instruktora i druge troškove vezane neposredno za osposobljavanje za rad (član 29.).

Kao što je prethodno pomenuto, osnovni institucionalni nosilac sistema socijalne zaštite, saglasno odredbama Zakona, jesu ustanove socijalne zaštite. U našem pravnom sistemu, za razliku od dobre uporedne prakse (Nemačka, Austrija, Hrvatska, itd.), ustanove nisu uređene kao poseban statusno pravni oblik za obavljanje određene delatnosti. U pravnoj teoriji, ustanova se definiše kao pravno lice bez članova, koje mogu da osnuju fizička ili pravna lica, u cilju pružanja određenih usluga, odnosno vršenja određene delatnosti, bez namere sticanja dobiti. Po svojim osnovnim karakteristikama, ustanove u velikoj meri podsećaju na fondacije, ali za razliku od fondacija, ustanove se po pravilu mogu osnovati samo u onim oblastima koje su od posebnog značaja za državu (obrazovanje, nauka, kultura, socijalna zaštita, briga o deci, zdravstvo, itd), odnosno koje se Zakonom tretiraju kao delatnosti od posebnog javnog interesa (javna služba). Za razliku od ustanova, fondacije ne mogu obavljati ove delatnosti. Ustanove se osnivaju kao javne (ako je osnivač država, teritorijalna autonomija ili lokalna samouprava), ili kao privatne (ako je osnivač fizičko ili pravno lice). Ukoliko se ustanove osnivaju u cilju sticanja dobiti, pod uslovom da se radi o delatnosti za koju je Zakonom predviđeno da se može obavljati u cilju sticanja dobiti, na njih se shodno

× 66. Saglasno članu 4. zakona: „Delatnošću socijalne zaštite smatraju se organizovane mere i aktivnosti na stvaranju uslova za ostvarivanje zaštitne funkcije porodice, uslova za samostalan život i rad lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe, ili za njihovo aktiviranje u skladu sa sposobnostima, obezbeđivanje sredstava za život materijalno neobezbeđenim, za rad nesposobnim građanima i drugim građanima koji su u stanju socijalne potrebe, kao i obezbeđivanje drugih oblika socijalne zaštite“.

primenjuju propisi o privrednim (trgovačkim) društvima.

Zakon dopušta i da privatne ustanove, osim javnih, mogu obavljati usluge socijalne zaštite, pod propisanim uslovima, što je svakako dobro rešenje, jer omogućava deetaticizaciju sistema socijalne zaštite (član 65.). Pored toga, Zakon omogućava ustanovama da stiču sredstva za rad ne samo izvršenjem programa socijalne, zdravstvene i vaspitno-obrazovne delatnosti, odnosno radnog osposobljavanja, saglasno odredbama ugovora o pružanju ovih usluga, već i iz drugih izvora (član 114, 115.). Međutim, iako Zakon sadrži osnovne odredbe u pogledu upravljačke strukture ustanove, svakako da bi donošenje propisa kojim bi se na opšti način uredio pravni status ustanova, to jest pitanja vezana za osnivanje, delatnost, unutrašnju organizaciju, statusnu transformaciju i prestanak rada ustanova, doprineo većem stepenu sigurnosti u pravnom prometu i podsticajno delovao na ulogu privatnih ustanova u sistemu socijalne zaštite.

Predlog zakona o socijalnoj zaštiti uvodi niz novina u odnosu na trenutno važeći zakon koji uređuje ovu oblast. Institucionalne i regulatorne promene su brojne i odnose se na uređivanje prava, vrsta usluga⁶⁷, definisanje ustanova i drugih pružaoca usluga, korisničke grupe, mehanizme za kontrolu kvaliteta, nadležnosti u finansiranju i osnivanju i dr. Zatim, predviđa se uvođenje komora socijalne zaštite, licenciranje stručnih radnika i pružalaca usluga, uvođenje instituta javnih nabavki usluga, reformulisane funkcije kontrole, stručnog nadzora i inspekcije. Ono što je potrebno posebno naglasiti, jeste činjenica da Predlog predviđa ravnopravan tretman državnih i nedržavnih pružalaca usluga i pomeranje težišta od institucionalne ka alternativnoj, vaninstitucionalnoj zaštiti. Prema Predlogu, delatnost u oblasti socijalne zaštite, odnosno pojedine usluge socijalne zaštite može, u skladu sa ovim zakonom, pružati i udruženje, preduzetnik, privredno društvo i drugi oblik organizovanja utvrđen Zakonom (član 17.). Usluge socijalne zaštite iz ovog zakona koje se ne mogu obezbediti ili se ne mogu obezbediti u punom obimu obezbeđuju se putem javne nabavke. Takođe, predviđa se da se ugovor o javnoj nabavci usluge zaključuje između nadležnog organa i licenciranog⁶⁸ pružaoca usluge⁶⁹. Upravo ovaj segment Predloga može biti značajan za poslovanje socijalnih preduzeća. **Pružanje usluga socijalne zaštite od strane privatnih organizacija jeste delatnost koja je u praksi drugih zemalja često pretežna delatnost socijalnih preduzeća.** Skoro 70% svih socijalnih zadruga u Italiji (od preko 7.000 postojećih) su zadruge tipa A, koje se bave upravo pružanjem socijalnih usluga korisnicima.

Predlog zakona krajem decembra 2010. godine ušao je u skupštinsku proceduru. Međutim, to ne garantuje da će u skorije vreme biti i usvojen, kao i da će nakon njegovog stupanja na snagu u budžetu RS biti obezbeđena sredstva neophodna za njegovu primenu.

✕ 67. Usluge socijalne zaštite definisane su kao aktivnosti pružanja podrške i pomoći građanima i njihovim porodicama radi poboljšanja, odnosno očuvanja kvaliteta života, otklanjanja ili ublažavanja rizika, nepovoljnih životnih okolnosti, kao i razvoja potencijala korisnika za samostalan život u zajednici.

68. Licenciranju će podlegati organizacije (pružaoci usluga) i profesionalci (stučni saradnici) i samim Zakonom detaljno je utvrđen postupak licenciranja (uslovi, period važenja, vrste licenci i sl). Licenca će predstavljati uslov za pružanje usluga i profesionalni rad.

69. Izvor: Vladan Jovanović, član radne grupe za izradu Nacrta zakona o socijalnoj zaštiti, PP korišćena na okruglom stolu „Ka novim rešenjima ranjivih grupa“, 12. novembar 2010. godine.

- *Nacrt zakona daje mogućnost privatnim licima, i time potencijalnim socijalnim preduzećima, da postanu licencirani pružaoci socijalnih usluga.*
  - *Pružanje usluga socijalne zaštite od strane privatnih organizacija je delatnost koja je u praksi većine drugih zemalja pretežna delatnost socijalnih preduzeća.*
  - *Decentralizacija sistema socijalnih usluga u većoj meri približava usluge lokalnoj zajednici, gde su socijalna preduzeća najaktivnija.*
-

Zakon o javnim nabavkama⁷⁰

Zakon o javnim nabavkama nije u direktnoj vezi sa konceptom socijalnog preduzetništva, međutim, javne nabavke mogu biti značajan izvor finansiranja socijalnih preduzeća. Tendencije da državni organi dobavljaju sve veći broj usluga, koje su tradicionalno bile u nadležnosti države, omogućava i socijalnim preduzećima da učestvuju na tenderima. Dobar primer je tzv. „socijalna klauzula“, koja u Italiji za socijalna preduzeća predviđa neke oblike pozitivne diskriminacije na tenderskim procedurama. Ova ista klauzula garantuje socijalnim preduzećima da obavljanje pojedinih aktivnosti, poput određenih socijalnih servisa i usluga, lokalne samouprave mogu da dodele tradicionalnim firmama jedino u situaciji kada ne postoji nijedno socijalno preduzeće registrovano u te svrhe na teritoriji lokalne samouprave ili druge teritorijalne jedinice koja raspisuje tendersku proceduru za javnu nabavku.

Zakonom o javnim nabavkama uređuju se uslovi, način i postupak nabavke dobara i usluga i ustupanja izvođenja radova u slučajevima kada je naručilac tih nabavki državni organ, organizacija, ustanova ili drugo pravno lice određeno ovim zakonom; određuje se način evidentiranja ugovora i drugih podataka o javnim nabavkama; određuju se poslovi i oblik organizovanja Uprave za javne nabavke; obrazuje se Republička komisija za zaštitu prava u postupcima javnih nabavki; određuje se način zaštite prava ponuđača i javnog interesa u postupcima javnih nabavki; uređuju se i druga pitanja od značaja za javne nabavke (član 1.).

⁷⁰. „Službeni glasnik RS“, br. 116/2008.

Pod javnom nabavkom podrazumeva se pribavljanje dobara i usluga ili ustupanje izvođenja radova od strane državnog organa, organizacije, ustanove ili drugih pravnih lica koji se, u smislu ovog zakona smatraju naručiocima, na način i pod uslovima propisanim ovim zakonom.

Pod ponuđačem se smatra domaće ili strano pravno ili fizičko lice koje ponudi isporuku dobara, pružanje usluga ili izvođenje radova (član 2.). S obzirom na to da Zakon termin pravno lice koristi u generičnom obliku, čini se da nema formalno-pravnih prepreka da osim profitnih i neprofitna pravna lica (udruženja i fondacije), učestvuju u tenderskom postupku. Dakako, udruženja koja nemaju svojstvo pravnog lica (neformalna udruženja) ne mogu imati svojstvo ponuđača. Saglasno načelu jednakosti svih učesnika u postupku, Zakon ne predviđa nikakve posebne procedure ili izuzetke u postupku javnih nabavki za pojedine vrste pravnog lica, uključujući i organizacije civilnog društva (član 11.). Ovaj pristup je konzistentan sa Direktivom EU br. 2004/17 EO o koordinaciji postupaka javnih nabavki dobara, radova i usluga, odnosno Direktivom EU br. 2004/18 o koordinaciji postupka javnih nabavki za pravna lica koja obavljaju delatnost u oblasti vodoprivrede, saobraćaja, energije i poštanskih usluga.

Pod naručiocem usluga smatra se: državni organ, organizacija, ustanova i drugi direktni ili indirektni korisnik budžetskih sredstava u smislu Zakona kojim se uređuje budžetski sistem i budžet, kao i organizacija za obavezno socijalno osiguranje; javno preduzeće; pravno lice koje obavlja i delatnost od opšteg interesa, pod određenim uslovima propisanim Zakonom. Pod naručiocem se smatra i pravno lice osnovano od naručilaca, a koje obavlja i delatnost od opšteg interesa i koje ispunjava najmanje jedan od prethodno navedenih uslova za pravno lice koje obavlja i delatnost od opšteg interesa. Zakon pravi razliku između javne nabavke dobara, radova i usluga, ali takođe uređuje i koje nabavke nisu predmet ovog zakona.⁷¹ Kada govorimo o ugovorima o javnoj nabavci

✕ 71. *Odredbе Zakona ne primenjuju se na nabavke od organizacija koje se, u smislu ovog zakona, smatraju naručiocem i kojima je Republika Srbija, teritorijalna autonomija ili lokalna samouprava na osnovu posebnog zakona, podzakonskog akta ili drugog propisa dodelila posebno ili isključivo pravo na obavljanje delatnosti pružanja usluga koje su predmet javne nabavke; za koje važe drugačija pravila nabavke, a koje se sprovode: a) po osnovu međunarodnog sporazuma koji se odnosi na isporuke dobara, izvođenje radova, pružanje usluga ili javne konkurse za nacрте; b) iz sredstava stranih kredita (zajmova) u skladu sa posebnim postupcima međunarodnih organizacija; 3) radi obezbeđivanja osnovnih životnih uslova u slučajevima elementarnih nepogoda, drugih nesreća ili havarija, u skladu sa propisima kojima se uređuje zaštita od takvih nepogoda, nesreća odnosno havarija; 4) nabavke za koje je posebnim propisom određeno da mogu biti proglašene poverljivim i koje je nadležni organ svojom odlukom, zasnovanom na ovlašćenjima iz posebnog propisa odredio kao poverljive, zbog toga što bi saznanje neovlašćenih lica da se takve nabavke sprovode, ili saznanje da predmeti nabavke imaju određene specifikacije ili da se vrše od određenog ponuđača, ugrozilo bezbednost države ili građana; 5) dobara koje naručilac nabavlja radi dalje prodaje, radi prerade i prodaje, kao i radi pružanja usluga trećim licima na tržištu, pod uslovom da naručilac nema isključiva ili posebna prava preprodaje ili iznajmljivanja tih dobara, odnosno pružanja usluga za koje će ta dobra koristiti; 6) dobara koja se, uz prethodnu saglasnost Vlade, nabavljaju od Republičke direkcije za robne rezerve; 7) nepokretnosti ili prava u vezi sa njima, s tim što se na nabavku finansijskih usluga neophodnih za nabavku nepokretnosti primenjuju odredbe ovog zakona; 8) koje se odnose na kupovinu, razvoj, produkciju ili koprodukciju radio i televizijskog programa ili vremena za emitovanje programa; 9) usluga glasovne telefonije, teleksa, radio-telefonije, pejdžinga, interneta i satelitskih usluga; 10) usluga arbitraže i sporazumnog rešavanja sporova; 11) finansijskih usluga u vezi sa emitovanjem, prodajom, kupovinom ili prenosom hartija od vrednosti ili drugih finansijskih instrumenata; 12) koje se odnose na zasnivanje radnog odnosa i zaključivanje ugovora o obavljanju privremenih i povremenih poslova; 13) usluga istraživanja i razvoja, osim u slučaju kada rezultate »*

čiji su predmet usluge navedene u aneksima IA⁷² i IB⁷³, treba pomenuti da ovi aneksi čine njegov sastavni deo. Na nabavku usluga navedenih u Aneksu IA primenjuju se sve odredbe ovog zakona. Na nabavku usluga navedenih u Aneksu IB primenjuju se odredbe zakona kojima se uređuju javne nabavke *male vrednosti*, bez obzira na *vrednost* tih usluga.

Za koncept socijalnog preduzetništva, odnosno usluga koje tipično pružaju „socijalna preduzeća”, od značaja mogu biti kako usluge navedene u Aneksu IA (na primer, čišćenje zgrada, upravljanje nepokretnostima), tako i usluge navedene u Aneksu IB (na primer, profesionalno osposobljavanje, zdravstvene i socijalne usluge, itd.). Kao što je prethodno navedeno, na nabavku usluga navedenih u Aneksu IA primenjuju se sve odredbe Zakona, dok se za nabavku usluga navedenih u Aneksu IB primenjuju odredbe Zakona o nabavkama male vrednosti, bez obzira na vrednost ovih usluga. Javna nabavka male vrednosti jeste nabavka istovrsnih dobara, usluga ili radova čija je procenjena vrednost, na godišnjem nivou, niža od vrednosti određene u zakonu kojim se uređuje godišnji budžet Republike Srbije. Budžetskim zakonom određuje se i vrednost nabavke koja predstavlja gornji limit u budžetskoj godini ispod kojeg naručioci nisu obavezni da primenjuju odredbe ovog zakona. Postupak javne nabavke male vrednosti uređuje ministar nadležan za poslove finansija (član 26.). Postupak javne nabavke male vrednosti uređen je Pravilnikom o postupku javne nabavke male vrednosti („Službeni glasnik RS”, br. 50/09), a na pitanja koja nisu posebno uređena ovim Pravilnikom shodno se primenjuju odgovarajuće odredbe zakona i propisa donetih na osnovu tog zakona. Zakon ne predviđa nikakve izuzetke za primenu pravila o nabavkama usluga za pojedine oblike pravnog lica (na primer, udruženja, fondacija, zadruge) koji se javljaju kao ponuđači u postupku javnih nabavki male vrednosti.

✕ *istraživanja naručilac koristi isključivo za svoje potrebe u obavljanju svojih delatnosti, pod uslovom da troškove tih usluga snosi u potpunosti naručilac; 14) usluga stručnih fizičkih lica, preduzetnika ili pravnih lica koja u ime i za račun i pod nadzorom Agencije za privatizaciju obavljaju poslove iz delatnosti stečajnog upravnika. Ministar nadležan za poslove finansija utvrđuje spisak međunarodnih organizacija iz stava 1. tačka 2) podtačka b) ovog člana, čiji se posebni postupci javnih nabavki mogu primenjivati umesto odredaba ovog zakona (čl. 7.)*

72. Anex IA obuhvata sledeće usluge: usluge održavanja i popravke; usluge kopnenog saobraćaja (osim usluga železničkog saobraćaja), uključujući usluge prevoza u oklopljenim vozilima i kurirske usluge (osim prevoza pošte); usluge vazdušnog prevoza putnika i robe (osim prevoza pošte); kopneni i vazdušni prevoz pošte (osim usluga železničkog saobraćaja); telekomunikacione usluge (osim usluga glasovne telefonije, teleksa, radiotelefonije, pejdžinga, interneta i satelitskih usluga); finansijske usluge: usluge osiguranja; bankarske i investicione usluge (osim nabavki finansijskih usluga u vezi sa emitovanjem, prodajom, kupovinom ili prenosom hartija od vrednosti ili drugih finansijskih instrumenata, kao i usluga Narodne banke Srbije); računarske usluge; usluge istraživanja i razvoja (osim nabavki usluga na području istraživanja i razvoja, kod kojih rezultat istraživanja ne koristi isključivo naručilac za njegove vlastite potrebe, pod uslovom da naručilac takve usluge plaća u potpunosti); usluge računovodstva, revizije i vodenja knjiga; usluge u oblasti istraživanja tržišta i javnog mnjenja; usluge menadžmentskog konsaltinga (osim usluga arbitraže, poravnanja i srodnih usluga); arhitektonske usluge; inženjerske usluge; usluge urbanističkog planiranja i pejzažne arhitekture; usluge tehničkog testiranja i analiza; reklamne usluge; usluge čišćenja zgrada i usluge upravljanja nepokretnostima; izdavačke i štamparske usluge na honorarnoj ili ugovornoj osnovi; usluge uklanjanja otpadaka, sanitarne i srodne usluge

73. Anex IB obuhvata sledeće usluge: usluge hotela i restorana; usluge železničkog saobraćaja; usluge rečnog saobraćaja; dodatne i pomoćne saobraćajne usluge; pravne usluge; usluge regrutovanja kadrova; istražne usluge i usluge obezbeđenja (osim usluga obezbeđenja prevozom u oklopljenim automobilima); usluge obrazovanja i usluge profesionalnog osposobljavanja, zdravstvene i socijalne usluge; usluge u oblastima rekreacije, kulture i sporta; druge usluge.

Kakve su praktične konsekvence primene pravila o javnim nabavkama male vrednosti za socijalna preduzeća? Čini se da bi za ova pravna lica, s obzirom na njihove skromne finansijske mogućnosti, više odgovarao sistem koji bi propisivao samo gornju (ali ne i donju) granicu procenjenih vrednosti javnih nabavki, kao što je to slučaj u Mađarskoj. U tom slučaju, naručilac bi imao veću diskreciju da angažuje ova lica za pružanje određenih usluga metodom direktne pogodbe. Međutim, sa stanovišta ukupnog režima javnih nabavki, ovakvo rešenje bi moglo podsticajno da deluje na koruptivno ponašanje naručioca.

ISTIČEMO

- *Usluge koje naručuju javne institucije su veoma važne za socijalna preduzeća. Mogućnost pristupa sistemu javnih nabavki po privilegovanim uslovima za socijalna preduzeća predstavlja veliku institucionalnu podršku.*
-

Zakon o volontiranju⁷⁴

Imajući u vidu značaj volontiranja za koncept socijalnog preduzetništva, analiza pravnih propisa od značaja za socijalno preduzetništvo svakako bi bila nepotpuna bez analize odredbi Zakona o volontiranju⁷⁵. Zakon razlikuje tri vrste volontiranja: dugoročno, kratkoročno i *ad hoc* volontiranje; odredbe Zakona primenjuju se samo na prva dva oblika volontiranja (član 2.). Pod dugoročnim volontiranjem u smislu Zakona, smatra se volontiranje koje traje duže od 10 časova nedeljno, najmanje tri meseca bez prekida (član 2.). Zakon ne definiše kratkoročno volontiranje, ali se *argumentom a contrario* može zaključiti da se pod kratkoročnim volontiranjem smatra volontiranje koje ne ispunjava prethodno navedene uslove za dugoročno volontiranje, niti se smatra *ad hoc* volontiranjem, onako kako je definisano Zakonom: obavljanje *ad hoc* aktivnosti od opšteg interesa, za opšte dobro ili za dobro trećeg lica, koja ne traju duže od 10 časova nedeljno, najduže 30 dana bez prekida ili sa prekidima, u toku kalendarske godine (član 3.). Osim ove terminološke i sadržajne konfuzije između raznih oblika volontiranja, razlika između dugoročnog i kratkoročnog volontiranja u velikoj meri

74. „Službeni glasnik RS”, br. 36/10

75. Zakon je usvojen 26. maja 2010., a stupa na snagu šest meseci od dana stupanja na snagu.

je relativizovana, ako imamo u vidu da se najznačajnije odredbe Zakona primenjuju na oba oblika volontiranja (*infra*).

Organizator volontiranja prevashodno može biti nedobitno pravno lice (udruženje, fondacija). Osim toga, organizator volontiranja može biti i državni organ, organ autonomne pokrajine, organ jedinice lokalne samouprave i organ mesne zajednice, saglasno uslovima propisanim Zakonom i potvrđenim međunarodnim ugovorima, kao i privredno društvo i javno preduzeće, pod uslovima utvrđenim Zakonom (član 4.). Da bi privredno društvo bilo organizator volontiranja, neophodno je da ispuni sledeće uslove: organizuje volontiranje za opšte dobro, odnosno dobro drugog lica na poslovima *van delatnosti* privrednog društva; da obavljanjem volonterskih aktivnosti ne stiče dobit; da volontiranjem ne zamenjuje rad zaposlenih i drugih radno angažovanih lica u privrednom društvu; i da pribavi saglasnost ministarstva nadležnog za rad na programu volontiranja (član 14.). Očigledno da navedeni uslovi praktično onemogućavaju angažovanje volontera u okviru delatnosti „socijalnog preduzeća“ koje je organizovano kao privredno društvo ili kao zadruga. Stoga se u nastavku prevashodno analiziraju posledice primene ovog zakona na volontiranje koje organizuju nedobitna pravna lica (udruženja i fondacije).

Kao što je prethodno navedeno, odredbe Zakona se primenjuju kako na kratkoročno, tako i na dugoročno volontiranje. Međutim, razlika između ova dva oblika volontiranja u velikoj mери je relativizovana, ako imamo u vidu da se pretežni deo obaveza koje ima organizator dugoročnog volontiranja, takođe odnosi i na organizatora kratkoročnog volontiranja, pod pretnjom prekršajnih sankcija. Između ostalog, to uključuje: obavezu organizatora volontiranja da zaključi ugovor o (kratkoročnom) volontiranju sa volonterom-maloletnim licem, ili na zahtev (bilo kojeg) volontera ili korisnika volontiranja (član 15.)⁷⁶; izda potvrdu o volontiranju, na zahtev volontera (član 25.); vodi evidenciju o volontiranju (član 28.); da se upiše u evidenciju organizatora volontiranja koje vodi Ministarstvo rada i socijalne zaštite (član 29.) i podnese Ministarstvu godišnji izveštaj o volontiranju (član 30.). U obrazloženju Predloga zakona, predlagač nije naveo razloge koji su ga opredelili da ovom zakonom sveobuhvatno uredi institut volontiranja – posebno ako imamo u vidu da je prednacrt zakona predviđao regulisanje *samo dugoročnog volontiranja*. U svakom slučaju, ovaj **koncept sveobuhvatnog zakonskog regulisanja volontiranja u suprotnosti je sa prirodom volontiranja kao dobrovoljne i privatne inicijative građana, koji zahteva minimalnu zakonodavnu intervenciju**. U tom smislu, Zakon prevashodno tretira volontiranje kao radno-pravni, odnosno javno-pravni, a ne privatno-pravni odnos. Pored toga, ovaj koncept volontiranja nameće neopravdano *visoke transakcione troškove* primene Zakona za organizatora volontiranja, koje volonterske organizacije, zbog ograničenih finansijskih sredstava i ljudskih resursa, nisu u stanju da podnesu. Na taj način, umesto da doprinese promovisanju volontiranja kao aktivnosti od interesa za Republiku Srbiju, odnosno od javnog interesa (član 5.), Zakon će imati izrazito negativne *posledice* na promovisanje i stimulisanje kulture volontiranja. U tom smislu odredbe Zakona nisu u saglasnosti sa dobrom uporednom praksom i relevantnim međunarodnim dokumentima, uključujući Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (kada je reč o udruženjima kao organizatorima volontiranja), Rezoluciju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija br. 56/38 (2001.) i 57/106 (2003.) o promociji volontiranja, i Preporuku Saveta Evrope br. 1496 (2001.) o međunarodnoj

✕ 76.. Ugovor o volontiranju obavezno se, bez izuzetaka, zaključuje kod dugoročnog volontiranja (čl. 15.).

godini volontiranja, koja izričito poziva zemlje-članice Saveta Evrope da uklone pravne prepreke za razvoj volontiranja.

ISTIČEMO

- *Socijalna preduzeća se u velikoj meri oslanjaju na volonterski rad.*
  - *Koncept sveobuhvatnog zakonskog regulisanja volontiranja u ovom Zakonu u suprotnosti je sa prirodom volontiranja kao dobrovoljne i privatne inicijative građana, koji zahteva minimalnu zakonodavnu intervenciju, što može uticati negativno na sistem volontiranja u Srbiji.*
-

Strategija razvoja konkurentnih i inovativnih MSP-a (2008-2013)

Budući da socijalna preduzeća pripadaju sektoru malih i srednjih preduzeća, smatrali smo svrsishodnim da damo mali pregled strateških smernica u toj oblasti.

Strategija razvoja konkurentnih i inovativnih malih i srednjih preduzeća Vlade RS za period 2008-2013⁷⁷ polazi od pretpostavke da će mala i srednja preduzeća (MSP) igrati ključnu ulogu u okončanju tranzicije u Republici Srbiji, u narednih pet godina. U Strategiji su inkorporirani osnovni elementi dokumenta koji je Evropska komisija usvojila 2008. godine, pod nazivom: *Small Business Act for Europe*, koji utvrđuje principe i akcije za delovanje u sektoru MSP u zemaljama EU.

Cilj Strategije jeste stvaranje podsticajnog regulatornog okvira za osnivanje i delovanje malih i srednjih preduzeća. U tom smislu, Strategija ne prepoznaje koncept „socijalnih preduzeća“ kao poseban koncept, međutim, pojedina pitanja adresirana u Strategiji svakak su od značaja i za razvoj „socijalnog preduzetništva“. Pre svega, u Strategiji se konstatuje da je Srbija nisko konkurentna zemlja ne samo zbog slabih ekonomskih pokazatelja (visoka stopa nezaposlenosti, BDP na nivou cca 66% od

77..http://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/97229/strategija_razvoj_malih_srednjih_preduzeca0029_lat.zip

nivoa iz 1989. godine, niska produktivnost, nizak nivo investicionih aktivnosti, visok spoljnotrgovinski deficit, itd.), već i zbog visokih troškova osnivanja preduzeća. Kako se navodi u Strategiji: „za osnivanje preduzeća u Republici Srbiji je potrebno 11 različitih procedura, 23 dana i 8,9% bruto domaćeg proizvoda po stanovniku (10,2% u 2006. godini). Za dobijanje različitih vrsta dozvola (za gradnju, priključak za struju, telefon, odobrenja inspekcija ili drugih organa, da bi pokrenuli poslovanje i sl.) preduzeća se susreću sa 20 procedura, za čije ispunjavanje utroše 204 dana i plate 27 puta veću vrednost od vrednosti bruto domaćeg proizvoda po stanovniku (33 puta u 2006. godini). Za zapošljavanje novog radnika preduzeće potroši 18% zarade, a za prestanak radnog odnosa zaposlenog 25 nedeljnih plata”.⁷⁸ U Strategiji se takođe navodi da: „Republika Srbija spada u grupu zemalja sa složenim sistemom plaćanja poreza i taksu – broj godišnjih plaćanja je 66 puta (u Švedskoj dva puta), odnosno za pripremu, obračun i plaćanje poreza i drugih obaveznih davanja preduzeća potroše čak 279 sati. Za uvoz u Republiku Srbiju neophodno je 12 dana, šest dokumenata i 1.240 USD, a za izvoz – 14 dana, šest dokumenata i 1.440 USD. Da bi se u Republici Srbiji naplatila sporna potraživanja po osnovu komercijalnih ugovora, potrebno je 635 dana i 36 procedura na koje se potroši 28,4% vrednosti duga. Potrebno vreme za zatvaranje preduzeća u proseku iznosi 2,7 godine, a stopa naplate potraživanja od nesolventnih preduzeća je 23%”.⁷⁹

Očigledno je da gore navedeni podaci ukazuju na vrlo nepovoljan okvir za razvoj preduzetništva, uključujući i „socijalno preduzetništvo”. S tim u vezi, u Strategiji se identifikuju mere koje je nužno preduzeti, uključujući i tzv. „giljotinu pravnih propisa”, kako bi se stvorio povoljniji regulatorni okvir za razvoj preduzetništva, odnosno MSP. Sa stanovišta koncepta „socijalnog preduzetništva”, od posebnog značaja je to što Strategija predviđa različite mere radi mobilisanja ljudskih resursa u cilju promovisanja preduzetništva, koje uključuju i promovisanje *ženskog preduzetništva* kroz uklanjanje prepreka za osnivanje i rast preduzeća, mobilisanje *ugroženih grupa* preko usluga za poslovnu podršku namenjenu ovim grupama, kao i uređeni zakonski i finansijski okvir za podsticanje različitih formi formalnog i neformalnog preduzetničkog obrazovanja.⁸⁰ U Strategiji se takođe navodi da je nužno pravni okvir prilagoditi potrebama i mogućnostima MSP-a, obezbediti pravični tretman i pojednostavljenu proceduru za MSP u postupku javnih nabavki, bez bliže elaboracije na koji način će se to ostvariti, kao i nužnost promovisanja društvene odgovornosti malih i srednjih preduzeća.

Iako je u ovom trenutku teško proceniti u kojoj se meri realizuje Strategija (i operativni plan za primenu Strategije), nema sumnje da se njena primena odvija uz određene teškoće, koje nisu prouzrokovane samo globalnom ekonomskom krizom. Prema izveštaju Nacionalne alijanse za lokalni ekonomski razvoj (NALED), od 200 preporuka za uklanjanje administrativnih prepreka u poslovanju (one se, istina ne odnose samo na MSP), koje je Vlada usvojila, a za koji je rok bio 30. jun 2010. godine, usvojena je samo četvrtina.⁸¹

78. Strana 5. Strategije.

79. Strana 6. Strategije.

80. Strana 13. Strategije.d

81. <http://www.mc.rs/regulatorna-reforma-srbije--kako-iz-lavirinta.4.html?eventId=759157>. Strana 6. Strategije.

Pravni okvir socijalnog preduzetništva u Evropskoj uniji

„Na nivou Evropske unije, koncept socijalnog preduzetništva počinje da dobija na značaju krajem osamdesetih godina prošlog veka. Evropska komisija je 1989. godine objavila prvi izveštaj na tu temu (*Businesses in the „Economie Sociale” sector: Europe’s frontier-free market*), da bi u narednim godinama sponzorovala niz konferencija koje su se bavile socijalnim preduzetništvom.⁸² Član 3. konsolidovanog teksta Ugovora o Evropskoj uniji (Lisabonski ugovor), između ostalog predviđa da će se Unija boriti protiv ekskluzije i diskriminacije, da će promovisati socijalnu pravdu, jednakost polova, međugeneracijsku solidarnost, ekonomsku, socijalnu i teritorijalnu koheziju, kao i solidarnost između država članica.⁸³ U tom smislu, koncept socijalnog preduzetništva pomaže ostvarivanju ovih ustavnih načela i vrednosti.

Međutim, treba napomenuti da na nivou EU još ne postoji posebna pravna regulativa koja bi uređivala ovo pitanje. To je prevashodno posledica činjenice da se radi o konceptu koji nije odgovarajuće pravno normiran ni u većini država članica – što je opet posledica različitog razumevanja ovog koncepta i značaja koji ima u državama članicama. Izuzetak, u tom smislu, predstavljaju Pravila Saveta ministara, a njima se uređuje status zadruga koje deluju na području dve ili više zemalja članice Evropske unije (*Statute of European Cooperation, supra*, 3). Napori da Svet ministara donese propise kojima će se urediti pravni položaj „evropske” fondacije, udruženja, odnosno poslovnih udruženja, za sada nisu dali rezultata (*infra*).

Nezavisno od nedostatka odgovarajuće regulative, EU posvećuje značajnu pažnju socijalnom preduzetništvu. U Evropskom parlamentu od 1990. godine deluje grupa za socijalno preduzetništvo (*the European Parliament Social Economy Intergroup*). Evropski parlament je usvojio niz rezolucija koje se bave socijalnim preduzetništvom. U tom smislu, od posebnog značaja je Rezolucija Evropskog parlamenta o socijalnom preduzetništvu iz 2009. godine.⁸⁴ U Rezoluciji se konstatuje da je socijalno preduzetništvo ključni elemenat evropskog modela socijalne kohezije i blagostanja, ali i značajan ekonomski činilac. Socijalno preduzetništvo učestvuje sa 10% u ukupnoj evropskoj ekonomiji, čini ga više od dva

82. CIRIEC: *The Social Economy in the EU*, str. 17-18, Evropsko-socijalni komitet, N°. CESE/COMM/05/2005

83. *Official Journal of the EU*, br. 2010/C 83.

84. *Resolution of the European Parliament 2008-2250 (INI)*; <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2009-0062&language=EN>. Treba takođe napomenuti da je Ekonomsko-socijalni komitet (savetodavno telo Saveta ministara i Evropske komisije, sastavljen od predstavnika poslodavaca, radnika, slobodnih profesija i zastupnika javnih interesa) objavio niz izveštaja o uticaju socijalnog preduzetništva na ostvarivanje različitih javnih politika.

miliona socijalnih preduzeća (koja deluju u različitim statusno pravnim oblicima), i zapošljava 6% od ukupne radne snage u EU. U Rezoluciji se takođe konstatuje da je socijalno preduzetništvo heterogeni koncept, koji se različito razume u zemljama-članicama, i za koje se koriste i drugi nazivi (ekonomija solidarnosti, treći sektor), ali da, nezavisno od nacionalnih razlika, ovaj koncept ima određene zajedničke crte koje uključuju: demokratski način organizovanja, radnička participacija, socio-ekonomski ciljevi (a ne samo sticanje dobiti), načelo solidarnosti, volontiranja i društvene odgovornosti. Ove zajedničke crte karakterišu sva „socijalna preduzeća“, nezavisno od statusne forme u kojoj deluju: preduzeća, privredna društva, zadruge, udruženja, fondacije, itd. Nezavisno od heterogenosti koncepta, u Rezoluciji se konstatuje potreba da se na nivou EU uredi delovanje pojedinih statusnih oblika u kojem deluju socijalna preduzeća, pre svega, udruženja koja deluju u opšte korisne svrhe, fondacija, i udruženja koja deluju u zajedničke svrhe (to jest, promovišu i štite interese svojih članova). U tom smislu Parlament poziva Komisiju da podrži Predlog statuta evropskog udruženja koje deluje u opštekorisne svrhe (*associations*) i udruženja u zajedničke svrhe (*mutual associations*), koji su povučeni iz procedure, i konstatuje da bi „socijalna preduzeća“ trebalo da budu izuzeta od pravila konkurencije EU koja važe za druge privredne subjekte. S tim u vezi, Rezolucija takođe poziva i zemlje-članice da ulože dodatne napore za stvaranje podsticajnog pravnog i poreskog okruženja za osnivanje i delovanje socijalnih preduzeća. Konačno, Rezolucija poziva i na stvaranje nacionalnih statističkih registara za socijalna preduzeća, kao i da Komisija i zemlje-članice ulože napore na promociji Priručnika Ujedinjenih nacija o neprofitnim institucijama u sistemu nacionalnog računovodstva (*UN Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*), kako bi se povećala vidljivost OCD-a koje se bave socijalnom ekonomijom.

Osim toga, Evropska komisija je 2010. godine objavila komuniké: „Evropa do 2020: evropska strategija za pametan, inkluzivni i održivi rast“ (*Europe 2020: Strategy for Smart, Inclusive and Sustainable Growth*).⁸⁵ Komuniké identifikuje prioritete i ciljeve Evropske unije u narednih deset godina, kako bi prevazišla posledice globalne ekonomske krize, obezbedila vodeće mesto EU u međunarodnoj podeli rada, i time osigurala prosperitet za njene građane. U uvodnom delu komunikéa, ističe se da je, uprkos izazovima, globalna ekonomska kriza pokazala snagu EU: „Evropa ima mnoge prednosti: talentovanu radnu snagu, jaku tehnološko-industrijsku bazu... jedinstveno tržište i valutu, koji su nam pomogli da izbegnemo najgore... socijalno-tržišnu ekonomiju, koja je izdržala sve izazove krize“.⁸⁶

U tom smislu, kao što naziv komunikéa sugeriše, Komisija predlaže tri uzajamno komplementarna prioriteta za EU u narednih deset godina, kako bi se obezbedio dalji razvoj socijalno-tržišne ekonomije (social market economy): *pametni razvoj* (ekonomija zasnovana na znanju i inovacijama), *održivi razvoj* (promocija efikasnije, kompetativnije i ekološki napredne ekonomije) i *inkluzivni razvoj* (visoka stopa zaposlenosti, u funkciji teritorijalne i socijalne kohezije). Kada je reč o inkluzivnom razvoju, ističe se nužnost preuzimanja mera kojom će se obezbediti kontinuirano obrazovanje i prekvalifikacija radne snage, povećati procentualno učešće zaposlenih žena, obezbediti jačanje koncepta socijalne odgovornosti preduzeća i smanjiti siromaštvo.

85. European Commission, COM (2010)2020; http://europa.eu/press_room/pdf/com-plet_en_barroso___007_-_europe_2020_-_en_version.pdf
86. *Ibid*, str 19.

Komunike ne sadrži specifične predloge u pogledu načina na koji socijalno preduzetništvo, kao deo socijalno tržišne ekonomije, može da doprinese ostvarivanju inkluzivnog razvoja i smanjenju siromaštva kako na nivou EU, tako i na nivou država-članica, već se to prepušta diskreciji zemalja-članica⁸⁷.

✕ 87. *Ibid*, 20-22.

PRAVO OPROBANO U PRAKSI - VODIČ KROZ ORGANIZOVANJE SOCIJALNIH PREDUZEĆA

POREDIMO: ZADRUGA / DOO / UDRUŽENJE

Primeri iz prakse pokazuju da su se socijalna preduzeća, u zavisnosti od vrste delatnosti koje obavljaju, najčešće odlučivala za jednu od tri navedene pravne forme: udruženja, zadruga ili društva sa ograničenom odgovornošću.

Uporednim prikazom osnovnih karakteristika sva tri oblika, želimo da budućim „socijalnim preduzetnicima“ pružimo mogućnost da, shodno svojim potrebama, izaberu za njih najpogodniji oblik rada. Zbog toga se u prva dva poglavlja ovog dela publikacije bavimo osnovnim karakteristikama pravnih formi zadruga, društava sa ograničenom odgovornošću i udruženja, kao i poreskim i drugim davanjima nastalim iz zarada, a za koje smatramo da predstavljaju bitnu informaciju, s obzirom na to da važe za sve gore pomenute pravne forme.

U poslednja dva poglavlja ovog dela teksta bavimo se olakšicama na koje socijalni preduzetnici mogu da računaju u svom radu, kako u smislu započinjanja posla (aktivne mere zapošljavanja), tako i njegovog obavljanja (poreske olakšice).

Prikaz osnovnih karakteristika zadruga, DOO i udruženja

	Zadruga	Društvo sa ograničenom odgovornošću	Udruženja
Cilj	Zadruga je oblik organizovanja fizičkih lica u kojoj oni, poslovanjem na zadržnim principima dobrovoljnosti i solidarnosti, demokratičnosti, ekonomskog učešća, jednakog prava upravljanja, samostalnosti, zadržnog obrazovanja i međuzadržne saradnje, ostvaruju svoje ekonomske, socijalne i kulturne interese.	Privredno društvo je pravno lice koje osnivačkim aktom osnivaju pravna i/ili fizička lica, radi obavljanja delatnosti u cilju sticanja dobiti.	Udruženje se osniva radi ostvarivanja ili unapređenja bilo kojeg zajedničkog ili opšteg cilja ili interesa, a koji nije zabranjen Ustavom ili zakonom, a mogu ga osnovati najmanje tri fizička ili pravna lica, s tim što najmanje jedan osnivač mora imati sedište, odnosno prebivalište na teritoriji Republike Srbije. Pod zajedničkim ili opštim interesom ili ciljem, u smislu zakona, podrazumeva se idealni (nematerijalni) cilj ili interes.
Svojina na udelima	Zavisno od ciljeva osnivanja i potrebnih sredstava za osnivanje i poslovanje, zadruge se mogu osnivati i poslovati sa udelima ili bez udela, u skladu sa ugovorom o osnivanju i zadržnim pravilima.	Član društva s ograničenom odgovornošću stiče udeo u osnovnom kapitalu društva srazmerno vrednosti uloga.	Institut udela u udruženjima ne postoji.
Postupak osnivanja	Akti potrebni za osnivanje zadruge su ugovor o osnivanju, zadržna pravila, zapisnik sa osnivačke skupštine kao i ostali akti ukoliko ih ima.	Za osnivanje društva sa ograničenom odgovornošću podnosi se osnivački akt, s tim da je u situaciji kada postoji više osnivača preporučljivo sačiniti i ugovor članova društva kojim bi se bliže uredili odnosi u društvu.	Za osnivanje udruženja neophodno je da osnivači održe osnivačku skupštinu, na kojoj će usvojiti osnivački akt i statut i izabrati lice ovlašćeno na zastupanje udruženja. Udruženje je u obavezi da o toku i sadržaju izvršenih radnji i donetih odluka sačini zapisnik sa osnivačke skupštine koji će, između ostalog, dostaviti kao prilog prijavi za upis udruženja u Registar
Kapital i imovina	Zadržna svojina obrazuje se iz udela zadržgara koji su preneseni u svojinu zadruge ili članarine zadržgara, sredstava ostvarenih radom i poslovanjem zadruge i sredstava koja je zadruga stekla na drugi način. Zakon o zadržgama ne propisuje posebne uslove o visini minimalnog kapitala.	Novčani deo osnovnog kapitala društva sa ograničenom odgovornošću na dan uplate iznosi najmanje 500 (pet stotina) evra. Nakon unošenja uloga sredstva postaju imovina društva.	Za osnivanje udruženja nije potrebna nikakva osnivačka imovina.

Prikaz osnovnih karakteristika zadruga, DOO i udruženja

	Zadruga	Društvo sa ograničenom odgovornošću	Udruženja
Odlučivanje	Zadrogom upravljaju zadrugari i u upravljanju imaju jednako pravo glasa (jedan zadrugar jedan glas).	Pravo glasa članova društva s ograničenom odgovornošću, kao i imovinska prava prema društvu uključujući i učešće u dobiti i raspodeli likvidacionog viška, srazmerni su delima članova u ukupno uplaćenom osnovnom kapitalu društva u vreme ostvarivanja tih prava, ako osnivačkim aktom nije drukčije određeno.	Članovi upravljaju udruženjem neposredno ili preko svojih izabраних predstavnika u organima udruženja. Obavezni organi udruženja su skupština i zastupnik udruženja. Pored toga udruženje može imati i druge organe (inokosne i kolegijalne), ako su oni predviđeni statutom.
Odgovornost osnivača	Za obaveze koje se nisu mogle izmiriti iz imovine zadruge odgovaraju zadrugari solidarno, najmanje iznosom svog udela, ako ugovorom o osnivanju, odnosno zadružnim pravilima, nije predviđeno da odgovaraju većim iznosom.	Član društva s ograničenom odgovornošću ne odgovara za obaveze društva, osim do iznosa neunetog uloga u imovinu društva.	Za svoje obaveze udruženje odgovara celokupnom svojom imovinom. Članovi udruženja i organa udruženja ne odgovaraju za obaveze udruženja u pravnom prometu svojom imovinom. Izuzetno, navedena lica mogu odgovarati lično za obaveze udruženja svojom imovinom, ako postupaju sa imovinom udruženja kao da je u pitanju njihova imovina ili zloupotrebe udruženje kao formu za nezakonite ili prevarne svrhe (pravila o probijanju pravnog subjektiviteta).
Dobit	Deo dobiti, odnosno višak prihoda nad rashodima, zadruga raspoređuje u obavezni rezervni fond, u procentu utvrđenom zadružnim pravilima. Zadružnim pravilima mogu se predviđeti i drugi fondovi i izdvajanje sredstava za druge namene.	Skupština društva odlučuje o raspodeli ostvarene dobiti, a ona se vrši srazmerno udelu u osnovnom kapitalu društva.	Udruženja su po svojoj definiciji nedobitno, neprofitno pravno lice, međutim to ne znači da udruženje ne može neposredno obavljati privrednu delatnost kao dopunsku delatnost u cilju sticanja prihoda kojim se finansiraju osnovni statutarни ciljevi. Saglasno načelu zabrane raspodele dobiti, kao jedne od ključnih karakteristika nedobitnih (neprofitnih) pravnih lica, udruženje ne može dobit ostvarenu od privredne ili druge delatnosti da raspodeljuje osnivačima, članovima, članovima organa udruženja, direktorima, zaposlenima, ili sa njima povezanim licima.

Prikaz osnovnih karakteristika zadruga, DOO i udruženja

Zadruga	Društvo sa ograničenom odgovornošću	Udruženja	
Ostala pitanja	Na delatnost, sedište, firmu, matični broj, odgovornost organa za nezakonite odluke, odgovornost članova organa za štetu prčinjenu zadruzi, ograničenje izbora za člana Upravnog odbora, zastupanje, prokuru, obaveštavanje, poslovnu tajnu, klauzulu konkurencije i zastarelost potraživanja, shodno se primenjuju odredbe zakona kojim se uređuje pravni položaj privrednih društava, ako zakonom o zadrugama nije drukčije određeno. Za zadruge su zakonom predviđene: 1. Redovna zadružna revizija koja se obavlja svake druge godine; 2. Vanredna – po odluci organa zadruge, odnosno na zahtev zadružnog saveza, nadležnih državnih organa, određenog broja zadrugara, utvrđenog zadružnim pravilima ili poverilaca zadruge.	Na sva pitanja vezana za osnivanje, funkcionisanje i prestanak rada udruženja primenjuju se odredbe Zakona o udruženjima.	
Poreske obaveze	Stopa poreza na dobit pravnih lica je proporcionalna i jednoobrazna, i iznosi 10%.	Stopa poreza na dobit pravnih lica je proporcionalna i jednoobrazna, i iznosi 10%.	Ukoliko obavlja privrednu delatnost neposredno, pod određenim uslovima, definisanim Zakonom o porezu na dobit pravnih lica, ima pravo na poresko oslobođenje. Ukoliko ne ispunjava propisane uslove podleže obavezi plaćanja opšte stope poreza na dobit pravnih lica po stopi od 10%.

RADNI ODNOSI, OBAVEZA PLAĆANJA POREZA I DOPRINOSA IZ OSTVARENIH ZARADA

Prava, obaveze i odgovornosti iz radnog odnosa, odnosno po osnovu rada uređena su odredbama Zakona o radu⁸⁸. Odredbama člana 12. stav 1. Zakona o radu, propisano je da zaposleni ima pravo na odgovarajuću zaradu, bezbednost i zaštitu života i zdravlja na radu, zdravstvenu zaštitu, zaštitu ličnog integriteta i druga prava u slučaju bolesti, smanjenja ili gubitka radne sposobnosti i starosti, materijalno obezbeđenje za vreme privremene nezaposlenosti, kao i pravo na druge oblike zaštite, u skladu sa Zakonom i opštim aktom.

Zaradama zaposlenih smatraju se primanja po osnovu rada koja ostvare lica koja su kod poslodavca zasnovala radni odnos. Radni odnos zasniva se Ugovorom o radu, s tim što ugovor može biti zaključen u nekom od oblika propisanim odredbama članova 37-48. Zakona o radu i to:

Oblici Ugovora o radu (čl. 37-48. Zakona o radu)

Na neodređeno vreme	Na određeno vreme	Sa nepunim radnim vremenom	Za obavljanje poslova sa povećanim rizikom	Za obavljanje poslova van prostorija poslodavca	Sa pripravicima	Sa direktorima
---------------------	-------------------	----------------------------	--	---	-----------------	----------------

⁸⁸. Zakon o radu („Službeni glasnik RS”, br. 24/05, 61/05).

Po pitanju utvrđivanja visine zarade, isplate zarade i plaćanja poreza i doprinosa na te zarade, **svi navedeni oblici rada u svemu su izjednačeni.**

Zakon o radu, odredbama članova 197-204, predviđa mogućnost rada van radnog odnosa i to u kroz zaključenje Ugovora o privremenim i povremenim poslovima, Ugovora o delu, Ugovora o stručnom osposobljavanju i usavršavanju, ili Ugovora o dopunskom radu, koji u pogledu javnih davanja imaju nešto drugačiji tretman.

Kao što je navedeno, propisi kojima se u Republici Srbiji uređuju pitanja **plaćanja poreza i doprinosa na zarade primenjuju se podjednako na sve oblike obavljanja delatnosti**, dakle, nezavisno od činjenice da li je **poslodavac** privredno društvo (ortačko društvo, komanditno društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću, akcionarsko društvo), preduzetnik, zadruga, udruženje i slično.

Pored Zakona o radu, materija poreskih i drugih davanja nastalih iz radnih odnosa uređena je odredbama:

- Zakona o porezu na dohodak građana⁸⁹
- Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje⁹⁰
- Zakona o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti⁹¹
- Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju⁹²

Zakonom o PIO propisano je da su obavezno osigurana lica (osiguranci): zaposleni, lica koja samostalno obavljaju delatnost i poljoprivrednici (nema ih u tabelarnom prikazu). Odredbama članova 10-15. Zakona o PIO pobrojana su lica koja se smatraju osiguranicima.

Odredbe Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje praktično obuhvataju isti krug lica koji je gore naveden, a kao obveznike uplate doprinosa po tom osnovu.

Odredbama člana 101. Zakona o porezu na dohodak, propisano je da porez po odbitku iz člana 99. istog zakona, za svakog obveznika i za svaki pojedinačno isplaćeni prihod **isplatilac obračunava, obustavlja i uplaćuje** na propisane račune u trenutku isplate prihoda, u skladu sa propisima koji važe na dan isplate prihoda.

Dakle, **u praksi je poslodavac/isplatilac dužan da izvrši obračun, obustavljanje i uplatu poreza i doprinosa, iako formalno troškovi po tom osnovu podjednako padaju na teret poslodavca i zaposlenog.**

✕ 89. Zakon o porezu na dohodak građana („Službeni glasnik RS”, br. 24/01, 80/02, 135/04, 61/06 i 65/06 – ispravka – u daljem tekstu: Zakon o porezu na dohodak)
90. Zakon o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje („Službeni glasnik RS”, br. 84/04, ... i 62/06).
91. Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti („Službeni glasnik RS”, br. 36/2009. i 88/2010.)
92. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju („Službeni glasnik RS”, br. 34/2003, ... odluka USRS, 5/2009. i 107/2009.)

**Lica koja se smatraju osiguranicima
(čl. 10-15. Zakona o PIO)**

Zaposleni

U radnom odnosu u pravnom licu ili kod fizičkih lica	Zaposlena van prostorija poslodavca	Obavljaju privremene i povremene poslove, ako nisu osigurani po drugom osnovu
--	-------------------------------------	---

Lica koja samostalno obavljaju delatnost

Obavljaju privrednu ili drugu delatnost	Osnivači, odnosno članovi privrednih društava	Obavljaju poslove po osnovu Ugovora o delu, odnosno poslove po osnovu Autorskog ugovora, kao i poslove po osnovu drugih ugovora, a nisu osigurani po drugom osnovu
---	---	--

POJAM I ELEMENTI ZARADE

Prema članu 104. Zakona o radu zaposleni ima pravo na odgovarajuću zaradu, koja se utvrđuje u skladu sa Zakonom radu, opštim aktom i Ugovorom o radu.

Pod pojmom zarada podrazumeva se bruto zarada, dakle zarada koja u sebi sadrži **ukupan iznos poreza i doprinosa koji se plaćaju na zaradu, kao i iznos koji se isplaćuje zaposlenom**, kako je to i propisano članom 105. stav 2. Zakona o radu.

Struktura zarade zaposlenog

Zarada za obavljene rad i vreme provedeno na radu (osnovna zarada, zarada za radni učinak i uvećana zarada)

Zarada po osnovu doprinosa zaposlenog poslovnom uspehu poslodavca (nagrade, bonusi i sl)

Druga primanja u skladu sa opštim aktom i Ugovorom o radu

Članom 108. Zakona o radu, propisano je da zaposleni ima pravo na uvećanu zaradu u visini utvrđenoj opštim aktom ili Ugovorom o radu:

- 1) Za rad na dan praznika koji je neradni dan – najmanje 110% od osnovice;
- 2) Za rad noću i rad u smenama, ako takav rad nije vrednovan pri utvrđivanju osnovne zarade najmanje 26% od osnovice;

- 3) Za prekovremeni rad – najmanje 26% od osnovice;
- 4) Po osnovu vremena provedenog na radu za svaku punu godinu rada ostvarenu u radnom odnosu („minuli rad“) – 0,4% od osnovice.

Zakon ovim propisuje najniže procenete uvećanja zarade s tim da se opštim aktom ili ugovorom o radu mogu se utvrditi procenti u većem iznosu. Zakonom je takođe propisano da ako su se istovremeno stekli uslovi po više osnova, procenat uvećane zarade ne može biti niži od zbira procenata po svakom od osnova uvećanja. Prema zakonu, osnovicu za obračun uvećane zarade čini osnovna zarada utvrđena u skladu sa zakonom, opštim aktom i ugovorom o radu. U osnovicu za obračun uvećane zarade ne uključuje se radni učinak koji je sastavni deo zarade za obavljeni rad i vreme provedeno na radu.

Pri tome, nema smetnje da se opštim aktom ili ugovorom o radu predvidi da osnovicu za uvećanu zaradu, pored osnovne zarade, čini i radni učinak.

Opštim aktom i ugovorom o radu mogu da se utvrde i drugi slučajevi u kojima zaposleni ima pravo na uvećanu zaradu pa je tako članom 14. Zakona o radu propisano da se može utvrditi i učešće zaposlenog u dobiti ostvarenoj u poslovnoj godini.

Primanja zaposlenih i druge naknade koja se smatraju zaradom

Pored navedenog, zaradom se smatraju i sledeća primanja zaposlenih:

- otpremnine koje se isplaćuje zaposlenima prilikom sporazumnog raskida radnog odnosa,
- naknada za ishranu u toku rada (u daljem tekstu: topli obrok);
- regres za korišćenje godišnjeg odmora;
- terenski dodatak;
- poklon deci zaposlenog starosti do 15 godina života, za Božić i Novu godinu u vrednosti preko neoporezivog iznosa koji je predviđen zakonom kojim se uređuje porez na dohodak građana (preko 5.000,00 dinara),
- naknada za odvojeni život;

- korišćenje službenog automobila za potrebe zaposlenih (u neposlovne svrhe), kao i pogodnosti po osnovu korišćenja stanova i stambenih zgrada;
- sva druga davanja zaposlenima, u robi ili novcu, a koja nisu izuzeta iz zarade (pokloni povodom 8. marta i drugih praznika, davanja poklona deci preko 15 godina starosti i dr.);
- naknada za prevoz za dolazak i odlazak sa rada ako se isplaćuje preko cene prevozne karte u javnom saobraćaju (preko 2.000 dinara);
- dnevnice za službeno putovanje u zemlji preko iznosa od 1.200 dinara, odnosno preko iznosa dnevnica za službeno putovanje u inostranstvo propisanog od strane nadležnog državnog organa;
- naknada troškova smeštaja i ishrane na terenu, ako ti troškovi nisu dokumentovani,
- sve druge naknade troškova zaposlenima koje nisu izuzete iz zarade.

Takođe, zaradom se, u smislu Zakona o radu, smatraju i sve naknade zarade koje se isplaćuju na teret poslodavca:

- odsustvovanje sa rada u vreme državnih i verskih praznika koji su neradni dani,
- za dane godišnjeg odmora;
- za dane plaćenog odsustva;
- za dane vojne vežbe i poziva državnih organa;
- za bolovanje (do 30 dana) na teret poslodavca;
- za vreme prekida rada bez krivice zaposlenog;
- zbog prekida rada po naredbi državnog organa, i
- u drugim slučajevima kada poslodavac opštim aktom ili ugovorom o radu utvrdi pravo na naknadu zarade.

Naknade troškova i druga primanja koja se ne smatraju zaradom

Zaradom se ne smatraju sledeće naknade troškova:

- 1) Za dolazak i odlazak sa rada u visini cene prevozne karte u javnom saobraćaju;
- 2) Za vreme provedeno na službenom putu u zemlji;
- 3) Za vreme provedeno na službenom putu u inostranstvu;
- 4) Smeštaja i ishrane za rad i boravak na terenu, ako poslodavac nije zaposlenom obezbedio smeštaj i ishranu bez naknade.

Zaradom se ne smatraju sledeća druga primanja:

- 1) Otpremnina pri odlasku u penziju;
- 2) Naknada troškova pogrebnih usluga u slučaju smrti člana uže porodice, a članovima uže porodice u slučaju smrti zaposlenog. Članovima uže porodice smatraju se bračni drug i deca zaposlenog;
- 3) Naknada štete zaposlenom zbog povrede na radu ili profesionalnog oboljenja;
- 4) Poklon deci zaposlenog starosti do 15 godina života, za Božić i Novu godinu u vrednosti do neoporezivog iznosa koji je predviđen zakonom kojim se uređuje porez na dohodak građana (do 5.000,00 dinara);
- 5) Premija za dobrovoljno dodatno penzijsko osiguranje (do 3.000 dinara);
- 6) Premija za kolektivno osiguranje od posledica nezgoda;
- 7) Premija za kolektivno osiguranje za slučaj težih bolesti i hirurških intervencija, a u cilju sprovođenja kvalitetne dodatne socijalne zaštite;
- 8) Jubilarna nagrada i solidarna pomoć.

STOPE POREZA I DOPRINOSA NA ZARADE

Članom 15. Zakona o porezu na dohodak građana propisano je da je obveznik poreza na zarade je fizičko lice koje ostvaruje zaradu. Poreska osnovica, prema članu 15a. čini isplaćena, odnosno ostvarena zarada, s tim da se taj iznos umanjuje za iznos od 5.000 dinara mesečno. Zarada, u smislu ovog zakona se oporezuje se po stopi od 12%. Članom 44. Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje određene su stope po kojima se obračunavaju i plaćaju doprinosi a iznosi su sledeći:

- 1) Za obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje - 22%;
- 2) Za obavezno zdravstveno osiguranje - 12,3%;
- 3) Za osiguranje za slučaj nezaposlenosti - 1,5%.

Kada se doprinosi plaćaju istovremeno iz osnovice i na osnovicu, obračun doprinosa vrši se po sledećim stopama:

- 1) Za obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje - 11%;
- 2) Za obavezno zdravstveno osiguranje - 6,15%;
- 3) Za osiguranje za slučaj nezaposlenosti - 0,75%.

OSLOBOĐENJA OD OBAVEZE PLAĆANJA POREZA I DOPRINOSA

Zakonom o porezu na dohodak građana (ZPDG) i Zakonom o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje (ZDOSO) propisana su oslobođenja za pojedine kategorije zaposlenih.

Oslobođenje od obaveze plaćanja poreza i doprinosa

Novozaposlena lica

Porez na zarade	Doprinosi na teret zaposlenog	Doprinosi na teret poslodavca
-----------------	-------------------------------	-------------------------------

PIO	Zdravstvo	Nezaposlenost	PIO	Zdravstvo	Nezaposlenost
-----	-----------	---------------	-----	-----------	---------------

A. Lica koja ispunjavaju uslove za poreske olakšice i olakšice za doprinose

Poslodavac koji zaposli lice koje se, u smislu zakona kojim se uređuje rad, smatra pripravnikom, koje je na dan zaključenja Ugovora o radu mlade od 30 godina i koje je kod NSZ-a prijavljeno kao nezaposleno lice, oslobađa se obaveze plaćanja obračunatog i obustavljenog poreza iz zarade novozaposlenog lica, za period od tri godine od dana zasnivanja radnog odnosa tog lica (Član 21v stav 1. ZPDG).

<u>12,00%</u>	11,00%	6,15%	0,75%	0,00%	0,00%	0,00%
---------------	--------	-------	-------	-------	-------	-------

Poslodavac koji zaposli lice koje se u smislu zakona kojim se uređuje rad smatra pripravnikom, koje je na dan zaključenja Ugovora o radu mlade od 30 godina i koje je kod Nacionalne službe za zapošljavanje prijavljeno kao nezaposleno lice, oslobađa se obaveze plaćanja doprinosa za obavezno socijalno osiguranje koji se plaćaju na osnovicu, odnosno na teret sredstava poslodavca, za period od tri godine od dana zasnivanja radnog odnosa tog lica (Član 45a stav 1. ZDOSO).

Poslodavac koji na neodređeno vreme zaposli lice sa invaliditetom u skladu sa zakonom koji uređuje sprečavanje diskriminacije lica sa invaliditetom, za koje odgovarajućom pravno-medicinski validnom dokumentacijom dokaže invalidnost, oslobađa se obaveze plaćanja obračunatog i obustavljenog poreza iz zarade tog lica, za period od tri godine od dana zasnivanja radnog odnosa. (Član 21g ZPDG).

<u>12,00%</u>	11,00%	6,15%	0,75%	0,00%	0,00%	0,00%
---------------	--------	-------	-------	-------	-------	-------

Poslodavac koji na neodređeno vreme zaposli lice sa invaliditetom u skladu sa zakonom koji uređuje sprečavanje diskriminacije lica sa invaliditetom, za koje odgovarajućom pravno-medicinski validnom dokumentacijom dokaže invalidnost, oslobađa se obaveze plaćanja doprinosa za obavezno socijalno osiguranje koji se plaćaju na osnovicu, odnosno na teret sredstava poslodavca, za period od tri godine od dana zasnivanja radnog odnosa tog lica (Član 45b ZDOSO).

Poslodavac koji na neodređeno vreme zaposli lice sa invaliditetom u skladu sa zakonom koji uređuje sprečavanje diskriminacije lica sa invaliditetom, za koje odgovarajućom pravno-medicinski validnom dokumentacijom dokaže invalidnost, oslobađa se obaveze plaćanja obračunatog i obustavljenog poreza iz zarade tog lica, za period od tri godine od dana zasnivanja radnog odnosa. (Član 21g ZPDG).

<u>12,00%</u>	11,00%	6,15%	0,75%	0,00%	0,00%	0,00%
---------------	--------	-------	-------	-------	-------	-------

Poslodavac koji na neodređeno vreme zaposli lice sa invaliditetom u skladu sa zakonom koji uređuje sprečavanje diskriminacije lica sa invaliditetom, za koje odgovarajućom pravno-medicinski validnom dokumentacijom dokaže invalidnost, oslobađa se obaveze plaćanja

Oslobođenje od obaveze plaćanja poreza i doprinosa

Novozaposlena lica

Porez na zarade	Doprinosi na teret zaposlenog			Doprinosi na teret poslodavca		
	PIO	Zdravstvo	Nezaposlenost	PIO	Zdravstvo	Nezaposlenost

doprinosa za obavezno socijalno osiguranje koji se plaćaju na osnovicu, odnosno na teret sredstava poslodavca, za period od tri godine od dana zasnivanja radnog odnosa tog lica (Član 45b ZDOS0).

Poslodavac koji zaposli lice koje je na dan zakljućivanja Ugovora o radu starije od 45 godina i koje kod NSZ-a ima status korisnika novćane naknade za vreme nezaposlenosti, ili je kod te slućbe prijavljeno kao nezaposleno lice najmanje šest meseci bez prekida, oslobađa se obaveze plaćanja obraćunatog i obustavljenog poreza iz zarade tog novozaposlenog lica, u periodu od dve godine od dana zasnivanja radnog odnosa zaposlenog (Član 21d ZPDG). Poslodavac koji zaposli lice koje je na dan zakljućivanja ugovora o radu starije od 45 godina i koje kod Nacionalne slućbe za zapošljavanje ima status korisnika novćane naknade za vreme nezaposlenosti ili je kod te slućbe prijavljeno kao nezaposleno najmanje šest meseci bez prekida, ima pravo da doprinose za obavezno socijalno osiguranje koji se plaćaju na osnovicu, odnosno na teret sredstava poslodavca, obraćunava i plaća po stopama iz člana 44. stav 2. ovog zakona umanjjenim za 80%, u periodu od dve godine od dana zasnivanja radnog odnosa zaposlenog (Član 45. stav 2 ZDOS0).	<u>12,00%</u>	11,00%	6,15%	0,75%	2,20%	1,23%	0,15%
---	---------------	--------	-------	-------	-------	-------	-------

Poslodavac koji zaposli lice koje je na dan zakljućivanja Ugovora o radu starije od 50 godina i koje kod Nacionalne slućbe za zapošljavanje ima status korisnika novćane naknade za vreme nezaposlenosti, ili je kod te slućbe prijavljeno kao nezaposleno najmanje šest meseci bez prekida, oslobađa se obaveze plaćanja doprinosa za obavezno socijalno osiguranje koji se plaćaju na osnovicu, odnosno na teret sredstava poslodavca (Član 45 stav 1. ZDOS0).	<u>12,00%</u>	11,00%	6,15%	0,75%	0,00%	0,00%	0,00%
--	---------------	--------	-------	-------	-------	-------	-------

B. Invalidna lica u preduzećima za radno osposobljavanje

Ne plaća se porez na zarade invalidnih lica zaposlenih u preduzeću za radno osposobljavanje i zapošljavanje invalida (Član 21 ZPDG).	<u>0,00%</u>	11,00%	6,15%	0,75%	11,00%	6,15%	0,75%
--	--------------	--------	-------	-------	--------	-------	-------

C. Svi ostali zaposleni

	<u>12,00%</u>	11,00%	6,15%	0,75%	0,00%	0,00%	0,00%
--	---------------	--------	-------	-------	-------	-------	-------

---

PODSTICAJI ZA OTVARANJE NOVIH RADNIH MESTA U OKVIRU MERA AKTIVNE POLITIKE ZAPOŠLJAVANJA U REPUBLICI SRBIJI

Odredbama Zakona o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti („Službeni glasnik RS“, br. 36/2009 i 88/2010) između ostalog su uređena pitanja mera aktivne politike zapošljavanja. U skladu sa tim u članu 46. propisano je da su mere za podsticanje i podršku samozapošljavanju usmerene ka dodeli sredstava i nefinansijske podrške nezaposlenom kroz edukativne programe, prevashodno u prvim godinama poslovanja.

Nefinansijska podrška samozapošljavanju ostvaruje se kroz sledeće mere:

- informativne i savetodavne usluge u poslovnim centrima,
- obuke iz preduzetništva i
- mentoring i specijalističke obuke.

Finansijska podrška samozapošljavanju ostvaruje se kroz sledeće mere:

- subvenciju za samozapošljavanje i
- isplatu novčane naknade u jednokratnom iznosu radi samozapošljavanja.

Članom 50. propisano je da pravo na subvenciju za samozapošljavanje nezaposleni ostvaruje za osnivanje radnje, zadruge, poljoprivrednog gazdinstva ili drugog oblika preduzetništva ili udruživanjem više nezaposlenih, kao i osnivanje privrednog društva

ukoliko osnivač zasniva u njemu radni odnos. Visina subvencije utvrđuje se Akcionim planom i može biti različita u zavisnosti od prioriteta koji se utvrđuju Akcionim planom (razvijenost regiona, teže zaposliv nezaposleni i sl.). Subvencija za samozapošljavanje odobrava se na osnovu javnog poziva, podnetog zahteva sa biznis plan i druge dokumentacije koju dostavlja podnosilac zahteva.

Pored navedenog, u članu 54. je predviđena mogućnost isplate novčane naknade u jednokratnom iznosu radi samozapošljavanja, koja se može isplatiti korisniku novčane naknade – na njegov zahtev. Svakako, primalac naknade je dužan da u određenom vremenskom periodu obavlja delatnost, što se utvrđuje od slučaja do slučaja.

Navedena pitanja bliže su uređena Pravilnikom o kriterijumima i načinu sprovođenja mera aktivne politike zapošljavanja⁹² („Službeni glasnik RS“, br. 7/2010).

U skladu sa navedenim opštim zakonskim normama donet je i Zaključak o utvrđivanju nacionalnog akcionog plana zapošljavanja za 2011. godinu („Službeni glasnik RS“, br. 55/2010).

Visina subvencije u 2011. godini, određena Akcionim planom, određuje se prema stepenu razvijenosti jedinica lokalne samouprave koji je utvrdio Republički zavod za statistiku i iznosi:

- za devastirana područja (stepen razvijenosti ispod 50% republičkog proseka) 160.000,00 dinara po korisniku;
- za četvrtu grupu (ispod 60% republičkog proseka) – 160.000,00 dinara po korisniku;
- za treću grupu (u rasponu od 60% do 80% republičkog proseka) – 130.000,00 dinara po korisniku;
- za drugu grupu (u rasponu od 80% do 100% republičkog proseka) i ostale jedinice lokalne samouprave – 100.000,00 dinara po korisniku.

Podrška samozapošljavanju podrazumeva dodelu subvencije za samozapošljavanje i pružanje stručne pomoći nezaposlenom licu koje se samozapošljava. Sredstva za samozapošljavanje odobravaju se u vidu subvencije radi osnivanja radnje, zadruge, ili drugog oblika preduzetništva nezaposlenog, ili udruživanjem više nezaposlenih, kao i za osnivanje privrednog društva ukoliko osnivač u njemu zasniva radni odnos.

Što se tiče podsticaja za zapošljavanje korisnika novčane naknade, moguće je da se korisnicima novčane naknade koji zasnju radni odnos na neodređeno vreme, jednokratno isplati 30% ukupnog iznosa novčane naknade (bez doprinosa za obavezno socijalno osiguranje) koja bi im bila isplaćena za preostalo vreme do isteka prava na novčanu naknadu.

Akcioni plan takođe predviđa mogućnost organizovanja javnih radova u cilju zapošljavanja teže zaposljivih nezaposlenih lica i nezaposlenih u stanju socijalne potrebe, očuvanja i unapređenja radnih

✕ 92. Pravilnik o kriterijumima i načinu sprovođenja mera aktivne politike zapošljavanja („Službeni glasnik RS“, br. 7/2010.).

spособnosti nezaposlenih, kao i radi ostvarivanja određenog društvenog interesa. U 2011. godini organizovaće se javni radovi u trajanju od najviše šest meseci, u oblasti socijalnih, humanitarnih, kulturnih i drugih delatnosti; održavanja i obnavljanja javne infrastrukture i održavanja i zaštite životne sredine i prirode. Pravo učestvovanja u postupku organizovanja javnih radova imaju organi teritorijalne autonomije i organi jedinica lokalne samouprave; javne ustanove i javna preduzeća; privredna društva; preduzetnici; zadruge; društvene organizacije; udruženja građana. Sredstva namenjena za organizovanje javnih radova obezbeđena su u budžetu Republike Srbije i koriste se za zarade nezaposlenih lica uključenih u javne radove, za naknadu troškova za dolazak i odlazak s rada i za troškove sprovođenja javnih radova. U zavisnosti od vrste i složenosti poslova koje obuhvata javni rad, za sprovođenje određenih javnih radova, biće organizovana obuka, po internom programu poslodavca ili programu obrazovne ustanove. Po završetku obuke biće izdat i sertifikat o stečenim kompetencijama.

Takođe, u okviru mera aktivne politike zapošljavanja osoba sa invaliditetom predviđenja je politika zapošljavanja osoba sa invaliditetom pod opštim uslovima, odnosno po prilagođenim programima, kao i mere i aktivnosti profesionalne rehabilitacije sprovode se kao deo celokupne rehabilitacije pojedinca, a u cilju povećanja nivoa zapošljivosti, ili zapošljavanja nezaposlene osobe sa invaliditetom.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA U SRBIJI

ZAKLJUČCI

Definisanje preporuka u ovoj oblasti je jako nazahvalan zadatak, budući da je sam koncept socijalnog preduzetništva tek na početku razvoja, što smo ranije i napomenuli. Tim je teže definisati preporuke koje ne bi prejudicirale terminološko i metodološko lociranje socijalnih preduzeća bez šire rasprave stručne javnosti, a ipak pomogle u razvoju ovog sektora.

Vodeći se ovim dilemama, i sami smo učestvovali u više konsultativnih procesa na ovu temu, te smo sa prijateljima i partnerima, okupljenim prvenstveno oko Koalicije za promociju socijalnog preduzetništva, definisali set preporuka koje vam i ovde prenosimo.

Preporuke su definisane u toku različitih radnih sastanaka u toku 2010, a na temu poboljšanja okruženja za poslovanje socijalnih preduzeća. Veoma važnu ulogu u definisanju preporuka je imao Evropski pokret u Srbiji i profesor Slobodan Cvejić u svojstvu njihovog saradnika, te ovde u velikoj meri se i oslanjamo na tekst koji su upravo oni i definisali. Međutim,

svakako su bili važni i doprinosi drugih organizacija i pojedinaca, poput Balkanskog fonda za lokalne inicijative, Smart kolektiva, Inicijative za razvoj i saradnju, Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva kabineta potpredsednika Vlade, i mnogih drugih.

Generalno, tri su najvažnija opšta zaključka koja se mogu izvesti iz analize stanja socijalnog preduzetništva u Srbiji u ovom trenutku i to:

1. U Srbiji postoji upadljiva i hitna potreba za bližim i boljim definisanjem okvira za razvoj socijalnog preduzetništva.

Ova potreba proističe kako iz velikog broja osoba kojima je potrebna podrška tako i iz činjenice da određen broj socijalnih preduzeća već postoji i posluje na terenu.

2. U Srbiji postoji dobra osnova za razvoj socijalnog preduzetništva.

Već se prepoznaju brojni preduzimljivi pokušaji da se aktivno doprinese socijalnom uključivanju i održivom razvoju. Ovi pokušaji poprimaju različite pravne forme i oslanjaju se na različite izvore finansiranja.

Organizacije civilnog društva pokazuju svest o ulozi i mogućnostima različitih i novih aktera u uspostavljanju socijalne kohezije i zrelost i inventivnost u profilisanju svojih aktivnosti u tom pravcu.

Iz evropskog okruženja dolazi do intenzivnijeg prenosa pozitivnih iskustava i konkretnih podsticaja kroz projektne aktivnosti.

Konačno, moglo bi se reći da je tema socijalnog preduzetništva stavljena i na agendu nacionalnih institucija, čime je učinjen prvi korak u postavljanju ove teme u sistemski okvir.

3. U Srbiji postoje brojne prepreke za afirmaciju i razvoj socijalnog preduzetništva.

Institucije centralne vlasti još uvek nisu postavile povoljnu osnovu za osnivanje i finansiranje socijalnih preduzeća. Lokalne institucije još uvek ne razumeju dovoljno značaj ovog sektora i ne prepoznaju njegovu ulogu kroz svoje budžetske planove i aktivnosti.

Organizacije civilnog društva nemaju dovoljno znanja i preduzetničkih sklonosti da bi adekvatno odgovorile veličini i težini problema.

Građani koji su potencijalni dobitnici jačanja socijalnog preduzetništva, još uvek pokazuju dominantno pasivistički pristup svom socijalnom uključivanju i nerealna očekivanja od institucija u popravljaju životnog standarda.

PREPORUKE

Preporuke za razvoj socijalnog preduzetništva su usmerene na tri oblasti:

- 1) Preporuke za uspostavljanje institucionalnog mehanizma za razvoj socijalnog preduzetništva
- 2) Preporuke za izmene i dopune u zakonskom okviru
- 3) Preporuke za postizanje ekonomske održivosti

Fokusiranje na uspostavljanje povoljnog institucionalnog okvira u ovoj oblasti, podrazumeva rešenja koja će jačati saradnju svih relevantnih aktera i doprineti boljoj iskorisćenosti resursa i podizanju aktivizma. Takođe, uspostavljanje institucionalnog mehanizma za razvoj socijalnog preduzetništva bi doprineo i boljem povezivanju privatnog, javnog i civilnog sektora, boljoj komunikaciji između građana i institucija i, konačno, porastu opšteg poverenja i socijalne kohezije u društvu. Istovremeno, razvoj sistema podrške za postizanje ekonomske održivosti socijalnih preduzeća je izuzetno važan, iako može da se ne odnosi isključivo na razvoj zakonodavnog okvira.

Preporuke za uspostavljanje institucionalnog mehanizma za razvoj socijalnog preduzetništva

Na centralnom i lokalnom nivou treba pronaći odgovarajuće institucionalno rešenje za potrebe podrške, koordinacije, praćenja i upravljanja socijalnim preduzetništvom.

a) Na centralnom nivou, pri Radnoj grupi za socijalno uključivanje potrebno je uspostaviti radnu grupu za socijalno preduzetništvo koju bi činili predstavnici Ministarstva ekonomije i regionalnog razvoja, Ministarstva rada i socijalne politike, Ministarstva finansija, Parlamentarnih odbora koji se bave siromaštvom, socijalnim uključivanjem i zapošljavanjem i evropskim integracijama, Tima Potpredsednika vlade za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, Stalne konferencije gradova i opština i OCD (uključujući zadružne saveze). Ova radna grupa bi se bavila postavljanjem opšteg okvira za razvoj socijalnog preduzetništva: definisanje odgovarajućih zakonskih rešenja, postavljanje sistema praćenja razvoja sektora, podsticanje i podrška u komunikaciji između centralnih i lokalnih institucija i socijalnih preduzeća, međunarodna saradnja i sl.

b) Strategija razvoja socijalnog preduzetništva. Radna grupa za socijalno preduzetništvo treba da formuliše Strategiju razvoja socijalnog preduzetništva u Republici Srbiji.

c) Na lokalnom nivou bi trebalo osnovati regionalne centre za podršku socijalnom preduzetništvu. Ovi centri bi u prvo vreme mogli biti postavljeni pri Regionalnim agencijama za razvoj MSP, ali je ideja da se razvije zasebna mreža za razvoj socijalnog preduzetništva. Njihova uloga bi bila da pružaju konkretnu podršku lokalnim samoupravama u prepoznavanju uloge socijalnih preduzeća i planiranju njihovog angažovanja u javnom sektoru, kao i socijalnim preduzećima u jačanju kapaciteta i uspostavljanju partnerstva sa javnim i privatnim sektorom. Konačno, ovo bi bilo mesto na kojem bi profitne organizacije mogle na najbolji način da usmere svoje napore u socijalno odgovornom poslovanju.

Preporuke za izmene i dopune u zakonskom okviru

Preporuke u ovoj oblasti prate dve prirodne faze. Konačni cilj je, svakako, donošenje Zakona o socijalnim preduzećima, ali tek nakon što praksa socijalnog preduzetništva zaživi i postane jasno prepoznatljiva.

U prvoj fazi treba potrebno je ići na izmene postojećih zakona kako bi se proširio prostor za razvoj socijalnog preduzetništva i omogućila njegova održivost. Budući da već postoje naznake u pojedinim zakonima koje upućuju na razvoj socijalnih preduzeća, ove zakone bi trebalo izmeniti i dopuniti zakone koji bi se dodatno razvile ove već definisane forme.

Preporuke za izmene postojećih zakona koje slede treba posmatrati kao moguće rešenje za prevazilaženje trenutnih pravnih i organizacionih prepreka sa kojima se socijalna preduzeća na terenu susreću, ali i kao doprinos stvaranju pogodnijeg "okruženja" za sistemski zakon, jer delovanje ovih preduzeća svakako treba posmatrati kao značajan izvor informacija za formulisanje nekih budućih pravnih normi koje će se primenjivati u ovoj oblasti.

a) Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom (Službeni glasnik RS, br. 36/09)

- Izmeniti naziv koji se koristi za označavanje pravne forme – socijalno preduzeće - koje se osniva za obavljanje delatnosti koja je usmerena na zadovoljavanje potreba osoba sa invaliditetom, prevashodno zbog činjenice da priroda samog zakona ograničava u određenoj meri da se odredbe ovog zakona primenjuju na druge ranjive kategorije stanovništva. Takođe, izmena ovog naziva je neophodna i iz razloga terminološkog usaglašavanja sa regulativom u ovoj oblasti, prvenstveno za Zakonom o privrednim društvima.
- Doneti akta kojima će se omogućiti puna implementacija ovog zakona
- Usvojiti preciznije norme o procentu (delu) dobiti koje socijalno preduzeće po ovom zakonu može da ostvari, i koji je dužno da investira u integraciju sopstvenih korisnika u društvo i poboljšanje njihovog životnog standarda, uslova rada, radnih veština, i zadovoljavanja potreba osoba sa invaliditetom. Norme kojima bi se propisao deo dobiti moguće je usvojiti ili izmenama Zakona ili nedostajućim podzakonskim aktima.

b) Zakon o udruženjima (Sl. Glasnik RS, br. 51/09)

- Potrebno je preciznije odrediti pojam srodne privredne delatnosti, propisivanjem kriterijuma ili definisanjem

preciznijih uputa, pre svega radi otklanjanja "opasnosti" u vidu pravnih sankcija kojima su prema postojećoj pravnoj normi, i ovlašćenjima datim nadležnim organima, udruženja izložena.

- Izmeniti normu koja propisuje uslove za obavljanje privredne delatnosti od strane udruženja - da je u pitanju delatnosti manjeg obima, odnosno da se delatnost obavlja u obimu potrebnim za ostvarivanje ciljeva udruženja. Izmena treba da ide pre svega u pravcu promena kojim će se otkloniti kontradiktornosti koja postoji u trenutnoj formulaciji - obavljanje (srodne privredne) delatnosti u obimu potrebnom za ostvarivanje ciljeva udruženja ni na koji način ne implicira da se mora raditi o delatnosti manjeg obima.

c) *Zakon o privrednim društvima („Sl. Glasnik RS”, br. 125/2004) i Nacrt predloga zakona o privrednim društvima*

- U budućem Zakonu o socijalnim preduzećima predvideti mogućnost da se socijalna preduzeća registruju u jednoj od formi predviđenih zakonom, odnosno Nacrtom zakona o privrednim društvima.
- Potrebno je u Nacrt predloga o privrednim društvima uvesti pojam socijalnog preduzeća. Predvideti dodatne članove kojima bi predvidela forma privrednih društava koja odgovara konceptu „socijalno preduzeće”.

Predlog amandmana za uvođenje socijalnog preduzetništva u Zakon o privrednim društvima:

Socijalno preduzeće, u smislu ovog zakona, jeste pravno lice koje je registrovano i koje obavlja društveno korisne aktivnosti definisanih zakonom koji pruža jedinstvenu listu društveno korisnih aktivnosti.

Socijalno preduzeće se osniva slobodnom voljom osnivača, posluje pretežno po tržišnim zakonima, od toga dobija najmanje 70% svog ukupnog godišnjeg budžeta. Primarna namera osnivanja nije raspodela profita među osnivačima, stoga samo manji deo profita (do 20%) može biti raspodeljen vlasnicima/osnivačima, a veći deo se koristi za društveno korisne ciljeve ili se reinvestira u zapošljavanje ranjivih kategorija stanovništva.

Vlasnici, osnivači i članovi preduzeća ravnopravno učestvuju u odlučivanju i niko nema pojedinačno veći uticaj (1 član - 1 glas).

d) *Zakon o zadrugama i Nacrt zakona o zadrugama (Sl. List SRJ, br. 41/96, 13/98, Sl. List RS, br. 1012/2005, 34/2006)*

- Nastojati da se predviđeno rešenje u Nacrtu zakona u članu 11. o osnivanju socijalne zadruge kao posebne vrste zadruga zadrži i u konačnom tekstu zakona
- Usvojiti propis kojim bi se bliže odredile odredbe ovog člana, s obzirom da je trenutno dato rešenje sa stanovišta mogućnosti primene u praksi teško primenjivo. Pri tom, neophodno je da početak primene zakona i propisa kojim se reguliše ova materija bude približno „identičan”.
- Odrediti državni organ koji će biti nadležan za donošenje propisa o socijalnim zadrugama, s obzirom da u odredbi Nacrta u kojoj se određuje nadležnost ograna za donošenje pojedinih

propisa, nadležni ogran za ovaj propis nije određen.

- Odredbe posebnog propisa treba definisati na jasan i nedvosmislen način - propisati precizne kriterijume za osnivanje i prestanak ove pravne forme, uslove za obavljanje delatnosti (oblast delovanja, način raspodele ostvarenog viška prihoda nad rashodima (dobiti), načina upravljanja, prava i odgovornosti zadrugara i zakonskog zastupnika, poreskog tretmana i sl), kao i odredbe kojima će se odrediti mehanizami (instrumenti) kontrole i nadležnosti državnih organa.

e) *Zakon o porezu na dobit pravnih lica (Službeni glasnik RS, br. 25/2001, 80/2002, 43/2003; 84/04; 18/10)*

- Propisati preciznu kategorizaciju procenta poreskog oslobođenja na koje preduzeće za radno osposobljavanje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalidnih lica ostvaruje pravo, za svakog zaposlenog koji pripada kategoriji invalidnih lica (npr. 1% - ukoliko je zaposleno jedno invalidno lice, prema ukupnom broju zaposlenih od 20). Ovo je neophodno radi preciziranja odnosa odobrenog poreskog oslobođenja i broja zaposlenih invalidnih lica.
- Izminiti član 15. stav 1 proširivanjem liste delatnosti (svrha) od javnog interesa u skladu sa predlogom pod tačkom 2.11, s obzirom da su ove delatnosti ne samo komparativno posmatrano, već i u našem društvu - prepoznate kao delatnosti od javnog interesa. Značaj izmena ovog člana proizilazi i iz potrebe usaglašavanja sa drugim zakonima - Zakonom o udruženjima i Zakonom o zadužbinama i fondacijama.

f) *Zakon o porezu na imovinu (Službeni glasnik RS, 26/01, 45/02, 80/02, 135/04, 61/07)*

- Propisati poresko oslobođenje za obavezu plaćanja poreza na prava na nepokretnostima za organizacije civilnog društva koje deluju u javnom interesu (uzimajući u obzir odredbe Zakona o udruženjima i Zakona o fondovima i fondacijama).

g) *Zakon o porezu na dodatu vrednost ("Službeni glasnik RS", br. 84/2004, 86/2004, 61/2005, 61/2007)*

- Predvideti osnivanje kompezacionog fonda iz kojeg će se organizacijama koje pružaju humanitarnu pomoć u dobrima refundirati plaćeni porez na dodatu vrednost.

h) *Zakon o porezu na dohodak građana („Službeni glasnik RS”, br. 24/01, 80/02, 135/04, 61/06 i 65/06 – ispravka – u daljem tekstu: Zakon o porezu na dohodak); Zakon o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje („Službeni glasnik RS”, br. 84/04 i 62/06),*

- Potrebno je razmotriti proširivanje kategorija (ranjivih grupa) zaposlenih za koje su propisane određene vrste poreskih olakšica i olakšica za doprinose.

i) *Zakon o volontiranju ("Sl. Glasnik RS", br. 36/10)*

- Izminiti odredbe Zakona na taj način da se omogući angažovanje volontera u obavljanju delatnosti trenutno postojećih „socijalnih preduzeća” koja su organizovana kao privredna društva ili kao zadruge.

- Smanjiti administrativne obaveze koje iz odredbi Zakona proizilaze za organizatora volontiranja na najmanju moguću meru.

j) Zakon o javnim nabavkama („Sl. Glasnik RS”, br. 116/08).

- Omogućiti lokalnim samoupravama da daju prednost socijalnim preduzećima na tenderima. Tačno precizirati usluge/dobra na koje se ova pogodnost odnosi i uslove pod kojima važi, kao i uslove koje preduzeće treba da ispuni da bi ovu pogodnost ostvarilo.
- Takođe, treba definisati jasan mehanizam kontrole rada ovih preduzeća i minimalne standarde kvaliteta usluge koje pružaju ili robe koju proizvode/nabavljaju.

k) Zakon o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana i Predlog zakona o socijalnoj zaštiti

- Pozvati zainteresovane aktere da u formi amandamana formulišu i dostave relevantnim skupštinskim odborima preporuke za unapređenje trenutnog teksta Predloga zakona o socijalnoj zaštiti.
- U toku 2011. godine usvojiti Predlog zakona o socijalnoj zaštiti i u budžetu RS obezbediti sredstva neophodna za njegovu implementaciju.

l) Lista delatnosti od javnog značaja

Potrebno je precizirati listu delatnosti koje su od javnog značaja. Ova lista treba da bude identična u različitim zakonima koji tretiraju pitanje javnog interesa i nju treba da čine: socijalna zaštita, porodična zaštita, zaštita invalida, obuka, obrazovanje i vaspitanje, zaštita i promocija zdravlja, pomoć pri zapošljavanju i zapošljavanje teško zapošljivih kategorija, ekološka proizvodnja hrane, prikupljanje, čuvanje i prerada sekundarnih sirovina, zaštita životne sredine, socijalna i pravedna trgovina, kultura i očuvanje kulturnih dobara, amaterski sport i rekreacija, razvoj organizacija građanskog društva, pomoć uspostavljanju i poslovanju socijalnih preduzeća.

Listu društveno korisnih aktivnosti određuje vlada na predlog ministarstva nadležnog za socijalnu politiku i uz saglasnost ministarstva nadležnog za privredu i zapošljavanje.

Preporuke za postizanje ekonomske održivosti

Socijalna preduzeća treba da posluju po osnovnoj logici tržišta, tj. da ostvaruju barem iste prihode kolike i rashode, a ukoliko nisu u stanju da uspešno posluju, treba da okončaju svoje poslovanje. Naravno, treba imati na umu da puna konkurentnost firmi koje prvenstveno zapošljavaju osobe umanjene radne sposobnosti, nije u potpunosti moguća na tržištu. Prethodno predložene izmene zakona bi trebalo da znatno olakšaju opstanak socijalnih preduzeća. Međutim, socijalnim preduzećima potrebna je i podrška u drugim oblastima. Preporuke u tim oblastima se odnose na:

a) Usmeravanje na izvore projektnog finansiranja (od strane Centra za razvoj socijalnog preduzetništva pri regionalnim agencijama)

b) Otvoreniji pristup finansiranju iz lokalnog budžeta (finansiranje operativnih troškova).

c) Dalje razvijati mogućnosti za mikrokreditiranje. Kao model se može koristiti Fond za održivi razvoj i smanjenje siromaštva u nedovoljno razvijenim područjima čije osnivanje je predviđeno Nacrtom zakona o sredstvima za finansiranje održivog razvoja i smanjenje siromaštva u nedovoljno razvijenim područjima Republike Srbije, a finansiranje socijalnog preduzetništva može biti jedna od aktivnosti ovog fonda u područjima koja pokriva njegova delatnost.

d) Iz lokalnih budžeta obezbediti donacije socijalnim preduzećima za potrebe plaćanja obuka iz veština poslovanja. Ovo treba uraditi kroz sistem vaučera, tako da socijalna preduzeća mogu slobodno na tržištu da biraju program i uslugu koje im najviše odgovaraju.

e) Postići potpunu teritorijalnu pokrivenost zemlje uslugama podrške u obuci i obrazovanju socijalnih preduzetnika - umrežavanje i saradnja institucija, pre svega na lokalnom nivou, kroz mrežu Regionalnih agencija za MSP.

f) Kontinuirano usavršavati sposobnosti, veštine i znanja zaposlenih u centralnim i lokalnim institucijama o socijalnom preduzetništvu, vrednostima i motivaciji.

g) Kroz promotivne kampanje organizovane od strane Centara za razvoj socijalnog preduzetništva povećati svesnost i vidljivost usluga podrške obuke i obrazovanja socijalnim preduzećima i potencijalnim socijalnim preduzetnicima.

h) Prilagoditi ponudu, kao i kanale promocije usluga podrške obuke i obrazovanja, tražnji od strane socijalnih preduzetnika.

i) Profilisati usluge podrške prema konkretnim potrebama SP.

j) Radna grupa za podršku razvoju socijalnog preduzetništva uspostavljena na centralnom nivou treba kontinuirano da prati kvalitet obuke i stepen obučenosti socijalnih preduzetnika.

Literatura

- Alter, S., K. (2001), *Managing the Double Bottom Line: A Business Planning Resource Guide for Social Enterprises*, Pact Publications, Washington, DC;
- Alter, S.K. (2002), *Case Studies in Social Entrepreneurship*, Washington, DC: Counterpart International;
- Alter, S., K. (2004), *Generating and Sustaining Nonprofit Income*, forthcoming from Jossy-Bass, Springerlink;
- Alter, S. K. (2007), *Towards and Integrated Social Enterprise Methodology*, from: <http://www.4lenses.org>;
- Anheier, H. K. (2005), *Nonprofit Organizations – Theory, Management, Policy*, Routledge Publishing;
- Barraket, J. (2007), *Pathways to Employment for Migrants and Refugees? The Case of Social Enterprise*, School of Political Science, Criminology and Sociology, University of Melbourne;
- Borzaga, C., Santuari, A. (2000), *Social Enterprises in Italy: The experience of social cooperatives*, *Institute for development studies of Non-profit enterprises*, Faculty of Economics, University of Trento;
- Borzaga, C., Defourny, J. (2001), *The Emergence of Social Enterprises*, Routledge, London;
- Borzaga, C., Depedri, S. (2004), *Interpersonal Relations and Job Satisfaction: Some Empirical Results in Social and Community Care Services*, in B. Gui & R. Sugden (Eds.), *Economic and Social Interaction: Accounting for Interpersonal Relations*, Cambridge, UK: Cambridge University Press;
- Borzaga, C., Galera, G., Nogales, R. (2008), *Social Enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation - An examination of the concept and practice in Europe and the Commonwealth of Independent States*, EMES Research Network, UNDP;
- Bornstein, D. (2007), *How to Change the World: Social Entrepreneurs and the Power of New Ideas – Updated Edition*, Oxford University Press;
- Carrera, D., Meneguzzo, M., Messino, A. (2006), *The Social Enterprises Incubators: The Italian Experiences*, The Third Annual UK Social Enterprise Research Conference, London

South Bank University, England;

- Cave, M. (2001), *Voucher Programmes and their Role in Distributing Public Services*, OECD;
- Davister, C., Defourny, J., Gregoire, O. (2004), *Work Integration Social Enterprises in the European Union: An Overview of Existing Models*, EMES;
- Dees, J. G. & Anderson B.B. (2006), *Framing a Theory of Social Entrepreneurship: Building on Two Schools of Practice and Thought*, in *Research on Social Entrepreneurship*, ARNOVA Occasional Paper Series, vol.1, no 3, 39-66;
- Dees, J. G., Gregory, (1998), *Enterprising Nonprofits*, Harvard Business Review, January-February;
- Dees, J. G., Gregory, Emerson, J., and Peter, P. (2001), *Economy, Enterprising Nonprofits: A ToolKit for Social Entrepreneurs*, John Wiley and Sons;
- Defourny, J., Nyssens, M. (2008), *Social Enterprise in Europe: Recent Trends and Developments*, EMES Research Network, WP no. 08/01;
- Defourny, J., Nyssens, M. (2009), *Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences*, Second EMES International Conference on Social Enterprise University of Trento;
- Defourny, J., Develtere, P. (1999), *The Social Economy: the Worldwide Making of a Third Sector*, Centre D'Economie Sociale, Universite de Liege, HIVA – Catholic University of Leuven;
- Emerson, J. (2006), *Moving Ahead Together: Implications of a Blended Value Framework for the Future of Social Entrepreneurship*, Nicholls, A. (ed.) (2006) *Social Entrepreneurship, New Models of Sustainable Social Change*, Oxford University Press, 391-406;
- Hulgard, L., Bisballe, L. (2008), *Work Integration Social Enterprises in Denmark*, EMES;
- Kolin, M. P., Petrušić, N. (2008), *Socijalna Preduzeća i Uloga Alternativne Ekonomije u Procesima Evropskih Integracija*, Evropski Pokret u Srbiji;
- Lewis, J. (1999), *Reviewing the Relationships Between the Voluntary Sector and the State in Britain in the 1990's*, *Voluntas*, 10 (3), 255-270;
- Legrand, J. (1991), *Quasi-Markets and Social Policy*, *Economic Journal*, Vol.101, n°408, 1256-1267;
- Moizer, J., Tracey, P. (2010), *Strategy Making in Social Enterprise:*

The Role of Resource Allocation and Its Effects on Organizational Sustainability, Systems Research and Behavioral Science, Published online in Wiley InterScience: www.interscience.wiley.com DOI:10.1002/sres.1006;

- Nicholls, A. (2006), *Social entrepreneurship: new models of sustainable social change*, Oxford University Press;
- Nicholls, A. (ed.) (2006) *Social Entrepreneurship, New Models of Sustainable Social Change*, Oxford University Press;
- Noya, A., Clarence, E. (2007), *The Social Economy: building inclusive economies*, OECD;
- Massarsky, C. W. (2006), *Coming of Age: Social Enterprise Reaches its Tipping Point*, in Research on Social Entrepreneurship ARNOVA Occasional Paper Series, vol.1, no 3, 67-88;
- *Role of Social Enterprises in Employment Generation in CEE and CIS – National Study in Serbia*, SeConS, UNDP, Belgrade, 2006;
- Salamon, L.M. (1997), *Holding the Center: America's Nonprofit Sector at the Crossroads*, Cummings Foundation;
- Stryjan, Y. (2004), *Work Integration Social Enterprises in Sweden*, EMES Working Papers, No 04/02. Salamon, L.M., Sokolowski, S.W. and associates, (2004) *Global Civil Society; Dimensions of the Nonprofit Sector*, volume 2, Kumarian Press;
- *Study on Promoting the Role of Social Enterprises in CEE and CIS*, UNDP, EMES – European Research Network, 2006;
- Thomas, A. (2004), *The Rise of Social Cooperatives in Italy*, *Voluntas: International Journal of Voluntary and Non-profit Organizations*, Vol. 15, No. 3;
- Young, D. (1986), *Entrepreneurship and the Behavior of Non-profit Organizations: Elements of a Theory*, in S. Rose-Ackerman (ed.), *The Economics of Non-profit Institutions*, New York: Oxford University Press, 161-184;
- Young, D. (2001), *Social Enterprises in the United States: Alternate Identities and Forms*, Paper presented at an International Conference on Social Enterprise, University of Trento.

CIP- Katagolizacija u publikaciji Narodna biblioteka Srbije,
Beograd

364-3(497.11)

SOCIJALNO preduzetništvo: modeli, komparativna praksa
i pravni okvir socijalnog preduzetništva u Srbiji /
[Bojan Velev ... [et al.] ; urednik Gordan Velev]. -
Beograd : Grupa 484, 2011 (Užice : Rubikon dizajn Ćira). -
137 str. : graf. prikazi ; 24 cm

Tiraž 500. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. -
Bibliografija: str. 135-137.

ISBN 978-86-86001-28-3

1. Velev, Bojan [autor] 2. Velev, Gordan [autor] [urednik]

a) Socijalno preduzetništvo - Srbija

COBISS.SR-ID 183538956

